

OBSAH

VEDECKÉ ČLÁNKY

BATKA, Ľ. Odborné usmernenie o zmene pohlavia MZ SR Etické a právne aspekty	5
BRTKO, R. Náhrada výdavkov vynaložených kupujúcim na evinkovanú vec v klasickom a justiniánskom rímskom práve.....	24
JAKUBÁČ, R. – FILAGOVÁ, L. Opatrenia v konaní o katastrálnej poznámke	38
VLADÁR, V. Sociologické dôvody nahradenia ordálií kánonickoprávnymi prísahami v období stredoveku	51

ODBORNÉ ČLÁNKY

STRÉMY, T. Komparácia právnej úpravy vo vybraných členských štátoch v oblasti poškodzovania finančných záujmov Európskej únie	69
---	----

VEDECKÉ ČLÁNKY

ODBORNÉ USMERNENIE O ZMENE POHLAVIA MZ SR¹ ETICKÉ A PRÁVNE ASPEKTY

prof. Ľubomír Batka, Dr. theol.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra teórie práva a filozofie práva
lubomir.batka@flaw.uniba.sk

Odborné usmernenie o zmene pohlavia MZ SR. Etické a právne aspekty

Článok popisuje reakcie na vydané *Odborné usmernenie MZ SR na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia* z apríla 2022, podáva analýzu z hľadiska medicínskej etiky i práva, a porovnáva ho s platnými *Odporúčaniami pre procesy liečby pri rodovej dysfórii, resp. transsexualizme* (2017) v Rakúsku. Z hľadiska medicínskej etiky *Usmernenie* posilňuje princíp autonómie a sebaurčenia, a chráni aspekt beneficencie a nonmaleficencie na strane transrodovej osoby. Etický princíp spravodlivosti sa v prípade transrodových ľudí prejavuje v rovine nediskriminácie a humanizácie inštitúcií. Etická dilema pri *Usmernení* zostáva v rovine ochrany zodpovednosti terapeuta a lekára.

Fachliche Richtlinie zur Geschlechtsumwandlung des Gesundheitsministeriums der Slowakischen Republik. Ethische und rechtliche Aspekte

Im Artikel werden die Reaktionen auf die *Fachliche Richtlinie des Gesundheitsministeriums der Slowakischen Republik zur Vereinheitlichung der medizinischen Behandlung bei Geschlechtsänderung* vom April 2022 beschrieben und von der Perspektive der Medizinethik und des Rechts analysiert, wie auch mit den geltenden *Empfehlungen für den Behandlungsprozess bei Geschlechtsdysphorie bzw. Transsexualismus* (2017) in Österreich

¹ Príspevok spracovaný v rámci projektu Vega č. 1/0350/21: „Trans-Identita pri maloletých: Etické a právne aspekty spojené s informovaným súhlasom.“

verglichen. Aus der Perspektive der Medizinethik stärkt die *Richtlinie* das Prinzip der Autonomie und der Selbstbestimmung, schützt Aspekt der Benefizienz wie auch Nonmalefizenz auf der Seite von Transgender-Person. Das Ethische Prinzip der Gerechtigkeit äußert sich auf der Ebene der Nichtdiskriminierung wie auch Humanisierung der Institutionen. Ethisches Dilemma in der *Richtlinie* bleibt auf der Ebene des Schutzes der Verantwortung von Therapeuten und Arzt.

Professional Guideline for Gender Reassignment of the Ministry of Health of the Slovak Republic. Ethical and Legal Aspects

The article describes reactions to the *Professional Guidelines of the Ministry of Health of Slovak Republic to Unification of Medical Therapy by Sex-Change* from April 2022, analyzes it from the perspective of medical ethics and law, and compares it with the *Recommendations of Process of Therapy by Gender-dysphoria, resp. Transsexualism (2017)* in Austria. From the perspective of medical ethics, the Guidelines strengthen the principle of autonomy and self-determination, and protects the aspect of beneficence and nonmaleficence on the side of a transgender person. The ethical principle of justice is relevant on the level of non-discrimination and humanization of institutions. An ethical dilemma in the *Guidelines* remains on the level of protection of the responsibility of therapist and medical doctor.

Kľúčové slová: rodová dysfória, *Odborné usmernenie MZ SR, Odporúčania MZ Rakúska*, judikatura ESLP, medicínska etika

Schlüsselbegriffe: Gender Dysphorie, *Fachliche Richtlinie GM SR, Empfehlungen BGM Österreich*, Judikatur EGMR, Medizinethik

Keywords: Gender Dysphoria, *Professional Guidelines MH SR, Recommendations MH Austria*, Case law of ECHR, Medical Ethics

Úvod

Minister zdravotníctva Vladimír Lengvarský schválil 22. marca 2022 *Odborné usmernenie MZ SR na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby administratívne evidovaného v matrike*.² Jeho platnosť bola stanovená do apríla 2024, no pod politickým tlakom koalície strany OĽANO bola jeho účinnosť pozastavená už 18. mája 2022. Potvrdzujú sa slová O. Metekanyča, ktorý vo svojej štúdii o nútenej kastrácii z roku 2021 vystihol situáciu na Slovensku

---

² Vestník MZ SR, čiastka 18-20, 6. apríl 2022, roč. 70, s. 98-104. [cit. 10.05.2022] Dostupné na: <https://www.health.gov.sk/?vestniky-mz-sr>.

celkom presne: „trans ľudia sú dlhodobo ignorovaní z pohľadu práva, resp. nášmu zákonodarcovi niekoľko desiatok rokov nestáli ani za to, aby sa podrobnejšie zaoberal ich právnym postavením a vybranými právnymi aspektami ich života (predovšetkým samotnou tranzíciou).“³

Podľa nových pravidiel v *Usmernení* by mala transrodová osoba podstúpiť buď chirurgický výkon zmeny pohlavných orgánov alebo hormonálnu liečbu v kombinácii s testom života v preferovanom rode v trvaní najmenej jeden rok (čl. 6). Pozastavenie platnosti *Usmernenia* v Slovenskej republike je preto návratom do situácie, keď nútená kastrácia⁴ je povinným predpokladom na prepis rodu v matrike pre osoby prechádzajúce tranzíciou. Pozastavením platnosti *Usmernenia* sa kastrácia transrodových ľudí na Slovensku bude vykonávať bez zákonnej a podzákonnej právnej úpravy upravujúcej priebeh tranzície.

V nasledovných riadkoch predstavíme reakcie po vydaní *Usmernenia* a uvedieme do kontextu, v ktorom sa diskusia o terapii transrodových ľudí na Slovensku nachádza. Následne pomenujeme hlavné východiská v *Usmernení* MZ SR z hľadiska medicínskej etiky a práva. V tretej kapitole popíšeme úpravy týkajúce sa otázky nútených chirurgických výkonov pri transrodových ľuďoch v Rakúsku. Vo štvrtej kapitole porovnáme a zhodnotíme podmienky na prepis rodu na Slovensku a v Rakúsku z hľadiska medicínskej etiky a práva.

1. Kontext

Oznámenie z roku 1981, ktoré ako jediný medicínsky relevantné opatrenie v našom právnom poriadku riešilo proces zmeny rodu, je zo súčasného stupňa odborného poznania, ako aj ľudskoprávneho vývoja prekonané.⁵ Podľa uvedenej úpravy sa na zmenu zápisu v matrike vyžadovalo potvrdenie o tom, že človek podstúpil kastráciu. Avšak v našom právnom poriadku je táto úprava neplatná a neúčinná. O. Meteňkanyč upozorňuje, že prijatím zákona č. 277/1994 Z. z.

---

³ METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 8.

⁴ To znamená odstránenie maternice a vaječníkov pri trans mužoch a odstránenie oboch semenníkov pri trans ženách.

⁵ Zápisnica z 13. zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejev, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19. 09. 2018, bod 1, s. 1-2. [cit. 10.05.2022] Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/zapisnica_13.pdf. Por. aj: https://domov.sme.sk/c/22697182/trans-ludia-nenachadzaju-pomoc-lekari-sa-riadia-styridsat-rokov-starym-usmernim.html?utm_medium=Social.

o zdravotnej starostlivosti bolo totiž *Oznámenie* z roku 1981 implicitne derogované.⁶

Verejná ochrankyňa práv Mária Patakyová, už v roku 2017 po nástupe do funkcie poukázala, že nútené kastrácie v procese právneho prepisu rodu sú podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva (ESLP) v rozpore s Európskym dohovorom pre ľudské práva (Dohovor). Prelomovým je v tejto súvislosti prípad *A.P., Garçon a Nicot proti Francúzsku* zo 6. apríla 2017⁷, v ktorom ESLP konštatoval, „že podmienka nezvratnej zmeny fyziologických charakteristík predstavovala porušenie záväzku členského štátu garantovať právo na rešpektovanie súkromného života. ESLP teda rozhodol, že v tomto ohľade došlo k porušeniu čl. 8 Dohovoru.“⁸ Článok 8 (Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života) chráni osobnú sféru človeka vrátane práva každého určiť podrobnosti svojej identity ako ľudskej bytosti, a vedie k pozitívnemu záväzku štátu chrániť telesnú integritu svojich občanov. Taktiež je nutné uviesť, že ESLP sa v ostatnej dobe prikláňa aj k čl. 3 Dohovoru (Zákaz mučenia).⁹ Slovenská republika ako zmluvná strana *Dohovoru* má povinnosť uviesť svoje zákonné ustanovenia do súladu s judikatúrou ESLP. Avšak ani opätovné upozornenia VOP sa doteraz v parlamente nestretli s prijatím.¹⁰

V polovici decembra 2021 požiadala aj novozvolená komisárka pre zdravotne postihnutých Zuzana Stavrovská ministra zdravotníctva Vladimíra Lengvarského, aby sa zameril na pomoc transrodovým ľuďom.¹¹ Rovnako sa ozývajú hlasy medzi právnikmi, ktorí jasne pou-

---

⁶ METEŇKANÝČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 13.

⁷ ESEP, *A.P., Garçon a Nicot proti Francúzsku*, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, rozsudok zo dňa 6. apríla 2017. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-172556%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-172556%22]).

⁸ HORVAT, M.: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 129. Viď. 209/1992 Zb. *Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich*. Dostupné na: <https://www.epi.sk/zz/1992-209>.

⁹ Rozhodnutie *X a Y proti Rumunsku* z 19. januára 2021, č. sťažnosti 2145/16. Hodnotenie podáva: HORVAT, M.: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 128-130.

¹⁰ Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2019, s. 20. Dostupné na https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=477132#55_0 [cit. 09.05.2022]. Výstižnú analýzu parlamentnej rozpravy ku správe podáva BERDISOVÁ, L.: Parlamentná kultúra a rokovanie o Správe o činnosti verejnej ochrankyne práv za rok 2019. In NEUMANN, J. [Ed.]: *Parlamentná kultúra (zborník z vedeckej konferencie)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 38-59.

¹¹ GEHREROVÁ, R.: O nové usmernenie pre trans ľudí žiada po ombudsmanke aj komisárka pre zdravotne postihnutých Stavrovská. In *Denník N*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://>

kazujú na to, že neexistencia právnej regulácie tohto procesu je z hľadiska právneho poriadku neakceptovateľná, keďže sa porušuje princíp legality (čl. 2 ods. 2 Ústavy SR).¹²

Avšak, prijatie *Usmernenia* MZ SR vyvolalo okamžitú reakciu poslancov parlamentu z klubu OĽANO. Podľa poslankyne Anny Záborskej jeho uplatnenie ohrozuje význam pojmov muž, žena a rodina tak, ako ich určuje Ústava SR a zákon o rodine.¹³ O stiahnutie *Usmernenia* žiadalo následne vyše 20 poslancov OĽANO. Podľa poslancov P. Kremského, A. Andrejuvovej, V. Tótha, P. Libu, M. Kuriaka a P. Vonsa minister zdravotníctva výslovne prisľúbil stiahnutie *Usmernenia* za prítomnosti predsedu vlády Eduarda Hegera.¹⁴ Richard Vašečka, z mimoparlamentnej Kresťanskej únie, postrádal pred prijatím *Usmernenia* transparentnú politickú diskusiu. Podľa Vašečku treba zachovať „rozdelenie obyvateľstva na mužov a ženy s jasne určenými biologickými danosťami.“¹⁵ Zotrvávanie pri podmienke kastrácie vyplýva z presvedčenia, že rod človeka je daný biologicky a je identický s pohlavím človeka. Uvedené pozície odmietajú rozlišovanie pohlavia a rodu ako „ideológiu“ a hovoria o inštrumentalizácii ľudských práv.

Na druhej strane, viaceré organizácie, ako Amnesty International, či Iniciatíva Inakosť privítali prijatie *Usmernenia*. Slovenská psychiatrická spoločnosť vo svojom stanovisku z 25. apríla zdôraznila, že zdravotná starostlivosť o transrodové osoby je odborná, nie politická téma.¹⁶ *Usmernenie* považuje za odborné, prijaté v celom pripomienkovom konaní. Spoluautorka *Usmernenia*, sexuologička a predsedníčka sexuologickej sekcie SPsS, Barbora Vašečková trefne poznamenala: „Cieľom

---

dennikn.sk/2716925/o-nove-usmernenie-pre-trans-ludi-ziada-po-ombudsmanke-aj-komisarka-pre-zdravotne-postihnutych-stavrovska/?ref=list.

¹² Vid' METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 13.

¹³ TASR – MT. Záborská odkazuje Lengvarskému: Zrušte odborné usmernenie o zmene pohlavia. In *mediweb: Zdravotnicke noviny online*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://mediweb.hnonline.sk/zdn/spravy/27069536-zaborska-odkazuje-lengvarskemu-zruste-odborne-usmernenie-o-zmene-pohlavia>.

¹⁴ TASR: Poslanci OĽANO žiadajú stiahnutie usmernenia o zmene pohlavia. Dúfajú, že Lengvarský dodrží sľub. In: *Hospodárske noviny*, 2022 [cit. 25.5.2022]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/slovensko/27140050-poslanci-olano-ziadaju-stiahnutie-usmernenia-o-zmene-pohlavia-dufaju-ze-lengvarsky-dodrzi-slub>.

¹⁵ TASR: OTS: Kresťanská únia: Muž sa nemôže stať matkou ... In *TASR*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://www.tasr.sk/ots/ots-krestanska-unia-muz-sa-nemoz-30240-clanok.html>.

¹⁶ SLOVENSKÁ PSYCHIATRICKÁ SPOLOČNOSŤ (SPsS), O.Z. SLS: Stanovisko Slovenskej psychiatrickej spoločnosti k Odbornému usmerneniu Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby. Zo dňa 25.04.2022. Dostupné na: <http://www.psychiatry.sk/cms/File/2022/stanovisko%20odborne%20usmernenie%20tranzicia.pdf>.

nie je umelo meniť pohlavie, ale uľahčiť človeku, aby mohol žiť tak, ako sa vnútorne cíti a aby mohol byť tak aj rešpektovaný okolím.“¹⁷

Politická diskusia na Slovensku však rešpekt voči transrodovým ľuďom v mnohých prípadoch neprejavuje. Rešpekt totiž znamená otvorenosť v diskusii z pluralitných pozícií. Pluralizmus je dôležitým predpokladom demokratického zriadenia. Rôznorodosť nie je hrozbou pre spoločnosť, ale prameňom spoločenského bohatstva. Tento názor patrí k pilierom európskej identity. Členské štáty EÚ nemajú potláčať pluralitu, ale naopak, majú zabezpečiť toleranciu a rešpekt pre menšiny. Zmluvy z Amsterdamu a Lisabonu zaväzujú orgány EÚ k tomu, aby zabezpečili inkluzívne podmienky na život a bránili diskriminácii. Už v čl. 1a *Lisabonskej zmluvy* (2007) je chránená rovnosť a právo patriť aj k menšine.¹⁸ Podobne aj *Zmluva o EÚ* v čl. 2.¹⁹ *Charta základných práv EÚ* chráni rôznosť pod právami slobody a rovnosti. Objektívne právne zásady sa realizujú cez orgány EÚ, v čl. 7 rešpektovanie súkromného života a čl. 21 ochrana pred diskrimináciou z dôvodu pohlavia a sexuálnej orientácie²⁰

Pluralita ako taká neohrozuje spoločnosť. Vyspelá spoločnosť dokáže dokonca posilňovať „diverzitu“ tak, aby došlo k „vytvoreniu sociálnej kohézie v spoločnosti pri uznaní a zachovaní rôznych identít a spôsobov života jednotlivých skupín.“²¹ Je zrejmé, že takýto cieľ je v súčasnosti na Slovensku politicky nepriechný. Napriek tomu by sa do diskusie o terapii transrodových ľudí nemalo vstupovať s predsudkami. Ako uvádza R. Kišoňová: „Predsudok možno charakterizovať ako už vopred vyformovaný postoj voči predmetu, ktorý sa prejavuje bez ohľadu na individualitu objektu. Jednotlivec neberie do úvahy pri

---

¹⁷ TASR: Zmena pohlavia na Slovensku bude konečne jednoduchšia. Záborská a Vašečka už stihli vyjadriť nesúhlas. In *Braineo*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://braineo.hnonline.sk/notsorry/news/spolocnost/lgbtq/27069144-zmena-pohlavia-na-slovensku-bude-konecne-jednoduchsia-zaborska-a-vasecka-uz-stihli-vyjadrit-nesuhlas>. Por. aj jasné vyjadrenie M. Pataráka: PATARÁK, M.: Ešte raz o novom dokumente o zmene pohlavia. In *Denník N*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/2828662/este-raz-o-novom-dokumente-o-zmene-pohlavia/?fbclid=IwAR26WTi3w-LGMF21ucBnQmgaDca8czgzHMv1yWorgagKV9fS7laQKysFLpE>.

¹⁸ *Úradný vestník C 306 Európskej únie*, Zväzok 50. 2007/C 306/01, zverejnené dňa 17.12.2007. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=SK>. [cit. 07.06.2022].

¹⁹ Zmluva o Európskej únii (konsolidované znenie), čl. 2. In: *Úradný vestník EÚ*, C 326, zverejnené dňa 26.10.2012. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>. [cit. 07.06.2022].

²⁰ *Charta základných práv Európskej Únie*. 2016/C 202/02. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT>. [cit. 07.06.2022].

²¹ GREIF, E. – ULRICH, S.: *Legal Gender Studies und Antidiskriminierungsrecht*. Wien : MANZ'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 2019, s. 35.

posudzovaní iných osôb žiadne alternatívne vysvetlenie.²² Z hľadiska práva a etiky možno diskusiu o postavení transrodových ľudí v parlamente vnímať ako silne poznačenú prezentovaním stereotypov, paternalizmom, prezentáciou neverifikovateľných zavádzaní. L. Bersidová upozorňuje, že niektorí poslanci presadzujú „veľmi formalistickú koncepciu ľudských práv, v ktorej právom je len to, čo je presne v ústave pomenované ako právo. Neproblematizujú ale vôbec pojmy ‚súkromia‘ a rámce práva na súkromie a podobne. Nevnímajú teda práva ako titulky na ochranu záujmov/práv, ktoré pod dané pojmy patria. Vulgarizujú a splotšujú tak celú diskusiu.“²³

Diskusiu na Slovensku komplikuje fakt, že slovenský právny poriadok nepozná „rod“ ako právnu kategóriu, a tak sa v *Usmernení* nepresne hovorí o „zmene pohlavia“. Na dôvažok právny poriadok SR nepozná ani legálnu definíciu spojenia „zmena pohlavia“. Nepresnosť v terminológii vedie k nepochopeniu, že *Usmernenie* nerieši „zmenu pohlavia“ ale vlastne stanovuje podmienky na „prepis rodu“.

Rozhodnutie MZ SR o pozastavení účinnosti *Odborného usmernenia* možno chápať však aj pozitívne, v zmysle, že nebolo zrušené. S ohľadom na čl. 2, ods. 2 v *Usmernení* sa dá očakávať, že MZ SR bude pripravovať Štandardy zdravotnej starostlivosti pre transrodové osoby. Dovolím si vyjadriť očakávanie založené na parafráze známeho biblického výroku, a dúfam, že kompetentní predsa len pochopia, že „človek nie je stvorený pre právo, ale právo má byť pre človeka“ (Mk 2, 27). Štandardy by nemali ochraňovať „tradičný“ obraz muža a ženy ale pripievať k znižovaniu rodovej dysfórie transrodových ľudí.

2. Usmernenie MZ SR pohľadu etiky a práva

Usmernenie MZ SR z apríla t. r. obsahuje viacero pozitív. Z hľadiska poskytovania terapie na odbornej úrovni zjednocuje postupy pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti transrodovým ľuďom, špecifikuje zdravotnícke profesie kompetentné vykonávať v dvoch fázach: diagnostickej (čl. 3) a liečebnej (čl. 4). Takisto ustanovuje, kto je oprávnený vydať lekárske posudok o zmene pohlavia, ktorý slúži ako podklad pri zmene mena a priezviska a na zmenu rodného čísla. Podľa čl. 6 je

---

²² KIŠOŇOVÁ, R.: The Identity and Gender Problem in the Context of AI. In *Human Rights: From reality to the virtual world* [elektronický dokument]. Józefów : Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów, 2021, s. 50.

²³ BERDISOVÁ, L.: Parlamentná kultúra a rokovanie o Správe o činnosti verejnej ochrankyne práv za rok 2019. In NEUMANN, J. [Eš.]: *Parlamentná kultúra (zborník z vedeckej konferencie)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 60.

to sexuológ alebo psychiater s minimálne päťročnou praxou v špecializačnom odbore.

Treba uviesť, že uvedený podzákonný predpis nenahrádza štandardný postup o diagnostike a liečbe osoby s diagnózou F 64.0 (transsexualizmus).²⁴ No je cenný, pretože vychádza zo štandardných tzv. „evidence based“ postupov, ktoré sú vo svete bežné a je v súlade s európskym právom.²⁵

Usmernenie kladie ako základ individuálny postup pri každej osobe (čl. 5), čo zodpovedná súčasným štandardom v odporúčaniach DSM-5 Americkej psychiatrickej asociácie, či Svetovej odbornej asociácie pre transrodové zdravie WPATH-7. Cieľom je, aby tranzíciu podstupovala osoba s diagnostikovaným transsexualizmom schopná žiť po zvyšok života v role opačného pohlavia ako je biologické pohlavie (čl. 3, ods. 1). *Usmernenie* tak do veľkej miery posilňuje mieru autonómie a sebaurčenia transrodového človeka. Taktiež je zjavné, že *Usmernenie* sleduje beneficenciu pacienta z hľadiska súčasného stavu poznania a v súlade s judikatúrou ESĽP, keďže cieľom je prihliadať individuálne na situáciu človeka tak, aby bolo znížené strádanie pri prežívaní dysfórie a dotknutá osoba mohla viesť zmysluplný život v súlade so svojím životným plánom.

Usmernenie považuje za predpoklad pre zmenu rodu štandardnými postupmi preukázateľnú diagnózu F 64.0. Spolu s poučením a elaborovaným informovaným súhlasom osoby s individuálnymi diagnostickými a liečebnými postupmi (čl. 4, ods. 2 a príloha 1) je tak stanovený jasný predpoklad na vek (plnoletosť) a na racionálne schopnosti človeka, ktorý prechádza tranzíciou. Poučenie a informovaný súhlas osoby s individuálnymi diagnostickými a liečebnými postupmi ako aj nemedicínskymi rizikami spojenými so zmenou pohlavia (vid' Príloha 1) posilňujú výrazne princíp autonómie, vedú k vedomému prebratiu zodpovednosti za rozhodnutie na strane transrodovej osoby. Explicitne to uvádza aj čl. 1: „Odborné usmernenie odporúča uvádzať detailnejšie údaje v zdravotných záznamoch, ktoré reflektujú osobitné prevzatie zodpovednosti osoby s transsexualizmom v súvislosti so zmenou jej právnej identity.“ Možno konštatovať, že *Usmernenie* je nastavené tak,

---

²⁴ Diagnóza podľa Medzinárodnej klasifikácie chorôb, 10. Revízia. V dohľadnej dobe bude nahradená 11. Verziou od 1. januára 2022, kde táto diagnóza má názov rodová inkongruencia (nesúlada) a nie je začlenená v kapitole duševných porúch (F-identifikátor). Klasifikácia však ešte nenadobudla účinnosť aj pre iné jazyky ako angličtina.

²⁵ Vid' napr. VAN DER BRINK, M. – DUNNE, P.: *Trans and Intersex Equality Rights in Europe – A Comparative Analysis*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. 113 s. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf.

aby sa predchádzalo ľahkovážnej tranzícii, či bez uvedomelého racionálneho rozhodovania na strane osoby. Tento aspekt možno vnímať aj ako posilnenie princípu non maleficencie pri tranzícii.

Za najväčší prínos *Usmernenia* možno považovať to, že otvára cestu k prepisu rodu bez nevyhnutnej kastrácie. V čl. 6, ods. 1., b.1 je zachovaná možnosť podstúpiť chirurgický výkon zmeny pohlavných orgánov alebo sekundárnych pohlavných znakov, no v čl. 6 ods. 1, b.2 je ako druhý možný predpoklad uvedená hormonálna liečba v trvaní najmenej jeden rok, a životná skúsenosť života je podľa presvedčenia dotýčajúcej osoby trvalá, celoživotná a nezvratná a zmena právnej identity je jediným možným riešením.

Podľa nášho názoru, „najliberálnejšou“ časťou *Usmernia* nie je otvorenie cesty pre prepis rodu aj pomimo nútenej kastrácie. Je to skôr ustanovenie, o „písomnom vyjadrení“ transrodovej osoby pred lekárom o tom, že „počas tohto obdobia nadobudla presvedčenie, že trvalá, celoživotná a nezvratná zmena jej právnej identity, mena a priezviska je pre ňu jediným možným riešením“ (čl. 6 ods. 1, b.2). Potvrdenie lekára tak *de facto* nie je potvrdením trvalého a ireverzibilného stavu, ako skôr diagnózy a skutočnosti, že medicínske podmienky na administratívnu zmenu pohlavia boli splnené (príloha 2). Pri zohľadnení princípu nonmaleficencie možno diskutovať o tom, či posilnenie sebaurčenia pacienta neuberá ošetrojúcemu lekárovi priestor na prísnejšie posudzovanie želania osoby. Argumentom za silnejšiu posudzovaciu právomoc lekára je otázka, či je lekár zbavený zodpovednosti za nonmaleficiu pri terapeutických postupoch, ktoré môžu mať ireverzibilné následky „písomným vyjadrením“ dotknutej osoby.

Ako pomerne prísnu možno hodnotiť požiadavku až päťročnej praxe v špecializovaných odboroch v čl. 6, ods.1. V zásade je eticky správne poskytovať starostlivosť na najvyššej možnej odbornej úrovni. Môže však vzniknúť otázka o možnosti spravodlivého prístupu k zdravotnej starostlivosti, keďže je známe, že na Slovensku je len niekoľko odborníkov a odborníkov, ktorí sa venujú téme rodovej dysfórie.

Plastickejší obraz o charaktere *Usmernenia* sa ukáže aj v porovnaní s úpravou s inou liberálnou úpravou, akú môžeme nájsť u našich západných susedov, v Rakúsku.

3. Právna úprava v Rakúsku

Rakúske Ministerstvo zdravotníctva (BMG) zverejnilo *Odporúčania pre procesy liečby pri rodovej dysfórii, resp. transsexualizme (Empfehlungen für den Behandlungsprozess bei Geschlechtsdysphorie*

bzw. *Transsexualismus*) pre plnoleté osoby vo februári 2015, a v upravenej verzii v roku 2017.²⁶ V tejto ministerskej úprave sa konštatuje, že v posledných rokoch sa vedecké poznatky a štandardy liečby prehĺbili a je nutné na tieto zmeny reagovať.²⁷ Úpravy oproti predchádzajúcemu vydaniu reflektujú aj zmeny v judikatúre v posilnení práva na sebaurčenie pri rodovej role. Odporúčania neobsahujú požiadavku nútenej kastrácie, nakoľko podmienka operatívnej zmeny pohlavných orgánov bola v Rakúsku zrušená už v roku 2009. Nebola to však zmena, ktorá sa udiala samovoľne a bez rozhodnutia správneho súdu.

Zápis o zmene pohlavia bol v Rakúsku možný od roku 1983. V zákone o matrikách (*Bundesgesetz über die Regelung des Personenstandswesens – PStG 2013*), § 41 (1) sa uvádza, že „matrika má povinnosť zmeniť listinu, keď sa po zápise stala neplatnou.“²⁸ Vo vzťahu k transrodovým osobám ďalšie podmienky pre vykonanie korektúry obsahoval *Výnos o transsexuáloch (Der Transsexuellen-Erlass)* z roku 1983, ako aj jeho neskoršia úprava z roku 1996.²⁹

Vo *Výnose* sa uvádzali nasledovné podmienky na zmenu zápisu: posudok Inštitútu pre súdnu medicínu (*Institut für Gerichtsmedizin*) na Viedenskej univerzite, ktorý potvrdzoval, že žiadateľ/ka žil/a dlhšiu dobu pod nutkavou predstavou (opak vecného dôvodu, *Willkür*), že patrí k inému pohlaviu, čo ho/ju viedlo k tomu, aby podstúpil/a opatrenia na korekciu pohlavia, ďalej, že tieto zákroky viedli k značnému priblíženiu sa k opačnému pohlaviu a s veľkou pravdepodobnosťou sa dá počítať s tým, že na osobnom prežívaní osoby už nič nezmení. Hoci sa vo *Výnose* explicitne nepožadovala sterilita, v praxi sa pri vystavovaní potvrdenia požadovali operatívne zmeny pohlavia.³⁰

²⁶ Bundesministerium Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz. *Transsexualismus/ Geschlechtsdysphorie*. 2021. Dostupné na: <https://www.sozialministerium.at/Themen/Gesundheit/Nicht-uebertragbare-Krankheiten/Psychische-Gesundheit/Transsexualismus-Geschlechtsdysphorie.html>.

²⁷ V DSM 5 Americkej psychiatickej asociácie je stanovená diagnóza rodovej dysfórie, Medzinárodná klasifikácia chorôb ICD 10. Upravené odporúčania vychádzajú zo 7. vydania WPATH (Svetovej odbornej asociácie pre transrodové zdravie). ICD používa pomenovanie „rodovej inkongruencie“, DSM používa „rodová dysfória“.

²⁸ PStG 2013, §41 (1). Dostupné na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20008228>. Viď aj GREIF, E. *Doing Trans/Gender: Rechtliche Dimensionen*. Linz : Trauner Verlag, 2005, s. 158-160.

²⁹ Persson Perry Baumgartinger venoval pozornosť zaradeniu *Výnosu* medzi právnymi textami v Rakúsku a zaraďuje ho ako vnútorné usmernenie pre konanie správnych orgánov. Nejedná sa o normatívny text tvoriaci právo smerom von v zmysle zákona či nariadenia (Rechtsverordnung). Baumgartinger, P.: *Die staatliche Regulierung von Trans: Der Transsexuellen-Erlass in Österreich (1980-2010)*. Eine Dispositivgeschichte, Bielefeld : transcript Verlag, 2019, s. 142. Podrobnejšie k *Výnosu*, *Ibid*, s. 97-154.

³⁰ GREIF, E. *Doing Trans/Gender: Rechtliche Dimensionen*. Linz : Trauner Verlag, 2005, s. 164.

Ústavný súd (VfGH) v Rakúsku 8. júna 2006 zrušil *Výnos o transsexuáloch*.³¹ Vyhovел sťažnosti Sandry H., ktorej bola odopretá zmena zápisu v matrike z dôvodu existujúceho manželstva. Podľa Ústavného súdu sa rozhodnutia o zmene zápisu v matrike vykonávajú nezávisle od iných právnych vzťahov (v uvedenom prípade išlo o existenciu manželstva). V tomto súdnom rozhodnutí teda nebola zrušená nútená kastrácia, ale vynútený rozvod pri prepise rodu.

Zrušenie *Výnosu* viedlo k podobnej situácii, aká nastala v máji 2022 na Slovensku. Neexistovali jasné pravidlá, za akých podmienok sa môže vykonať zmena zápisu v matrike. Na základe vnútornej smernice Ministerstva vnútra (BMI) z 2. januára 2007 mali byť zmeny v matrike povolené len vtedy, keď žiadateľ/ka predloží psychoterapeutický posudok a nález o vykonanej operatívnej zmene pohlavia.³² Tým sa znova potvrdila prax požiadavky operatívneho zákroku, aj keď nebolo jasne stanovené o aký zákrok sa jedná. Vo februári 2009 ministerstvo konkretizovalo toto usmernenie v zmysle, že sa jedná o chirurgické zákroky v duchu planej praxe do roku 2006.³³

Rozhodnutie o zrušení chirurgickej operácie ako nutnej podmienky na zmenu rodu vyplýva z nálezů Správneho súdu (Verwaltungsgerichtshof – VwGH) v roku 2009.³⁴ Išlo o sťažnosť Michaely P. vo Viedni. Sťažovateľka podala v novembri 2006 žiadosť o zmenu zápisu v matrike narodených na ženský rod. Vo svojej žiadosti uviedla, že viac ako 2 roky navštevovala psychoterapiu, a viac ako rok podstupovala hormonálnu liečbu, viacero rokov žila v role ženy a svoj výzor priblížila ženského pohlaviu. Svoj stav považovala za trvalý a nemenný. Odstránenie primárnych pohlavných orgánov z osobných dôvodov nechcela podstúpiť. Keďže seba právne vnímala bližšie k ženskému pohlaviu, zápis o jej pohlaví sa stal „nesprávnym“ z zmysle zákona a dožadovala sa korektúry, a to aj preto, že zmenou výzoru ju zapísaný mužský rod v jej dokumentoch dostával do situácií, v ktorých bola diskriminačne zasiahnutá jej ľudská dôstojnosť a súkromie.

Po viacerých odvolaniach a zamietnutiach, ktoré požadovali na zápis v matrike odstránenie primárnych pohlavných znakov, Správny súd vyhovел žiadosti sťažovateľky. Svoje rozhodnutie založil na argumen-

³¹ VfGH zo dňa 08.06.2006, spis. zn. V 4/06. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_09939392_06V00004_00

³² BMI – VA 1300/0013-III/2/2007. Dostupné na: https://www.transx.at/Dokumente/TS-Erlass_BMI_2007.pdf.

³³ BMI – VA 1300/0063-III/2/2009. Dostupné na: https://www.transx.at/Dokumente/BMI_ErPS-090206.pdf.

³⁴ VwGH zo dňa 27.02.2009, spis. zn. 2008/17/0054. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vwgh&Dokumentnummer=JWT_2008170054_20090227X00.

te, že potvrdenie o zmene pohlavia závisí v zásade od rodovej identity: „Ak je pociťovaná príslušnosť s čo najväčším predpokladom ireverzibilná a navonok došlo k značnému priblíženiu sa na vonkajší vzhľad druhého pohlavia, v Rakúskom právnom poriadku neexistuje prekážka z ohľadu osobného stavu osoby (personenstandsrechtliche), ktorá by bránila zohľadneniu pre verejnosť relevantného, danému pohlaviu špecifického, výzoru.“³⁵ Správny súd dospel k nálezu, že taký závažný operačný zákrok, akým je odstránenie primárnych pohlavných orgánov, nie je nutným predpokladom pre „značné priblíženie sa výzoru druhého pohlavia“³⁶ a zamietnutie žiadosti Michaely P. bolo zrušené z dôvodu nezákonnosti obsahu.³⁷ Ani toto rozhodnutie nevedlo k rýchlej zmene v praxi úradov a zmeny zápisu v matrike boli potvrdené až po ďalších sťažnostiach na zneužívanie úradnej moci v marci 2010.

Čo sa týka obsahu už spomenutého *Odporúčania pre procesy liečby pri rodovej dysfórii, resp. transsexualizme*, možno uviesť niektoré relevantné momenty z hľadiska etiky. Od psychiatrov, klinických psychológov a psychoterapeutov sa očakáva kontinuálna dvojročná prax pri téme rodovej dysfórie. Rovnako sa očakáva, že terapeuti sa budú ďalej vzdelávať v oblasti diagnostiky, psychopatológie a klinickej psychológie a témy rodovej non-konformity, rodovej dysfórie a transsexualizmu, čo možno interpretovať ako dôraz na odbornosť a *lege artis* prístup z hľadiska súčasných poznatkov.³⁸

Rakúsky postup kladie dôraz na viacstupňový diagnostický proces s cieľom potvrdiť, že sa v danom prípade jedná o rodovú dysfóriu. resp. transsexualizmus. Ide o objasnenie druhu a rozsahu nepohody, spôsobenej rozdielom medzi subjektívne prežívanou rodovou rolou a pohlavím od narodenia, pomocou diagnostického procesu, ktorý má 3 časti: psychiatrická diagnostika, psychologická diagnostika a psycho-terapeutická diagnostika.³⁹ Úlohou diagnostického procesu je vytvoriť diagnózu, popísať psychosociálnu a zdravotnú situáciu, potvrdiť rodovú dysfóriu ako s čo najväčšou pravdepodobnosťou trvalý stav.⁴⁰ Počas terapie je možné vystaviť lekárske potvrdenie o tom, že výzor osoby sa v danom období môže odlišovať od údajov uvedených v dokumentoch.⁴¹ Pri stanovení indikácie pre ďalšie kroky pri terapii sa odporúča,

---

³⁵ VwGH 2008/17/0054, s. 5.

³⁶ VwGH 2008/17/0054, s. 4.

³⁷ VwGH 2008/17/0054, s. 5.

³⁸ BGM: Empfehlungen für den Behandlungsprozess bei Geschlechtsdysphorie bzw. Transsexualismus, s. 2.

³⁹ Empfehlungen, s. 3.

⁴⁰ Empfehlungen, s. 6.

⁴¹ Empfehlungen, s. 7.

aby vzťah hlavného terapeuta bol a dotknutej osoby bol založený na obojstrannej dôvere a rešpekte.

Ďalší terapeutický proces vyplýva z miery osobného prežívania nepohody. Pri stanovení následného postupu sa zohľadňuje individuálny stav osoby. Cieľom terapie je zlepšenie psychickej a sociálnej situácie tak, aby sa osoba dokázala postarať sama o seba, aby bola schopná pracovať, aby bol zabezpečený rozvoj udržateľnej perspektívy pre život a vzťahy, aby sa utvorili realistické postoje v oblasti sexuality.⁴² Cieľom je taktiež posilnenie identity pacienta/pacientky, čo možno chápať ako depatologizáciu transsexuality a príklon k rod rešpektujúcim opatreniam (*gender-affirmative interventions*). Terapeutické poradenstvo sa odporúča aj počas hormonálnej terapie. V prípade želaní po operatívnych zákrokoch, by hormonálna terapia mala trvať jeden rok. Dôležité je, že aj po operácii je poskytovaná možnosť odbornej lekárskej, psychologickkej a psychoterapeutickej starostlivosti.⁴³

Odporúčania zohľadňujú nález Správneho súdu z 27. februára 2009 (č. 2008/17/0054) a ustanovujú, že predpoklady na povolenie prepisu rodu osoby sú nezávislé od operačných zákrokov. Predpokladom pre zmenu rodu je vyjadrenie odborného lekára so špecializáciou v psychiatrii a psychoterapii alebo klinického psychológa či psychoterapeuta. V tomto stanovisku má byť obsiahnuté, že sa jedná o „transidentitu“⁴⁴, resp. transsexualizmus podľa platného znenia DSM, resp. ICD. Ďalej má obsahovať zistenie, že rodová dysfória je trvalá a ireverzibilná, ako aj konštatovanie, že vonkajší vzhľad sa značne pripodobnil želanému pohlaviu.⁴⁵

Na záver tejto časti chceme uviesť, že rakúska Bioetická komisia (Bioethikkommission) vydala v roku 2017 rozsiahle, vyše 60 stranové stanovisko spolu s odporúčaniami k téme intersexuality a transidentity. Stanovisko zohľadňuje celé spektrum názorov, vrátane starostlivosti o deti a adolescentov, je vyvážené a písané s rešpektom voči transrodovým osobám i lekárom. Odporúča diskusiu o viacstupňovom systéme posudkov, ktorý by mohol tvoriť bariéru pre tranzíciu, avšak s ohľadom na ireverzibilné následky a ich vážnosť odporúča intenzívne poradenstvo a psychologické sprevádzanie, ako aj podmienku

---

⁴² Empfehlungen, s. 4.

⁴³ Empfehlungen, s. 6.

⁴⁴ Mick van Trostenburg upozorňuje, že pojem „transidentita“ je vágny, nenachádza sa v ICD ani v DSM V, a tak sa v Rakúsku vyžaduje diagnóza, ktorá neexistuje. TROSTENBURG, v. M.: Zum Verhältnis Arzt und Trans-Person nach der Depathologisierung von Gender-Inkongruenz. In GREIF, E.: *No Lessons from the Intersexed? Anerkennung und Schutz intergeschlechtlicher Menschen durch Recht*. Linz : Trauner Verlag, 2019, s. 187.

⁴⁵ GREIF, E. – ULRICH, S.: *Legal Gender Studies und Antidiskriminierungsrecht*. Wien : MANZ'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 2019, s. 121.

hormonálnej terapie a obdobia, v ktorom osoba žije v rodovom vyjadrení harmonizujúcom s vnútorne prežívaným pohlavím (*real life experience*) pred operáciou pohlavných orgánov.⁴⁶

4. Porovnanie *Usmernenia* MZ SR s *Odporúčaním* MZ Rakúska

Ak porovnáme *Usmernenie* MZ SR a *Odporúčania* MZ Rakúska ukáže sa niekoľko dôležitých spoločných postojov, no i významných rozdielov.

Obe preferujú individuálny postup pri terapii transrodovej osoby. Vychádzajú z posilnenia autonómie a práva na sebaurčenie osoby. Rakúske odporúčania sa viac približujú k *gender-affirmative* prístupu. Tento prístup možno hodnotiť kladne, keďže cieľom je zníženie dysfórie a čím väčšie umožnenie zmysluplného a naplneného života dotknutej osoby.

Predpokladom na zmenu rodu je v oboch prípadoch štandardnými postupmi preukázateľná diagnóza F 64.0 (ICD-10), resp. rodová dysfória (DSM-5).

Obe úpravy majú spoločné, že nevyžadujú na zmenu rodu zásahy do telesnej integrity človeka (kastrácia či operácia pohlavných orgánov), s tým, že v Rakúsku takého ustanovenie platí od roku 2009, na Slovensku bolo ustanovenie prijaté v roku 2022 a v priebehu mesiaca pozastavené.

Hormonálnu terapiu v trvaní najmenej jeden rok a *real life experience* požaduje *Usmernenie* MZ SR ako predpoklad zmeny rodu, zatiaľ čo rakúske *Odporúčania* ho požadujú ako predpoklad pre operačnú zmenu pohlavia. Oba texty kladú dôraz na to, že ide o presvedčenie/predpoklad o trvalej, celoživotnej a nezvratnej zmene právnej identity, ktorá je pre človeka jediným možným riešením. Slovenské *Usmernenie* kladie silný dôraz na osobné presvedčenie osoby a výslovné prebratie zodpovednosti pred lekárom formou „písomného vyjadrenia“, že sa jedná o trvalý a ireverzibilný stav ako *conditio sine qua non*, čo však neznamená, že sa podceňuje dôležitosť stanovenia diagnózy na strane lekára. Rakúske *Odporúčania* kladú pri prepise rodu väčší dôraz na viacstupňovú diagnostiku a „zistenie“ príslušných špecialistov o „trvalosti a ireverzibilitate dysfórie, či transsexualizmu“ s „čo najväčšou

---

⁴⁶ Bioethikkommission beim Bundeskanzleramt: *Intersexualität und Transidentität. Stellungnahme der Bioethikkommission*. Wien, Bundeskanzleramt Österreich, 2017, s. 54. Dostupné na <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/bioethikkommission/publikationen-bioethik.html>.

pravdepodobnosťou“. Slovenské *Usmernenie* v čl. 6 je prísnejšie, keď vyžaduje až päťročnú prax v oblasti, na rozdiel od rakúskej, kde sa požaduje len dvojročná prax.

Nie je však možné prehliadnuť zásadný moment, že ani v Rakúsku sa zmena systému neudiala rýchlo a ľahko a zmenu spôsobil až nález Správneho súdu. Aj keď na Slovensku podobné rozhodnutie súdu nie je, predsa je možné uviesť, že z pohľadu medicínskej etiky je podmienka kastrácie ťažko ospravedlniteľná. Z hľadiska terapie vlastne znižuje spektrum možností ako znížiť rodovú dysfóriu transrodových ľudí aj menej drastickými zásahmi do telesnej integrity človeka, než ako kastrácia. Z hľadiska medicínskej etiky popiera pozastavenie účinnosti *Usmernenia* MZ SR možnosť autonómie a sebaurčenia pacienta, pretože kastrácia nie je medicínskym predpokladom úspešnej terapie vedúcej k zníženiu dysfórie a umožneniu zmysluplného zaradenia sa do bežného života.

Záver

Fenoménu transsexuality nespochybňuje rozdeľovanie ľudí na mužov a ženy, ako skôr samozrejmosť dvoch pohlaví založenú čisto na biologickej prirodzenosti.

Sexuálna orientácia a rodová identita každého človeka je neoddeliteľnou súčasťou jeho osobnosti a je jedným z najzákladnejších aspektov sebaurčenia, dôstojnosti a slobody. „ESLP už dlhodobo judikuje, že vo vzťahu k transrodovým osobám patrí právo na slobodné určenie rodovej identity medzi najzásadnejšie zložky práva na sebaurčenie; právo na sebaurčenie a fyzickú a duševnú integritu transrodových osôb sú právami chránenými čl. 8 Dohovoru.“⁴⁷ Práva sa nepriznávajú, ale uznávajú. To znamená, že nikto nesmie byť nútený podstúpiť lekárske zákroky vrátane operácie na zmenu pohlavia či sterilizácie ako požiadavky na právne uznanie svojej rodovej identity. Možno konštatovať, že *Usmernenie* MZ SR sa vo svetle súčasných podmienok javí v súlade s judikatúrou ESLP. Pozastavením účinnosti *Odborného usmernenia* sa však práva a slobody niektorých občanov SR obmedzujú bez príslušného zákona. Na Slovensku je potrebné legálne usmernenie, ktoré stanoví ako majú odborné profesie s transrodovými ľuďmi pracovať, a podľa čoho majú vydávať posudky určené pre matriku, ktoré by viedli k sfinalizovaniu právnej tranzície.

⁴⁷ HORVAT, M.: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 122.

Terapeutické štandardy by mali zostať v prvom rade na pôde odbornej diskusie a ich úroveň by nemala zaostávať za súčasným stupňom vedeckého poznania.

Z hľadiska medicínskej etiky *Usmernenie* MZ SR posilňuje princíp autonómie a sebaurčenia, založený na prístupe k pacientovi ako k jednotlivcovi, ktorý je samostatný a nezávislý. Tak isto chráni aspekt beneficencie a nonmaleficencie na strane transrodovej osoby. Individualizovaný prístup k terapii znamená, že terapia sa snaží hľadať cesty zníženia dysfórie s ohľadom na širšie spektrum možností, ako môže dotknutá osoba nájsť zmysluplný život vo svojej situácii, zvýšiť kvalitu života a zdravia. Etický princíp spravodlivosti sa v prípade transrodových ľudí prejavuje predovšetkým v rovine nediskriminácie a humanizácie inštitúcií ako aj dostupnosti komplexnej zdravotnej starostlivosti počas tranzície i po operatívnej zmene pohlavných orgánov.

Nezvratné zásady do telesnej integrity človeka sú dovolené len vtedy, ak je udelený súhlas v úplnom súlade s presvedčením dotknutej osoby.

Etická dilema zostáva v rovine ochrany zodpovednosti terapeuta a lekára. Určitá miera paternalizmu nie je ilegálna. S mierou závažnosti zákrokov rastie totiž aj miera zodpovednosti tých, ktorí ich povolujú a vykonávajú. Etická dilema v tomto prípade vyvažuje mieru samourčenia a autonómie tých, ktorých sa tieto závažné a ireverzibilné zákroky týkajú na jednej strane a miery ochrany lekárov z hľadiska princípu nonmaleficencie, teda nevytvárania rizík či minimalizovania vzniku možných rizík. Hippokratovský princíp *in dubio abstinence*, znamená v prípade neistoty o trvalosti a ireverzibilitate dysfórie, chýbajúcej pripravenosti na sociálnu integráciu, či odolnosti (*resilience*), nerealistických očakávaní, možnosť, aby lekár odsunul proces na neskôr, bez toho, aby mu boli podsúvané transfóbne a diskriminačné motivácie.⁴⁸

Použitá literatúra

1. Baumgartinger, P.: *Die staatliche Regulierung von Trans: Der Transsexuellen-Erlass in Österreich (1980-2010)*. Eine Dispositivgeschichte, Bielefeld : transcript Verlag, 2019. 350 s.
2. BERDISOVÁ, L.: Parlamentná kultúra a rokovanie o Správe o činnosti verejnej ochrankyne práv za rok 2019. In NEUMANN, J. [Ed.]: *Parlamentná kultúra (zborník z vedeckej konferencie)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2020, s. 30-62.

---

⁴⁸ TROSTENBURG, v. M.: Zum Verhältnis Arzt und Trans*Person nach der Depathologisierung von Gender-Inkongruenz. In GREIF, E.: *No Lessons from the Intersexed? Anerkennung und Schutz intergeschlechtlicher Menschen durch Recht*. Linz : Trauner Verlag, 2019, s. 196.

3. Bioethikkommission beim Bundeskanzleramt: *Intersexualität und Transidentität. Stellungnahme der Bioethikkommission*. Wien, Bundeskanzleramt Österreich, 2017. 66 s. Dostupné na <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/bioethikkommission/publikationen-bioethik.html>.
4. BMI – Erlass vom 12.1.2007, VA 1300/0013-III/2/2007 betr. *Transsexualität – Vorgangsweise nach Durchführung einer geschlechtsanpassenden Operation*. Dostupné na: https://www.transx.at/Dokumente/TS-Erlass_BMI_2007.pdf.
5. BMI – Erlass vom 6.2.2009, VA 1300/0063-III/2/2009 *Personenstandswesen - Vorgehensweise bei Anträgen auf Änderung der Eintragung des Geschlechts im Geburtenbuch*. Dostupné na: https://www.transx.at/Dokumente/BMI_ErPS-090206.pdf.
6. Bundesministerium Soziales, Gesundheit, Pflege und Konsumentenschutz. *Transsexualismus/Geschlechtsdysphorie*. 2021. Dostupné na: <https://www.sozialministerium.at/Themen/Gesundheit/Nicht-uebertragbare-Krankheiten/Psychische-Gesundheit/Transsexualismus-Geschlechtsdysphorie.html>.
7. GEHREROVÁ, R.: O nové usmernenie pre trans ľudí žiada po ombudsmanke aj komisárka pre zdravotne postihnutých Stavrovská. In *Denník N*, 2022 [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2716925/o-nove-usmernenie-pre-trans-ludi-ziada-po-ombudsmanke-aj-komisarka-pre-zdravotne-postihnutych-stavrovska/?ref=list>.
8. GREIF, E. *Doing Trans/Gender. Rechtliche Dimensionen*. Linz : Trauner Verlag, 2005, 240 s.
9. GREIF, E. – ULRICH, S.: *Legal Gender Studies und Antidiskriminierungsrecht*. Wien : MANZ'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, 2019, 258 s.
10. HORVAT, M.: Zmena mena, priezviska a pohlavia. Analýza judikatúry ESLP a slovenskej právnej úpravy. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 120-136.
11. KIŠŇOVÁ, R.: The Identity and Gender Problem in the Context of AI. In *Human Rights: From reality to the virtual world* [elektronický dokument]. Józefów : Alcide De Gasperi University of Euroregional Economy in Józefów, 2021, s. 43-55.
12. METEŇKANYČ, O. M.: Nútená kastrácia ako povinná podmienka pri prepise rodu v podmienkach Slovenskej republiky. In *Comenius časopis*, 2021, č. 2, s. 6-35.
13. PATARÁK, M.: Ešte raz o novom dokumente o zmene pohlavia. In *Denník N*, 2022. [cit. 25.5.2022]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/2828662/este-raz-o-novom-dokumente-o-zmene-pohlavia/?fbclid=IwAR26WTi3w-LGMF21ucBnQmgaDca8czgzHMv1yWorgagKV9fS7IaQKysFLpE>.

14. SLOVENSKÁ PSYCHIATRICKÁ SPOLOČNOSŤ (SPsS), O.Z. SLS: Stanovisko Slovenskej psychiatrickej spoločnosti k Odbornému usmerneniu Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky na zjednotenie postupov poskytovania zdravotnej starostlivosti ku zmene pohlavia pred vydaním lekárskeho posudku o zmene pohlavia osoby. Zo dňa 25.04.2022. Dostupné na: <http://www.psychiatry.sk/cms/File/2022/stanovisko%20odborne%20usmernenie%20tranzicia.pdf>.
15. TASR: Poslanci OĽANO žiadajú stiahnutie usmernenia o zmene pohlavia. Dúfajú, že Lengvarský dodrží sľub. In: *Hospodárske noviny*, 2022 [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/slovensko/27140050-poslanci-olano-ziadaju-stiahnutie-usmernenia-o-zmene-pohlavia-dufaju-ze-lengvarsky-dodrzi-slub>.
16. TASR: Zmena pohlavia na Slovensku bude konečne jednoduchšia. Záborská a Vašečka už stihli vyjadriť nesúhlas. In *Brainee*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://brainee.hnonline.sk/notsorry/news/spolocnost/lgbtq/27069144-zmena-pohlavia-na-slovensku-bude-konecne-jednoduchsia-zaborska-a-vasecka-uz-stihli-vyjadrit-nesuhlas>.
17. TASR: OTS: Kresťanská únia: Muž sa nemôže stať matkou ... In *TASR*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://www.tasr.sk/ots/ots-krestanska-unia-muz-sa-nemoz/30240-clanok.html>.
18. TASR – MT. Záborská odkazuje Lengvarskému: Zrušte odborné usmernenie o zmene pohlavia. In *mediweb: Zdravotnicke noviny online*, 2022. [cit. 25.05.2022]. Dostupné na: <https://mediweb.hnonline.sk/zdn/spravy/27069536-zaborska-odkazuje-lengvarskemu-zruste-odborne-usmernenie-o-zmene-pohlavia>.
19. TROSTENBURG, v. M.: Zum Verhältnis Artz und Trans-Person nach der Depathologisierung von Gender-Inkongrunez. In GREIF, E.: *No Lessons from the Intersexed? Anerkennung und Schutz intergeschlechtlicher Menschen durch Recht*. Linz : Trauner Verlag, 2019, s. 180-198.
20. VAN DER BRINK, M. – DUNNE, P.: *Trans and Intersex Equality Rights in Europe – A Comparative Analysis*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. 113 s. Dostupné na: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/trans_and_intersex_equality_rights.pdf.

Právne dokumenty a rozhodnutia

1. ESEP, A.P., *Garçon a Nicot proti Francúzsku*, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, rozsudok zo dňa 6 apríla 2017. Dostupné na: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:\[%22001-172556%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:[%22001-172556%22]).
2. PStG 2013, §41 (1) Dostupné na: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=20008228>

3. *Správa o činnosti verejného ochrancu práv za rok 2019*, s. 20. Dostupné na https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=477132#55_0 [cit. 09.05.2022].
4. *Úradný vestník C 306 Európskej únie, Zväzok 50*. 2007/C 306/01. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2007:306:FULL&from=SK>.
5. *Vestník MZ SR*, čiastka 18-20, 6. apríl 2022, roč. 70, s. 98-104. Dostupné na: <https://www.health.gov.sk/?vestniky-mz-sr>.
6. VfGH V 4/06. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vfgh&Dokumentnummer=JFT_09939392_06V00004_00.
7. VwGH 2008/17/0054. Dostupné na: https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Vwgh&Dokumentnummer=JWT_2008170054_20090227X00.
8. Zápisnica z 13. Zasadnutia Výboru pre práva lesieb, gejov, bisexuálnych, transrodových a intersexuálnych osôb zo dňa 19. 09. 2018, bod 1, s. 1-2. Dostupné na internete: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2021/05/zapisnica_13.pdf [cit. 10.05.2022].
9. 209/1992 Zb. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich. Dostupné na: <https://www.epi.sk/zz/1992-209>.
10. *Charta základných práv Európskej Únie*. 2016/C 202/02. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=LT>.
11. *Zmluva o Európskej únii* v slovenskom znení: Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0011.02/DOC_1&format=PDF

Recenzenti:

doc. JUDr. Matej Horvat, PhD.

JUDr. Ing. Karin Raková, PhD., MBA

NÁHRADA VÝDAVKOV VYNALOŽENÝCH KUPUJÚCIM NA EVINKOVANÚ VEC V KLASICKOM A JUSTINIÁNSKOM RÍMSKOM PRÁVE

prof. doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc..

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
robert.brtko@flaw.uniba.sk

Náhrada výdavkov vynaložených kupujúcim na evinkovanú vec v klasickom a justiniánskom rímskom práve

Príspevok je zameraný na kritickú analýzu vybraných rímskoprávných prameňov týkajúcich sa problematiky náhrady výdavkov, ktoré kupujúci vynaložil na vec a tá mu bola potom právne odňatá (*evictio*) rozhodnutím súdu z dôvodu právnej vady. V úvodných častiach príspevku je venovaná pozornosť problematike právnej vady predávanej veci vo všeobecnosti a tiež aj analýze troch relevantných prameňov, ktoré boli interpolované justiniánskymi právnikmi. V nasledovných častiach autor predstavil dva protichodné názory uznávaných právnych romanistov (Salvatora Riccobona a Emilia Albertaria) a následne predstavil právnu úpravu náhrady výdavkov evinkovanej veci (*res evicta*), a to osobitne v klasickom a osobitne v justiniánskom rímskom práve. Na základe porovnania oboch úprav autor dospel k záveru, podľa ktorého justiniánske zákonodarstvo malo tendenciu oprávnenia kupujúceho evinkovanej veci (*res evicta*) limitovať.

Ersatz der vom Käufer entstandenen Kosten für eine im klassischen und justinianischen römischen Recht “res evicta” Sache

Der Beitrag orientiert sich auf eine kritische Analyse von den ausgewählten römischrechtlichen Quellen, die die Problematik vom Ersatz der Kosten angeht, die der Käufer für eine Sache ausgab und die ihm dann rechtlich vom Gericht aus dem Grunde vom rechtlichen Fehler abgegeben wurde (*evicto*). In den Einleitungsteilen von diesem Beitrag wird die Achtung auf die Problematik vom rechtlichen

Fehler der verkauften Sache im Allgemein gelegt und auch auf die Analyse von drei relevanten Quellen, die von justinianischen Juristen interpoliert wurden. In folgenden Teilen präsentierte der Autor zwei entgegengesetzte Meinungen von anerkannten Rechtsromanisten (Salvatore Riccobono a Emilio Albertario) und folglich eine Rechtsregulierung vom Kostenersatz der “res evicta” Sache, und das nämlich extra im klassischen und extra im justinianischen römischen Recht. Auf Grund der Vergleichung von beiden Regulierungen kam der Autor zum Schluss, nach dem die justinianische Gesetzgebung eine Tendenz hatte, die Käuferberechtigung der “res evicta” Sache zu eliminieren.

Reimbursement of expenses incurred by the buyer for the «res evicta» in classical and Justinian Roman law

The paper focuses on a critical analysis of the selected Roman law sources concerning the issue of reimbursement of expenses incurred by the buyer for a thing which was then legally withdrawn from him (*evictio*) by a court decision due to a legal defect. In the introductory parts of the paper, attention is paid to the issue of legal defect of the thing sold in general and also to the analysis of three relevant sources that have been interpolated by Justinian jurists. In the following parts, the author introduces the two opposing opinions of the renowned legal Romanists (Salvatore Riccobono and Emilio Albertario) and then presents the legal regulation of the reimbursement of the expenses of the «res evicta», separately in classical and separately in Justinian Roman law. On the basis of a comparison of the two regulations, the author concludes that the Justinian legislation tended to limit the rights of the buyer of «res evicta».

Kľúčové slová: kúpna zmluva, interpolácie, *evictio res evicta, impensae*

Schlüsselbegriffe: Kaufvertrag, Interpolationen, *evictio, res evicta, impensae*

Keywords: purchase contract, interpolations, *evictio, res evicta, impensae*

Úvod

Prevod vlastníckeho práva k predmetu kúpy z predávajúceho na kupujúceho bol v rímskom práve vybudovaný na evikčnom princípe a nie na princípe obstarania vlastníckeho práva. Z prameňov rímskeho práva vyplýva, že predávajúci bol povinný odovzdať predmet kúpy kupujúcemu s takými účinkami, aby kúpenú vec smel mať, užívať a poberať z nej plody (*uti frui habere licere*).¹ Predávajúci bol teda

---

¹ Formuláciu „*licere habere*“ (smieť mať) nachádzame u Marca Terencia Varrona, porov. VARRO, M. T.: *De re rustica*. 2, 2, 6.

povinný previesť na kupujúceho iba nerušenú držbu a nie aj obstaráť pre neho vlastnícke právo. Hoci sa na platnosť kúpy v zásade vyžadovala existencia vlastníckeho práva predávajúceho k predmetu kúpy, kúpa sa považovala *de iure* za platnú aj v prípade, ak predávajúci predal vec, ktorá mu nepatrila, a to bez súhlasu alebo vedomia vlastníka.² Preto rímsky právny poriadok postupne zaviedol zodpovednosť predávajúceho za evikciu (*evictio*), t. j. zodpovednosť za prípad, ak kupujúci stratil držbu kúpenej veci, pretože mu bola v súdnom spore odňatá zvyčajne na základe rozsudku z niektorej vecnej žaloby.

Žaloby, ktoré viedli k evikcii, sa týkali dvoch situácií. 1. Kupujúceho mohol žalovať kviritský alebo bonitárny vlastník,³ ak vec kupujúceho predal nevlastník bez vedomia alebo súhlasu vlastníka veci (napr. vec predal uschovávateľ, nájomník alebo zlodej). 2. Kupujúceho mohol žalovať aj nevlastník. V tomto prípade síce vec predal vlastník, avšak kupujúceho neupozornil na existenciu vecného práva, ktoré bolo nerozlučne späté s predávanou vecou (napr. vlastník predal založenú vec).⁴ V oboch prípadoch na predávanej veci spočívala právna vada, následkom ktorej kupujúci nemohol realizovať svoje oprávnenia vyplývajúce z kúpnej zmluvy. Zodpovednosť predávajúceho za právne vady z tohto konsenzuálneho kontraktu sa vyvíjala len postupne a až postupom času sa stala jeho trvalou súčasťou ako *naturalia negotii*.⁵

---

² V prípade predaja odcudzenej veci (*res furtiva*), rímski právnici považovali kúpu *de iure* za platnú iba vtedy, ak len predávajúci vedel, že vec bola odcudzená:

„*Item si et emptor et venditor scit furtivum esse quod venit, a neutra parte obligatio contrahitur: si emptor solus scit, non obligabitur venditor nec tamen ex vendito quicquam consequitur, nisi ultro quod convenit praestet: quod si venditor scit, emptor ignoravit, utrinque obligatio contrahitur; et ita Pomponius quoque scribit*“ (Paul. D. 18, 1, 34, 3).

„Podobne nevznikne na žiadnej strane záväzok, keď kupujúci a taktiež predávajúci vedia, že predmet kúpy je odcudzený. Keď to vie len kupujúci, predávajúci nebude zaviazaný, predsa však nedostane nič na základe predaného, ak sám od seba dohodnuté neplní. Ak to ale vie len predávajúci, a kupujúci nevie, vzniká záväzok na oboch stranách. A tak píše aj Pomponius“ (Paul. D. 18, 1, 34, 3).

³ Kviritský vlastník veci mal proti kupujúceho k dispozícii reivindikačnú žalobu a bonitárny vlastník zas pretorskú žalobu – *actio Publiciana*.

⁴ Za právnu vadu veci v zmysle nároku realizovaného prostredníctvom *actio empti* sa však nepovažoval prípad, keď predaný pozemok bol zaťažený služobnosťou. Inak povedané, za evikciu sa nepovažoval prípad, keď oprávnený zo služobnosti právnou cestou dosiahol vykonávanie služobnosti k predanému pozemku. Malo sa totiž zato, že kupujúceho nebola odňatá držba. K tomu, aby predávajúci zodpovedal aj za to, že pozemok nebol zaťažený služobnosťou, si kupujúci musel od predávajúceho vyžiadať osobitné stipulačné prehlásenie. Porovnaj Cels. D. 18, 1, 59; BĚLOVSKÝ, P.: *Obligace z kontraktu. Smlouva a její vymahatelnost v římském právu*. Praha : Auditorium, 2021, s. 212.

⁵ Až reskriptom cisára Alexandra z r. 222 bola legistatívne potvrdená povinnosť predávajúceho k *habere licere* ako prirodzenej zložky kúpnej zmluvy:

V kontexte vyššie uvedených poznatkov príspevok má trojaký cieľ: a) predstaviť tri texty justiniánskej kodifikácie 6. storočia (D. 21, 2, 66, 3; C.J. 8, 44, 9; C.J. 8, 44, 16) upravujúce špecifickú problematiku náhrady nákladov, ktoré kupujúci vynaložil na zlepšenie evinkovanej veci; b) prostredníctvom interpolačnej metódy potvrdiť hypotézu, podľa ktorej predmetné texty boli justiniánskymi právnikmi interpolované; c) pokúsiť sa načrtnúť klasickú právnu úpravu tejto problematiky a následne ju porovnať s justiniánskou úpravou.

1. Analýza rímskoprávných prameňov

Najskôr uvedieme interpolovaný fragment klasického právnika Papiniana z jeho 28. knihy *Otázok*.

„*Divisione inter coheredes facta si procurator absentis interfuit et dominus ratam habuit, evictis praediis in dominum actio dabitur, quae daretur in eum qui negotium absentis gessit, ut quanti sua interest actor consequatur, [scilicet ut melioris aut deterioris agri facti causa finem pretii, quo fuerat tempore divisionis aestimatus, deminuat vel excedat]*“ (Papin. D. 21, 2, 66, 3).

„Ak došlo k rozdeleniu medzi spoludedičmi, pri ktorom bol prítomný zástupca jedného z neprítomných spoludedičov a vlastník (zastúpený) to potvrdil; v prípade, že by došlo k evikcii pozemkov jednému zo spoludedičov, proti samotnému vlastníkovi sa poskytne žaloba, aká sa podáva proti tomu, ktorý spravuje záležitosti iného v jeho neprítomnosti, aby žalobca (spoludedič) dosiahol toľko, čo zodpovedá jeho záujmu: [t. j. tak, že suma, na ktorú bolo pole ocenené v čase rozdelenia, sa zvýši alebo zníži z dôvodu zlepšenia alebo zhoršenia jeho stavu]“.

Z Interpoláčného indexu vyplýva, že slová v hranatých zátvorkách boli podľa názorov uznávaných právnych romanistov interpolované justiniánskymi kompilátormi. Salvatore Riccobono považuje slovné spojenia „*melioris aut*“ a „*vel excedat*“ za rušivé. Emilio Albertario pokladá za interpolovanú celú označenú časť fragmentu, t. j. od slova „*scilicet*“ až po „*excedat*“: „[tak, že suma, na ktorú bol pozemok oce-

---

„*Non dubitatur, etsi specialiter venditor evictionem non promiserit, re evicta ex empto competere actionem*“ (C.J. 8, 44, 6). „Nie je pochybnosť o tom, že ak predávajúci osobitne nesľúbi (negarantuje) pre prípad evikcie, kupujúci má žalobu z kúpy v prípade evikcie veci“. Pred touto úpravou sa zodpovednosť za evikciu z kúpy nemancipačných vecí zakladala na obyčaji, na základe ktorej zmluvné strany uzavierali osobitný kontrakt vo forme stipulácie na dvojnásobok (*stipulatio duplae*) alebo stipulácie obsahujúcou záväzok *habere licere*. Je zaujímavé, že so zodpovednosťou za právne vady veci sa stretávame už v období archaického práva pri prevode vlastníckeho práva prostredníctvom mancipácie, (porovnaj tzv. auktoritatívnu zodpovednosť mancipanta).

nený v čase rozdelenia, sa zvýši alebo zníži z dôvodu zlepšenia alebo zhoršenia jeho stavu]“.⁶ Latinská príslovka „*scilicet*“ (totož, to znamená), ktorou sa začína interpolovaná časť, bola viackrát používaná justiniánskymi kompilátormi za účelom zavedenia novej právnej úpravy, či objasnenia už existujúcej právnej normy. Na existenciu interpolácie nepriamo poukazuje aj použitie slova „*ager*“ (pole, orná pôda), zatiaľ čo v prvej, pôvodnej časti fragmentu je použité slovo „*praedium*“ (nehnutelnosť, pozemok, pôda, statok).

Ako druhý v poradí predstavíme text konštitúcie cisára Alexandra Severa z roku 222, ktorý – podľa nášho názoru – je taktiež interpolovaný a ktorý rovnako ako v predchádzajúcom prípade upravuje problematiku náhrady nákladov, ktoré kupujúci vynaložil na zlepšenie evinkovanej veci.

„*Si controversia tibi possessionis, quam bona fide te emisse adlegas, ab aliquo movetur, auctori heredive eius denuntia. [Et si quidem obtinueris, habebis quod emisti. Sin autem evictum erit, a venditrice successoreve eius consequeris, quanti tua interest: in quo continetur etiam eorum persecutio, quae in rem emptam a te, ut melior fieret, erogata sunt]*“ (C.J. 8, 44, 9).

„Ak niekto postúpi spor týkajúci sa veci (pozemku), o ktorej ty tvrdíš, že si ju kúpil v dobrej viere, oznám to predávajúcemu alebo jeho dedičovi. [A pokiaľ sa jej domôžeš, budeš mať to, čo si si kúpil. Pokiaľ však dôjde k evikcii, od predávajúceho alebo jeho sukcesora môžeš vymáhať aký veľký je tvoj záujem,⁷ pričom budú započítané aj náklady, ktoré si vynaložil na vylepšenie kúpenej veci]“.

Existenciu interpolácie nachádzajúcu sa v hranatých zátvorkách pripúšťajú dvaja vyššie zmienení romanisti okrem iného aj na základe porovnania rozdielnej terminológie použitej v prvej a druhej časti konštitúcie. Do úvahy tak berú najmä porovnanie slov ako „*venditrice*“ verzus „*actori*“ alebo „*successoreve*“ verzus „*heredive*“. Okrem toho použitie výrazov, ktoré sa nachádzajú v druhej časti konštitúcie, ako „*si quidem*“ a „*sin autem*“ silne indikujú, že ide o interpoláciu, pretože kompilátori ich použili aj v iných prípadoch.⁸

⁶ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar : Hermann Böhlhaus Hachfolger, 1931, s. 25; RICCOBONO, S.: Dal diritto romano classico al diritto moderno. In *Annali del Seminario Giuridico della R. Università di Palermo* 3-4 (1917) s. 420.

⁷ *Interest* – právny záujem na niečom; BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha : Panorama, 1981, s. 178.

⁸ Porovnaj ALBERTARIO, E.: *Contributi alla critica del Digesto*. Pavia : Tip. succ. fratelli Fusi, 1911, 52 s.

Posledným textom, ktorý je predmetom nášho záujmu, je taktiež cisárske nariadenie z roku 290, t. j. z obdobia panovania zakladateľa dominátu cisára Diokleciána. Reskript obsahuje interpolácie, ktoré sme ohranili hranatými zátvorkami.

„*Super empti agri quaestione disceptabit praeses provinciae et, si portionem diversae partis esse cognoverit, impensas, quas [ad meliorandam rem] vos erogasse constiterit, habita fructuum ratione restitui vobis iubebit. Nam [super] < de > pretio evictae portionis non eum qui dominium evicerit, sed auctricem conveniri consequens est*“ (C.J. 8, 44, 16).

„Miestodržiteľ provincie preskúma otázku kúpy pozemku, a ak zistí, že jeho časť patrí protistrane, nariadi, aby vám boli vrátené výdavky, ktoré ste vynaložili [na zlepšenie veci], avšak berúc do úvahy zisky. Pretože [nad] < o > cenu evinkovaného podielu nech je žalovaný predávajúci a nie ten, ktorý vlastníctvo nadobudol“.

Podľa názoru Riccobona reskript obsahuje viaceré interpolácie, napr.: slovo „*super*“ bolo nahradené slovom „*de*“.⁹ Podľa Albertaria slovné spojenie „*ad meliorandam rem*“ (na zlepšenie veci) taktiež nie je pôvodné.¹⁰ Duckerus zas správne postrehol, že výraz „*meliorare*“ je slovom z obdobia úpadkovej latinčiny (*latinitatis cadentis*).¹¹ Okrem toho je vhodné poznamenať, že pôvodný text reskriptu obsahuje slovné spojenie „*ager emptus*“ (kúpený pozemok) a interpolovaný text zas spomína výraz „*res*“ resp. „*res emptā*“ (kúpená vec). Rozdielnosť použitých výrazov označujúcich predmet kúpy indikuje, že spojenie „*ad meliorandam rem*“ pochádza z pera nie klasických, ale skôr byzantských právnikov. Rímski právnici klasického obdobia by výrazy ako „*meliorare*“ alebo „*meliorato*“ s najväčšou pravdepodobnosťou nepoužili.¹²

⁹ RICCOBONO, S.: Dal diritto romano classico al diritto moderno, s. 419.

¹⁰ Porovnaj ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè, 1936, s. 485.

¹¹ Porovnaj DUCKERUS, C. A.: *Opuscola varia de Latinitate jurisconsultorum veterum iunctim edidit et animadversiones ediecit Carolus Andreas Dukerus*. Lipsiae : apud Frid. Gotth. Jacobäer, 1773, s. 335.

¹² Na doplnenie uvádzame, že Interpoláčny index nepovažuje slovo „*meliorare*“ za pôvodné aj v nasledujúcom fragmente:

„(...) [*Et si forte in hoc quod instituit plus reditus sit quam in vineis vel arbustis vel olivetis quae fuerunt, forsitan etiam haec deicere poterit, si quidem ei permittitur meliorare proprietatem*]“ (Ulp. D. 7, 1, 13, 5).

„(...) [A ak náhodou v bani mal vyšší príjem (zisk) než aký mal z viniča alebo z olív, ktoré boli na pozemku, bude snáď možné tieto vyňať, pretože je naozaj dovolené pozemok zlepšiť]“.

Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1929, s. 93-94.

2. Názory právnych romanistov

Kritický pohľad na právne texty zákonodarstva byzantského cisára Justiniána I. rozdelilo právnych romanistov do dvoch táborov.

Podľa Salvatora Riccobona klasické právo nemuselo určovať osobitné normy týkajúce sa náhrady (kompenzácie) nákladov vynaložených kupujúcim na zlepšenie evinkovanej veci preto, lebo kupujúci sa ich mohol domôcť len použitím procesnej námietky podvodu (*exceptio doli*), ktorú – ako žalovaný – mohol využiť v reivindikačnom spore len proti žalobcovi (t. j. vlastníkovi veci) a nie proti predávajúcemu. Inak povedané, Riccobono a taktiež aj Biondo Biondi popierali možnosť, že by podľa klasického práva bolo možné proti predávajúcemu použiť *actio empti* o náhradu výdavkov vynaložených na zlepšenie evinkovanej veci. Neskôr justiniánske zákonodarstvo priznalo kupujúcemu evinkovanej veci právo požadovať náhradu uvedených nákladov aj od predávajúceho.¹³ Uvedení právnici vychádzajú z predpokladu, že *ius civile* nárok držiteľa veci na náhradu uvedených nákladov vôbec nepriznalo, lebo v dôsledku princípu prírastku boli všetky zlepšenia spojené s vecou. Prétor v súlade s princípom spravodlivosti mohol poskytnúť dobromyseľnému žalovanému držiteľovi námietku podvodu (*exceptio doli*), ak vlastník odmietal náklady vynaložené na zachovanie veci (*impensae necessariae*) a náklady na objektívne zhodnotenie veci (*impensae utiles*) nahradiť. Náhrada luxusných nákladov (*impensae voluptuariae*), ktoré držiteľ použil na skrášlenie veci, neprichádzala do úvahy.

Protichodný postoj zaujíma známy taliansky romanista a čelný predstaviteľ interpolačnej školy Emilio Albertario, ktorý sa na jednej strane plne stotožňuje so všetkými uvedenými interpoláciami prameňov, ale na strane druhej s názorom Riccobona a Biondiho nesúhlasí. Podľa neho justiniánska reforma nespočívala len v tom, že by sa kupujúcemu evinkovanej veci priznalo niečo viac, čo mu klasické právo nepriznalo, t. j. oprávnenie vymáhať od predávajúceho náhradu uvedených nákladov. Reforma byzantského zákonodarcu spočívala v obmedzení širokého oprávnenia, ktoré mal kupujúci evinkovanej veci proti predávajúcemu, aby mohol vymôcť svoj celý a skutočný záujem (interes), t. j.

---

¹³ Porovnaj RICCOBONO, S.: *Dal diritto romano classico al diritto moderno*, s. 419-420. S názorom Riccobona súhlasí Biondo Biondi; BIONDO, B.: *Iudicia bonae fidei*. In *Annali del Seminario giuridico della R. Università di Palermo* 7 (1920) s. 146. Taktiež porovnaj VINCI, M.: *La tutela del possessore per i „miglioramenti“ sulla res evitta: il criterio di applicazione della retentio nel pensiero di Africano*. In *Diritto @ Storia* 12 (2013) s. 26.

okrem kúpnej ceny aj všetky náklady týkajúce sa „*res evicta*“ vrátane – podľa Albertaria – tých luxusných (*impensae voluptuariae*).¹⁴

Podporu tejto odvážnej tézy hľadá vo viacerých pôvodných (t. j. neinterpolovaných) fragmentoch, napr.:

„*Si sciens alienam rem ignoranti mihi vendideris, etiam priusquam evincatur utiliter me ex empto acturum putavit in id, quanti mea intersit meam esse factam (...)*“ (Afric. D. 19, 1, 30, 1).

„Julianus sa domnieva, že keď si mi predal cudziu vec a ja som o tom vedel, potom ešte skôr, než dôjde k evikcii, môžem úspešne žalovať z kúpy na toľko, aký veľký je môj záujem, aby mi bola vec odovzdaná (...).“

„(...) *De sumptibus vero, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum est: nam empti iudicium ad eam quoque speciem sufficere existimo: non enim pretium continet tantum, sed omne quod interest emptoris servum non evinci*“ (Paul. D. 19, 1, 43).

„(...) Je však potrebné skúmať náklady, ktoré kupujúci vynaložil na vzdelanie otroka. Mám preto za to, že taktiež v tomto prípade sa použije žaloba z kúpy. Nezahrňuje len cenu, ale taktiež všetok záujem kupujúceho na tom, že mu otrok nebude evinkovaný (...).“

„*Venditor hominis emptori praestare debet, quanti eius interest hominem venditoris fuisse (...)*“ (Julianus D. 21, 2, 8).

„Ten, kto predáva otroka, musí garantovať kupujúcemu jeho záujem (interes), spočívajúci v tom, že otrok je vo vlastníctve predávajúceho (...).“

„*Evicta re ex empto actio non ad pretium dumtaxat recipiendum, sed ad id quod interest competit (...)*“ (Paul. D. 21, 2, 70).

„V prípade evikcie (predanej veci) žaloba z kúpy znie nielen na kúpnu cenu, ale aj na všetok záujem kupujúceho (...).“¹⁵

Na konci tejto časti uvedieme fragment klasického právnika Paula z jeho 5. knihy *Otázok*, ktorý v kontexte vyššie uvedených prameňov, odzrkadľuje klasickú úpravu. Tu jeho text.

„*Illud expeditius videbatur, si mihi alienam aream vendideris et in eam ego aedificavero atque ita eam dominus evincit: nam quia possim petentem dominum, nisi impensam aedificiorum solvat, doli mali exceptione summovere, magis est, ut ea res ad periculum venditoris*

¹⁴ ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*, s. 486.

¹⁵ Na túto tému taktiež porovnaj Fr. Vat. 17 = D. 22, 1, 18.

non pertineat. quod et in servo dicendum est, si in servitute, non in libertate evinceretur, ut dominus mercedes et impensas praestare debeat. quod si emptor non possideat aedificium vel servum, ex empto habebit actionem. in omnibus tamen his casibus, si sciens quis alienum vendiderit, omnimodo teneri debet“ (Paul. D. 19, 1, 45, 1).

„Ak mi predáš cudzí stavebný pozemok, ja na ňom postavím budovy a potom ho vlastník evinkuje; pretože môžem vlastníka odraziť námietkou podvodu, keď žaluje a neuhradí náklady na stavby, je správnejšie, aby tento prípad nebol zahrnutý pod nebezpečenstvo predávajúceho. To isté je potrebné povedať tiež o otrokovi, keď je nárokován v dobe jeho otroctva a nie na slobode; vtedy vlastník musí vydať vynaložené odmeny (na vzdelanie) a náklady. Ale ak kupujúci stavbu alebo otroka nedrží, potom má žalobu z kúpy. Vo všetkých takýchto prípadoch, keď niekto vedome predal cudziu vec, musí za to niešť zodpovednosť“.

3. Právna úprava klasického obdobia

Na základe analýzy pôvodných, t. j. neinterpolovaných prameňov, ktoré sme uviedli v predchádzajúcej časti a ktoré uvádzajú, že kupujúcemu evinkovanej veci sa má nahradiť celý záujem, sa pokúsime ozrejmiť predpokladanú právnu úpravu klasického obdobia. V reivindikačnom spore kupujúci (ako žalovaný držiteľ veci) mohol od „reivindikačného“ kviritského vlastníka prostredníctvom prétorom priznanej procesnej námietky podvodu vymôcť náhradu nutných a užitočných nákladov,¹⁶ ktoré vynaložil na zachovanie veci, pričom na náhradu luxusných nákladov nemal nárok. V tomto spore žalobca (ktorým bol väčšinou kviritský vlastník evinkovanej veci) nebol teda povinný žalovanému držiteľovi nahradiť všetky náklady, t. j. celý jeho záujem. Tu nachádzame prvý príklad toho, že ak by si dobromyseľný kupujúci evinkovanej veci od predávajúceho nenárokoval náhradu aj luxusných nákladov prostredníctvom *actio empti*, tak by nedosiahol všetok záujem (*id quod interest*).¹⁷ Reálne mohla nastať aj iná situácia, keď kupujúci v okamihu evikcie už vec nemal v držbe. Tu je ďalší príklad toho, že keby kupujúci nežiadal od predávajúceho náhradu všetkých výdavkov vynaložených na evinkovanú vec prostredníctvom „*iudicium empti*“, tak by sa celého záujmu nedomohol.

¹⁶ Porovnaj GAROFALO, L.: *L'eccezione di dolo generale. Diritto romano e tradizione romanistica*. Padova : CEDAM, 2006, s. 245.

¹⁷ Bližšie pozri PASSARELLI-SPINA, E.: *L'id quod interest nel diritto romano*. Sligo : HardPress Ltd, 2019, 120 s.

Domnievame sa preto, že:

1. klasické rímske právo nariaďovalo, že kupujúci evinkovanej veci si od predávajúceho nemohol nárokovať prostredníctvom *actio empti* náhradu takých nákladov, ktorých sa mohol domôcť od žalobcu v reivindikačnom spore použitím procesnej námietky podvodu;¹⁸
2. vzhľadom na to, že v období klasického práva platila zásada, podľa ktorej kupujúci má právo na „*quanti interest rem evictam non esse*“, tak klasické právo umožňovalo kupujúcemu evinkovanej veci (ako dobromyseľnému držiteľovi) vymáhať od predávajúceho aj náhradu luxusných nákladov (*impensae voluptuariae*), na ktorú v reivindikačnom spore nemal nárok;
3. klasický právny poriadok taktiež umožňoval kupujúcemu evinkovanej veci vymáhať prostredníctvom *iudicium empti* náhradu všetkých nákladov (nutných, užitočných a prepychových – teda celý záujem) od predávajúceho v tom prípade, keď kupujúci v momente evikcie už vec nemal v držbe. Za týchto okolností, ak došlo k reivindikačnému sporu, kupujúci už nebol držiteľom veci, nemohol byť pasívne legitimovaný a teda proti vlastníkovi nemohol použiť procesnú námietku podvodu. Kupujúci od predávajúceho mohol vymôcť všetok svoj záujem prostredníctvom *iudicium empti* a týmto spôsobom dosiahnuť náhradu všetkých nákladov, ktoré vynaložil na vec.

Hoci náčrt tejto klasickej právnej úpravy nemá priamu oporu v prameňoch justiniánskej kodifikácie, považujeme ho za reálny a nemôžeme ho vylúčiť.

4. Justiniánska úprava

V zmysle vyššie uvedených hypotéz justiniánske zákonodarstvo pri nieslo skutočné obmedzenie oprávnenia kupujúceho, ktoré v klasickej dobe bolo – podľa nášho názoru – značne široké. Za predpokladu, že prijmeme ako pravdivé stanovené hypotézy, Justinián obmedzil „*id quod interest*“, t. j. záujem kupujúceho evinkovanej veci. V justiniánskej dobe náhradu nákladov, ktoré kupujúci vynaložil na evinkovanú vec, bolo možné žiadať buď od reivindikujúceho vlastníka alebo predávajúceho. Uvedená náhrada bola však obmedzená a fixná v tom

---

¹⁸ Na túto tému taktiež porovnaj NÖRR, D.: *Römisches Recht: Geschichte und Geschichten: Der Fall Arescusa et alii (Dig. 19.1.43 sq)*. München : Bayerische Akademie der Wissenschaften, 2005, s. 53.

zmysle, že oproti klasickému právu nemohla presiahnuť kategóriu tzv. užitočných nákladov, teda nákladov „*ad meliorandam rem*“ (porovnaj C.J. 8, 44, 16).

Klasické právne texty (ktoré prevzalo justiniánske právo a ktoré poukazujú na problematiku právneho záujmu kupujúceho evinkovanej veci) je ale nutné chápať v zmysle reštrikcie nachádzajúcej sa v interpolovanej časti nariadenia Alexandra Severa citovanej už v prvej časti príspevku:

[*Sin autem evictum erit, a venditrice successoreve eius consequeris, quanti tua interest: in quo continetur etiam eorum persecutio, quae in rem emptam a te, ut melior fieret, erogata sunt*]“ (C.J. 8, 44, 9)

„[Pokiaľ však dôjde k evikcii, od predávajúceho alebo jeho sukcesora môžeš vymáhať aký veľký je tvoj záujem, pričom budú započítané aj náklady, ktoré si vynaložil na vylepšenie kúpenej veci]“.

Justiniánski kompilátori v tejto časti reskriptu ozrejmili, v akých hraniciach je potrebné vykladať rozsah právneho záujmu kupujúceho evinkovanej veci. S ohľadom na klasickú právnu úpravu z textu vyplýva, že výklad právnikov nesmeroval k extenzívnemu ale k reštriktívnemu výkladu slova záujem. Uvedenú tendenciu kompilátorov potvrdzujú aj ďalšie dôležité interpolácie nachádzajúce sa v hranatých zátvorkách:

„*De sumptibus vero, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum est: nam empti iudicium ad eam quoque speciem sufficere existimo: non enim pretium continet tantum. Sed omne quod interest emptoris servum non evinci. [Plane si in tantum pretium excedisse proponas, ut non sit cogitatum a venditore de tanta summa (veluti si ponas agitatore postea factum vel pantomimum evictum esse eum, qui minimo veniit pretio), iniquum videtur in magnam quantitatem obligari venditorem]*“ (Paul. D. 19, 1, 43).¹⁹

„[*cum et forte idem mediocrium facultatum sit: et non ultra duplum periculum subire eum oportet*]“ (Afric. D, 19, 1, 44).²⁰

„Avšak je potrebné skúmať náklady, ktoré kupujúci vynaložil na vzdelanie otroka; pretože sa domnievam, že aj v tomto prípade prichádza do úvahy žaloba z kúpy. Neobsahuje totiž len kúpnu cenu, lež všetok záujem kupujúceho na tom, že mu otrok nebude evinkovaný. [Prirodzene, ak predkladáš, že kúpna cena otroka natoľko vzrástla, že

¹⁹ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I., s. 352-353; RESZCZYŃSKI, J.: *Impendere, impensa, impendium* (sulla terminologia delle spese in diritto romano). In *SDHI* 55 (1989) s. 221-225; GONZALEZ PALENZUELA GALLEGU, M. T.: *Las impensas en el derecho romano clasico*. Caceres : UNIV.DE EXTREMADURA, 1998, 290 s.

²⁰ Porovnaj LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I., s. 353.

by o takej sume predávajúci nikdy neuvažoval, napríklad, ak uvádzaš, že otrok, ktorý sa predal za nepatrnú cenu, bol evinkovaný po tom, ako sa stal závodným vozotajom alebo hercom v pantomíme, je zjavne nespravodlivé, zaväzovať predávajúceho na taký vysoký obnos]“.

„[pokiaľ napríklad predávajúci žije vo veľmi skromných majetkových pomeroch; a nikto nesmie znášať vyššie riziko ako dvojnásobok]“.

Interpolované časti fragmentov sú výsledkom činnosti byzantských a nie klasických rímskych právnikov, ktorí – v porovnaní s klasickou právnou úpravou – záujem kupujúceho evinkovanej veci obmedzovali a limitovali, čím predávajúcemu priznali výhodnejšie postavenie.

Záver

Idea cisára Justiniána kodifikovať rímske právo je posudzovaná z dvoch protichodných hľadísk. Na jednej strane pozitívne, lebo Justinián svojou zákonodarnou aktivitou zachránil najdôležitejšie časti rímskoprávnej učenosti a na druhej strane negatívne, lebo tento panovník mal svoj podiel viny na zániku klasickej právnickej literatúry, keď dovolil kodifikačnej komisii meniť myšlienky klasických právnikov. Očisťovať rímskoprávne texty od interpolácií a oddeľovať klasické a justiniánske právo je jedna z dôležitých výziev aj súčasnej právnej romanistiky. V kontexte týchto slov sme skúmali problematiku dvoch právnych úprav týkajúcich sa náhrady nákladov, ktoré kupujúci vynaložil na vec, ktorá mu bola v súdnom spore odňatá oprávnenou osobou. Kritický pohľad na právne texty a hypotézy významných právnych romanistov nás priviedli k nasledovným záverom.

Rímske právo klasického obdobia umožňovalo kupujúcemu evinkovanej veci náhradu všetkých nákladov (celý záujem), ktoré vynaložil na vec. Pričom platilo, že kupujúci sa mal v prvom rade držať vlastníka, ktorý tiež profitoval z nákladov. Inak povedané, kupujúci ako dobromyseľný držiteľ evinkovanej veci, si od predávajúceho nemohol nárokovať prostredníctvom *iudicium empti* náhradu tých nákladov, ktorých sa mohol domôcť použitím *exceptio doli* v procese o vydanie veci (*reivindicatio*); v reivindikačnom spore sa mohol domôcť len náhrady nutných a užitočných nákladov. Pokiaľ išlo o náhradu luxusných nákladov, prikláňame sa k názoru Albertaria, podľa ktorého klasické právo dovoľovalo kupujúcemu evinkovanej veci vymáhať od predávajúceho aj náhradu luxusných nákladov prostredníctvom *actio empti*, na ktoré v reivindikačnom spore nemal nárok. V uvedenom prípade žaloba z kúpy nadobudla reziduálnu funkciu. V prípade, že kupujúci v momente evikcie už nebol držiteľom veci, domnievame sa, že aj klasický práv-

ny poriadok umožňoval kupujúcemu vymáhať od predávajúceho prostredníctvom *actio empti* náhradu všetkých nákladov. Justinianske právo malo tendenciu široké oprávnenia kupujúceho limitovať, pričom bralo na zreteľ majetkové a sociálne postavenie predávajúceho.

Použité pramene a literatúra

1. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume II. Digesto. Napoli : Vincenzo Pezzuti editore, 1856, 1352 s.
2. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume III. Digesto. Napoli : Vincenzo Pezzuti editore, 1856, 1268 s.
3. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume IV. Digesto. Napoli : Achille Morelli editore, 1857, 828 s.
4. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume V. Digesto. Napoli : Achille Morelli editore, 1857, 1368 s.
5. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume VI. Digesto. Napoli : Achille Morelli editore, 1858, 1302, s.
6. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume VIII. Codice. Napoli : Achille Morelli editore, 1860, 1292 s.
7. Corpo del diritto. Corredato delle note di Dionisio Gotofredo e di C. E. Freiesleben altrimenti Ferromontano con le varianti delle leggi e con la conciliazione delle stesse fra loro. Volume IX. Codice. Napoli : Achille Morelli editore, 1861, 1379 s.
8. ALBERTARIO, E.: *Contributi alla critica del Digesto*. Pavia : Tip. succ. fratelli Fusi, 1911, 52 s.
9. ALBERTARIO, E.: *Studi di diritto romano. Obbligazioni*. Milano : Giuffrè, 1936, 571 s.
10. BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*. Praha : Panorama, 1981, 507 s.
11. BĚLOVSKÝ, P.: *Obligace z kontraktu. Smlouva a její vymahatelnost v římském právu*. Praha : Auditorium, 2021, 359 s.
12. BIONDO, B.: Iudicia bonae fidei. In *Annali del Seminario giuridico della R. Università di Palermo* 7 (1920) 227 s.

13. DUCKERUS, C. A.: *Opuscula varia de Latinitate jurisconsultorum veterum iunctim edidit et animadversiones ediecit Carolus Andreas Dukerus*. Lipsiae : apud Frid. Gotth. Jacobäer, 1773, 490 s.
14. GAROFALO, L.: *L'eccezione di dolo generale. Diritto romano e tradizione romanistica*. Padova : CEDAM, 2006, 566 s.
15. GONZALEZ PALENZUELA GALLEGO, M. T.: *Las impensas en el derecho romano clasico*. Caceres : UNIV.DE EXTREMADURA, 1998, 290 s.
16. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus I. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1929, 402 s.
17. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus II. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1931, 326 s.
18. LEVY, E., RABEL, E.: *Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Tomus III. Weimar : Hermann Böhlau Hachfolger, 1935, 600 s.
19. NÖRR, D.: *Römisches Recht: Geschichte und Geschichten: Der Fall Arescusa et alii (Dig. 19.1.43 sq)*. München : Bayerische Akademie der Wissenschaften, 2005, 140 s.
20. PASSARELLI-SPINA, E.: *L'id quod interest nel diritto romano*. Sligo : HardPress Ltd, 2019, 120 s.
21. RESZCZYŃSKI, J.: Impendere, impensa, impendium (sulla terminologia delle spese in diritto romano). In *SDHI* 55 (1989) s. 191-252;
22. RICCOBONO, S.: Dal diritto romano classico al diritto moderno. In *Annali del Seminario Giuridico della R. Università di Palermo* 3-4 (1917) s. 165-729.
23. VINCI, M.: La tutela del possessore per i „miglioramenti“ sulla res evitta: il criterio di applicazione della retentio nel pensiero di Africano. In *Diritto @ Storia* 12 (2013) s. 5-30.

Recenzenti:

doc. Mgr. et Mgr. Matej Mlkvý, PhD., LL.M.

prof. JUDr. Matúš Nemeč, PhD.

OPATRENIA V KONANÍ O KATASTRÁLNEJ POZNÁMKE

JUDr. Róbert Jakubáč, PhD.

Úrad geodézie, kartografie a katastra SR
Chlumeckého 2, 820 12 Bratislava
robert.jakubac@skgeodesy.sk

JUDr. Lucia Filagová

Úrad geodézie, kartografie a katastra SR
Chlumeckého 2, 820 12 Bratislava
lucia.filagova@skgeodesy.sk; filagova2@uniba.sk

Opatrenia v konaní o katastrálnej poznámke

De lege lata možno vychádzajúc z normatívnej úpravy konania o poznámke identifikovať rad opatrení, ktoré okresný úrad ako orgán verejnej správy vydáva v konaní o poznámke. Vylúčenie subsidiárnej pôsobnosti správneho poriadku na konanie o poznámke bez adekvátnej normatívnej úpravy procesných inštitútov (vrátane inštitútu opatrenia) a vágnosť normatívnej úpravy konania o poznámke generuje celý rad otázok. Niektoré z nich približuje a analyzuje tento príspevok. Osobitná pozornosť je pritom v príspevku venovaná „meritórnym“ opatreniam okresného úradu v konaní o poznámke a právnej úprave opravných prostriedkov a prostriedkov *sui generis* proti opatreniam okresného úradu v konaní o poznámke.

Measures in the Proceedings on the Note

De lege lata, a number of measures issued by the district office as a public administration body in the procedure on the note can be identified on the basis of the normative regulation of the procedure on the note. The exclusion of the subsidiary scope of the Administrative Procedure

Code for proceedings on note without adequate normative regulation of procedural institutes (including the institute of the measure) and the vagueness of the normative regulation of the proceedings on the note generates a number of questions. Some of them approach and analyses this contribution. The article pays special attention to the “substantive” measures of the district office in the proceedings on the note and the legal regulation of remedies and sui generis remedies against the measures of the district office in the proceedings on the note.

Maßnahmen im Anmerkungsverfahren

De lege lata lässt sich anhand der normativen Regelung des Anmerkungsverfahrens eine Reihe von Maßnahmen identifizieren, die das Bezirksamt als Organ der öffentlichen Verwaltung im Anmerkungsverfahren erlässt. Der Ausschluss des subsidiären Anwendungsbereichs der Verwaltungsverfahrensordnung für Registrierungsverfahren ohne angemessene normative Regelung von Verfahrensinstituten (einschließlich des Maßnahmeninstituts) wirft eine Reihe von Fragen auf. Einige von ihnen nähern sich und analysieren diesen Beitrag. Besonderes Augenmerk legt der Beitrag auf die „materiellen“ Maßnahmen des Bezirksamts im Aktenverfahren und die gesetzliche Regelung von Rechtsbehelfen und Rechtsbehelfen sui generis gegen die Maßnahmen des Bezirksamts im Anmerkungsverfahren.

Kľúčové slová: kataster nehnuteľností, poznámka, správna žaloba, protest prokurátora

Keywords: land registry, note, action in accordance with the administrative law, protest of the prosecutor

Schlüsselwörter: Liegenschaftskataster, Anmerkung, Verwaltungs-klage, Protest der Staatsanwaltschaft

Úvod

Konanie o poznámke ako osobitný druh správneho konania,¹ presnejšie katastrálneho konania, možno vymedziť ako procesný postup,

---

¹ V správnom súdnom konaní o správnej žalobe proti opatreniu vydanému v konaní o poznámke alebo v konaní o správnej žalobe proti nečinnosti okresného úradu, katastrálneho odboru v konaní o poznámke má konanie o poznámke charakter administratívneho konania v zmysle ustanovenia § 3 ods. 1 písm. a) zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov. V konaní o proteste prokurátora proti opatreniu vydanému v konaní o poznámke alebo v konaní o upozornení proti nečinnosti okresného úradu, katastrálneho odboru v konaní o poznámke má konanie o poznámke charaktere administratívneho konania v zmysle ustanovenia § 21 ods. 3 písm. c) zákona č. 153/2001 Z. z. o proteste prokurátora v znení neskorších predpisov.

v ktorom okresný úrad, katastrálny odbor (ďalej aj len „okresný úrad“) ako správny orgán na základe predložených písomných podkladov posudzuje, či sú splnené podmienky na zápis poznámky do katastra nehnuteľností (ďalej aj len „kataster“), pričom výsledkom tohto procesného postupu je opatrenie tohto správneho orgánu v podobe zápisu poznámky do katastra alebo oznámenia dôvodov nevykonania zápisu poznámky do katastra.² V súvislosti s vymedzením konania o poznámke ako osobitného druhu správneho konania, presnejšie katastrálneho konania sa žiada dodať, že okresný úrad vykoná zápis poznámky o tom, že hodnovernosť údajov katastra o práve k nehnuteľnosti bola spochybnená,³ *de facto* aj mimo tohto formalizovaného postupu.

Normatívne je konanie o poznámke *de lege lata* upravené predovšetkým v zákone č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „katastrálny zákon“), vyhláske č. 461/2009 Z. z., ktorou sa vykonáva katastrálny zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „vyhláska č. 461/2009 Z. z.“) a vyhláske č. 22/2010 Z. z., ktorou sa vydáva Spravovací poriadok pre katastrálne úrady a správy katastra. Historicky má predmetné konanie svoje korene v predpisoch upravujúcich spravovanie niekdajších pozemkových kníh (ďalej aj len „pozemnoknižné predpisy“).⁴

Normatívna úprava konania o poznámke je vzhľadom na jej mimoriadnu stručnosť studnicou podnetov pre vedecké bádanie podobne ako normatívna úprava konania o zázname. Predmetom tohto príspevku budú opatrenia okresného úradu vydané v konaní o poznámke v poňatí inštitútu opatrenia orgánu verejnej správy podľa zákona č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „SSP“) ⁵ a podľa zákona č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „zákon č. 153/2001 Z. z.“). Na účely tohto príspevku preto budeme rozumieť opatrením v kontexte konania o poznámke správny akt vydaný okresným úradom v kona-

---

² Porovnaj s vymedzením konania o návrhu na vklad napríklad v rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 24. 11. 2010, sp. zn. 6Sžo 191/2010.

³ Pozri ustanovenie § 39 ods. 2 zákona č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov v spojitosti s § 29 ods. 3 vyhlásky č. 461/2009 Z. z.

⁴ Pozri napr. § 59 nariadenia ministra spravodlivosti č. 222/1855 r. z. zo dňa 15. 12. 1855, ktorým sa vydávajú predpisy o uverejnení nových pozemnoknižných protokolov a o ich vedení ako pozemkových kníh.

⁵ K povahe opatrenia podľa SSP pozri BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2017, s. 35 – 37, HANZELOVÁ, I., RUMANA, I., ŠINGLIAROVÁ, I.: Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2016, s. 38.

ni o poznámke, ktorým sú alebo môžu byť práva, právom chránené záujmy alebo povinnosti fyzickej osoby alebo právnickej osoby priamo dotknuté. Cieľom tohto príspevku je priblížiť normatívnu úpravu opatrení okresného úradu vydávaných v konaní o poznámke a medzery v normatívnej úprave, ktoré (okrem iných) generuje vylúčenie subsidiárnej pôsobnosti správneho poriadku na konanie o poznámke bez toho, aby boli v katastrálnom zákone alebo inom právnom predpise upravené procesne významné inštitúty.⁶

Pri spracovaní vyššie vymedzenej témy sme uplatnili predovšetkým metódu analýzy normatívnej úpravy inštitútu poznámky a tiež stanoviská prezentovaných v súdnej praxi. V rámci úvah *de lege ferenda* uvádzaných v závere tohto príspevku sme uplatnili aj komparatívnu metódu, keď sme ako východisko pre formulovanie niektorých odporúčaní novelizácie katastrálneho zákona použili porovnanie normatívnej úpravy inštitútu poznámky v katastrálnom zákone a v českom zákone č. 256/2013 Z. z. o katastri nehnuteľností (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej aj len „český katastrálny zákon“).

1. Jednotlivé opatrenia okresného úradu v konaní o poznámke

1.1 Poznámka ako opatrenie okresného úradu

Poznámka je v katastrálnom zákone *de lege lata* normatívne vymedzená ako úkon okresného úradu, ktorý je určený na vyznačenie skutočností alebo pomeru vzťahujúceho sa na nehnuteľnosti alebo na osobu a ktorý nemá vplyv na vznik, zmenu alebo zánik práv k nehnuteľnostiam⁷ – poznámka teda má (podobne ako záznam) evidenčnú funkciu.⁸ Zároveň je poznámka v katastrálnom zákone *de lege lata* normatívne vymedzená aj ako úkon okresného úradu, ktorý vyjadruje skutočnosti, ktoré obmedzujú oprávnenie vlastníka nakladať s nehnuteľnosťou alebo informuje o nehnuteľnosti alebo o práve k nehnuteľnosti.⁹ Aj napriek

---

⁶ I keď zákonodarcia vylúčil subsidiárnu pôsobnosť správneho poriadku vo vzťahu ku konaniu o poznámke, základné pravidlá správneho konania sa na konanie o poznámke vzťahujú – pozri POTASCH, P., HAŠANOVÁ, J.: Zákon o správnom konaní (správny poriadok). Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 11.

⁷ Pozri ustanovenie § 5 ods. 3 katastrálneho zákona.

⁸ Porovnaj vymedzenie inštitútu poznámky v ustanovení § 5 ods. 3 katastrálneho zákona s vymedzením inštitútu záznamu v ustanovení § 5 ods. 2 katastrálneho zákona.

⁹ Pozri ustanovenie § 38 katastrálneho zákona.

výslovným ustanoveniam katastrálneho zákona je v súvislosti s normatívnym vymedzením poznámky potrebné konštatovať, že poznámkou sa práva k nehnuteľnostiam do katastra nezapisujú a že poznámka nie je druh zápisu vzniku, zmeny alebo zániku práva k nehnuteľnostiam do katastra.¹⁰ To, že poznámkou sa práva k nehnuteľnostiam do katastra nezapisujú, akceptovala tak súdna prax ako aj právna veda.¹¹

Poznámka zapísaná okresným úradom do katastra nepochybne naplňuje znaky opatrenia orgánu verejnej správy, aj keď sama nemá konštitutívne účinky a aj keď nemá vplyv na vznik, zmenu alebo zánik práv. Poznámka zapísaná okresným úradom do katastra má totiž dôsledky tak vo vzťahu k právnemu postaveniu vlastníka nehnuteľnosti, resp. vo vzťahu k právnemu postaveniu osoby, ktorá je v katastri evidovaná ako vlastník nehnuteľnosti, ako aj vo vzťahu k tretím osobám. Uvedené pritom platí nielen v prípade poznámok vyjadrujúcich skutočnosti a pomery obmedzujúceho charakteru, ale aj v prípade poznámok vyjadrujúcich skutočnosti a pomery informatívneho charakteru. Vplyv zápisu poznámky na práva vlastníka nehnuteľnosti, resp. osoby, ktorá je v katastri evidovaná ako vlastník nehnuteľnosti, rozhodne nemožno posudzovať len z toho hľadiska, či *de iure* obmedzuje alebo neobmedzuje práva tejto osoby. Aj zápis poznámky vyjadrujúcej skutočnosti a pomery informatívneho charakteru totiž nesporne môže vo faktickej rovine ovplyvniť možnosť nakladania s nehnuteľnosťou dotknutou zápisom takejto poznámky. Zápis poznámky vyjadrujúcej skutočnosti alebo pomery informatívneho charakteru môže napríklad sťažiť predaj nehnuteľnosti, vo vzťahu ku ktorej je takáto poznámka vyznačená. V tejto súvislosti je potrebné dodať, že právny poriadok chráni nielen osobu, ktorá sa domáha zápisu poznámky do katastra, ale aj osobu, ktorá je v katastri evidovaná ako vlastník nehnuteľnosti. Okresný úrad je preto pri posudzovaní splnenia podmienok na zápis poznámky do katastra povinný dbať tak na práva a právom chránené záujmy osoby domáhajúcej sa zápisu poznámky, ako aj na práva a právom chránené záujmy osoby, ktorá je v katastri evidovaná ako vlastník nehnuteľnosti.

1.2 Zrušenie poznámky ako opatrenie okresného úradu

Pokiaľ sa okresnému úradu preukáže, resp. pokiaľ okresný úrad zistí, že pominuli dôvody zápisu poznámky, okresný úrad zruší poznám-

---

¹⁰ Pozri ustanovenie § 4 katastrálneho zákona.

¹¹ Pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 16. 06. 2008, sp. zn. 8Sžo 64/2008 a FEČÍK, M., JAKUBÁČ, R.: Katastrálny zákon. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 131.

ku.¹² Zrušenie poznámky predstavuje opatrenie okresného úradu rovnako ako poznámka, resp. zápis poznámky do katastra. Aj keď zrušenie poznámky nemá vplyv na vznik, zmenu alebo zánik práv k nehnuteľnostiam,¹³ je nesporné, že aj zrušením poznámky môžu byť práva alebo právom chránené záujmy fyzickej osoby alebo právnickej osoby priamo dotknuté.

Normatívna úprava zrušenia poznámky je mimoriadne vágna. Vágnosť tejto právnej úpravy je zrejme podmienená rozmanitosťou právnych skutočností, ktoré sa do katastra zapisujú formou poznámky a snahou vyhnúť sa nadmernej kazuistike pri vymedzení dôvodov zrušenia poznámky.

1.3 Oznámenie dôvodov nevykonania zápisu poznámky do katastra ako opatrenie okresného úradu

Zápis poznámky do katastra a zrušenie poznámky, ako to bolo popísané vyššie, predstavujú len dva z viacerých druhov opatrení okresného úradu vydávaných v konaní o poznámke. Ďalším druhom „meritórneho“ opatrenia okresného úradu vydávaného v konaní o poznámke je oznámenie dôvodov nevykonania zápisu poznámky do katastra. Normatívne nie je táto forma „meritórneho“ opatrenia okresného úradu vydávaného v konaní o poznámke vôbec upravená. *De lege lata* neexistujú žiadne výslovné ustanovenia katastrálneho zákona, či iného právneho predpisu, ktoré by upravovali náležitosti opatrenia, ktorým okresným úradom oznamuje dôvody nevykonania zápisu poznámky do katastra, pričom povinnosť oznámiť dôvod nevykonania zápisu poznámky do katastra možno iba odvodiť zo skutočnosti, že správne konanie je potrebné formálne ukončiť individuálnym správnym aktom správneho orgánu, v danom prípade okresného úradu.

Súdna prax v nadväznosti na náležitosti opatrenia okresného úradu vydaného v konaní o zázname alebo v konaní o poznámke konštatovala, že „aj keď na rozhodnutie, resp. opatrenie správneho orgánu vydané vo veci rozhodovania o zázname podľa § 34 ods. 3 katastrálneho zákona alebo o poznámke podľa § 40 katastrálneho zákona sa nevzťahuje všeobecný predpis o správnom konaní, t. j. zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní, správne orgány sú v tomto prípade rovnako povinné svoje rozhodnutie alebo opatrenie riadnym spôsobom odôvodniť“. Je

---

¹² Pozri ustanovenia § 39 ods. 3 katastrálneho zákona.

¹³ Ak podľa normatívnej úpravy ustanovenej v § 5 ods. 3 katastrálneho zákona poznámka nemá vplyv na vznik, zmenu ani zánik práv k nehnuteľnostiam, potom logicky ani zrušenie poznámky nemôže mať vplyv na vznik, zmenu ani zánik práv k nehnuteľnostiam.

treba prihliadnúť na to, že opatrenie nie je rozhodnutím s predpísanými náležitosťami a preto, ak nemá osobitným právnym predpisom ustanovené povinné odôvodnenie, nie je nevyhnutné, aby obsahovalo podrobné odôvodnenie s uvedením všetkých úvah žalovaného. V prípade, že by boli v opatrení jasne a vyčerpávajúco (hoci stručne) identifikované podstatné a v zásade predtým nesporné skutočnosti, ktoré by umožnili jeho adresátovi overiť si správnosť tohto administratívneho aktu z jemu dostupných dokumentov, bolo by toto opatrenie treba považovať za dostatočne odôvodnené a zrozumiteľné.¹⁴ Javí sa teda, že oznámenie dôvodov nevykonania zápisu poznámky do katastra by malo obsahovať stručné zhrnutie skutkových okolností predmetnej právnej veci a stručné právne posúdenie tohto skutkového stavu, vrátane uvedenia relevantných právnych noriem, a to v rozsahu, ktorý umožňuje preskúmanie správnosti a zákonnosti tohto opatrenia.

1.4 Vrátanie verejnej listiny alebo inej listiny za účelom odstránenia jej nedostatkov

Poznámka a oznámenie dôvodov nevykonania zápisu poznámky do katastra predstavujú opatrenia okresného úradu „meritórneho“ charakteru. Popri týchto opatreniach „meritórneho“ charakteru však okresný úrad vydáva v konaní o poznámke aj opatrenia „procesného“ charakteru. Takýmto opatrením „procesného“ charakteru v konaní o poznámke je vrátenie verejnej listiny alebo inej listiny za účelom odstránenia jej nedostatkov – aj listina predložená za účelom zápisu poznámky do katastra musí obsahovať právnymi predpismi ustanovené náležitosti, resp. náležitosti, ktoré možno z právnych predpisov odvodiť.

Zákonodarca v katastrálnom zákone ustanovil, že ak verejná listina alebo iná listina obsahuje chyby v písaní alebo počítaní alebo iné zrejme nesprávnosti alebo ak neobsahuje náležitosti vyžadované katastrálnym zákonom, je okresný úrad povinný túto listinu vrátiť vyhotoviteľovi (alebo tomu, kto podal návrh na vykonanie záznamu; zároveň je okresný úrad povinný určiť lehotu na vykonanie opravy)¹⁵ – i keď textácia tejto právnej normy nasvedčuje, že sa týka vrátenia verejnej listiny alebo inej listiny v konaní o zázname, postup podľa tejto právnej normy je potrebné analogicky aplikovať aj v prípade konania o poznámke. Aj tento úkon okresného úradu má povahu opatrenia tohto správneho orgánu v konaní o poznámke, pričom vo vzťahu k tomuto opatreniu

¹⁴ Pozri rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 15.03.2022, sp. zn. 5S/159/2019.

¹⁵ Pozri ustanovenie § 42 ods. 5 katastrálneho zákona.

absentuje *de lege lata* výslovná normatívna úprava vymedzujúca jeho náležitosti.

S poukazom na § 3 ods. 7 správneho poriadku nezostáva iné, ako konštatovať, že pokiaľ listina predložená za účelom zápisu poznámky do katastra nemá všetky náležitosti predpísané právnymi predpismi, okresný úrad v súlade s § 19 ods. 3 správneho poriadku pomôže navrhovateľovi nedostatky odstrániť, prípadne ho vyzve, aby ich v určenej lehote odstránil; zároveň má okresný úrad poučiť navrhovateľa o následkoch neodstránenie nedostatkov predloženej listiny.¹⁶

2. Preskúmanie zákonnosti opatrení okresného úradu v konaní o poznámke

Vychádzajúc z normatívnej úpravy konania o poznámke sme identifikovali a priblížili štyri druhy opatrení okresného úradu vydávaných v tomto konaní a to:

- a) poznámku,
- b) zrušenie poznámky,
- c) oznámenie dôvodov nevykonania zápisu poznámky do katastra,
- d) vrátenie verejnej listiny alebo inej listiny za účelom odstránenia jej nedostatkov.

Vo vzťahu ku všetkým vyššie uvedeným opatreniam môže zo strany okresného úradu dôjsť k porušeniu všeobecne záväzných právnych predpisov. Relevantná je preto otázka opravných prostriedkov, resp. prostriedkov *sui generis*, na základe ktorých je možné tieto opatrenia preskúmať. Samotný katastrálny zákon upravuje iba jeden inštitút, na základe ktorého je možné preskúmať zákonnosť jedného z predmetných opatrení, a to zápisu poznámky. Týmto inštitútom je oprava chyby v katastrálnom operáte.¹⁷ Inak katastrálny zákon opravné prostriedky, resp. prostriedky *sui generis* proti opatreniam okresného úradu v konaní o poznámke neupravuje. Na opatrenia okresného úradu v konaní o poznámke sa preto v plnom rozsahu vzťahuje právna úprava opravných prostriedkov podľa SSP, predovšetkým právna úprava

---

¹⁶ Porovnaj bod 20 uznesenia Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 26.01.2022, sp. zn. 5Svk 6/2021.

¹⁷ Pozri ustanovenie § 59 ods. 2 písm. d) katastrálneho zákona. K podmienkam opravy chyby v katastrálnom operáte spočívajúcej v zápise poznámky v rozpore príslušnými ustanoveniami katastrálneho zákona bližšie pozri napr. JAKUBÁČ, R., LENICKÁ, Z.: Oprava chyby v katastrálnom operáte. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021, s. 68 -70.

všeobecnej správnej žaloby,¹⁸ a protestu prokurátora proti opatreniu orgánu verejnej správy v zákone č. 153/2001 Z. z.¹⁹

Je nesporné, že predmetom prieskumu v správnom súdnictve na základe všeobecnej správnej žaloby môže byť zápis poznámky do katastra, či už má charakter tzv. informatívnej poznámky²⁰ alebo charakter tzv. obmedzujúcej poznámky,²¹ zrušenie poznámky ako aj oznámenie dôvodov nevykonania zápisu poznámky do katastra.²² Aj vrátenie verejnej listiny alebo inej listiny, ktorá má byť podkladom na zápis poznámky do katastra, za účelom odstránenia jej nedostatkov ako opatrenie orgánu verejnej správy možno preskúmať v správnom súdnictve na základe všeobecnej správnej žaloby – týmto opatrením sa totiž oddiaľuje meritórne rozhodnutie o tom, či sa poznámka do katastra zapíše alebo nie a taktiež toto opatrenie môže predstavovať porušenie práva na zápis poznámky do katastra bez zbytočných prieťahov.²³

Všetky vyššie uvedené opatrenia sú nesporne preskúmateľné aj na základe protestu prokurátora proti opatreniu v zmysle zákona č. 153/2001 Z. z. Začatie konania o proteste prokurátora proti opatreniu okresného úradu vydanému v konaní o poznámke pritom je dôvo-

---

¹⁸ Osobitne je potrebné zdôrazniť, že opravným prostriedkom aj proti poznámke je všeobecná správna žaloba a nie správna žaloba proti inému zásahu orgánu verejnej správy.

¹⁹ K protestu prokurátora proti opatreniu orgánu verejnej správy bližšie pozri napr. FEČÍK, M.: Dozor prokurátora a výkon štátnej správy na úseku katastra nehnuteľností. In: Konferencia o katastri nehnuteľností. Zborník prednášok. Bratislava : Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, 2008, s. 85 -87.

²⁰ Poznámky, ktoré majú charakter tzv. informatívnej poznámky, sú príkladom uvedené v § 29 ods. 2 vyhlášky č. 461/2009 Z. z. Na zápis takejto poznámky pri splnení podmienok ustanovených všeobecne záväznými právnymi predpismi existuje právny nárok a preto nevykonanie zápisu takejto poznámky v rozpore so všeobecne záväznými právnymi predpismi predstavuje zásah do verejného subjektívneho práva fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ktorá sa zápisu tejto poznámky do katastra nehnuteľností domáha. Uvedený záver možno odvodiť aj z rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 23.11.2016, sp. zn. 2Sžr/108/2014, v ktorom sa táto súdna inštancia (okrem iných) vyjadrila k inštitútu poznámky o súdnom konaní.

²¹ Poznámky, ktoré majú charakter tzv. obmedzujúcej poznámky, sú príkladom uvedené v § 29 ods. 3 vyhlášky č. 461/2009 Z. z.

²² K možnosti prieskumu opatrenia, ktorým okresný úrad oznámil dôvody nevykonania zápisu poznámky do katastra, v rámci správneho súdneho konania pozri napr. rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 17.06.2009, sp. zn. 6Sžo 221/2008.

²³ Na podporu tohto stanoviska možno poukázať na uznesenie Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky z 26.01.2022, sp. zn. 5Svk 6/2021. V tomto rozhodnutí Najvyšší správny súd Slovenskej republiky konštatoval, že prerušením konania o zázname môžu byť sťažovatelia dotknutí na svojich subjektívnych právach, keďže o ich návrhu na výmaz vecného bremena nebude po určitý čas rozhodované. Aj s vrátením verejnej listiny alebo inej listiny, ktorá má byť podkladom na zápis poznámky do katastra nehnuteľností, za účelom odstránenia jej nedostatkov sa *de facto* spája prerušenie konania o poznámke, čím sa oddiaľuje zápis poznámky do katastra nehnuteľností. Vzhľadom na uvedené je možné vzťahovať právny názor Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky prezentovaný v uznesení z 26.01.2022, sp. zn. 5Svk 6/2021 aj na zmienené *de facto* prerušenie konania o poznámke.

dom na vyznačenie plomby v katastri²⁴ a to aj napriek skutočnosti, že samotné začatie konania o poznámke dôvodom na vyznačenie plomby v katastri nie je.

Záver

V rámci konania o poznámke sa do katastra zapisuje široká škála právne významných skutočností týkajúcich sa nehnuteľností, práv k nehnuteľnostiam alebo osôb oprávnených z práv k nehnuteľnostiam a to na základe listín veľmi rôznorodého charakteru, alebo na základe poznatkov z vlastnej činnosti okresného úradu, pričom normatívna úprava tohto konania je mimoriadne stručná, v dôsledku ktorej skutočnosti v aplikačnej praxi vyvstávajú mnohé otázky, na ktoré nie je daná jednoznačná a výslovná odpoveď v právnych normách. V tomto príspevku sme sa zamerali len na určitý aspekt konania o poznámke a to opatrenia okresného úradu vydané v tomto konaní a na prieskum zákonnosti týchto opatrení najmä v rámci správneho súdneho konania a konania o proteste prokurátora.

Mali sme možnosť vidieť, že právna úprava konania o poznámke a v rámci neho právna úprava opatrení vydávaných okresným úradom v konaní o poznámke vykazuje viaceré pomerne závažné nedostatky, resp. že *de lege ferenda* sa žiada výslovne upraviť viaceré aspekty predmetných opatrení. I keď koncept relatívne jednoduchej právnej úpravy konania o poznámke bez „zbytočného“ formalizmu má zrejme svoje opodstatnenie, nutnosť podrobnejšej normatívnej úpravy tohto konania je zjavná, napr. pokiaľ ide o dôvod (titul) zrušenie poznámky.

De lege ferenda možno zákonodarcovi odporučiť precizovanie normatívneho vymedzenia poznámky ako jedného z druhov zápisov do katastra a to predovšetkým novelizovanie ustanovenia § 4 katastrálneho zákona tak, aby z neho bolo zrejmé, že poznámkou sa práva k nehnuteľnostiam do katastra nezapisujú. Nadväzujúc na novelizáciu § 4 katastrálneho zákona by potom bolo potrebné zároveň doplniť do vymedzenia inštitútu katastrálneho konania v § 22 ods. 1 katastrálneho zákona, že v katastrálnom konaní sa do katastra zapisujú aj poznámky, a tiež upraviť titul druhého oddielu štvrtej časti katastrálneho zákona, v ktorom je systematicky obsiahnutá základná normatívna úprava inštitútu poznámky,²⁵ a to tak, že by znel „Zápis práv k nehnuteľnostiam a poznámok do katastra“.

²⁴ Pozri ustanovenie § 44 ods. 1 katastrálneho zákona.

²⁵ Pozri § 38 až § 40 katastrálneho zákona.

Ďalej je *de lege ferenda* potrebné „zjednotiť“ normatívne vymedzenie inštitútu poznámky, ktoré je v súčasnosti obsiahnuté v ustanovení § 5 ods. 3 a v ustanovení § 38 katastrálneho zákona. Existencia dvoch *de facto* samostatných normatívnych vymedzení inštitútu poznámky v jednom právnom predpise z legislatívno-technického hľadiska nie je správne. Javí sa, že obsah ustanovenia § 38 katastrálneho zákona by sa mal premietnuť, resp. zohľadniť v ustanovení § 5 katastrálneho zákona, ktorý obsahuje vymedzenie základných druhov zápisov do katastra. Zachovanie relatívne širokého koncipovania skutočností zapisovaných do katastra formou poznámky pritom rozhodne je vhodným riešením s prihliadnutím k účelu spravovania katastra. V tejto súvislosti sa žiada dodať, že riešenie zvolené českým zákonodarcom, ktorý k normatívne-mu vymedzeniu inštitútu poznámky²⁶ pripája taxatívny výpočet právnych skutočností zapisovaných do katastra formou poznámky²⁷ síce zvyšuje právnu istotu, zároveň ale predstavuje riziko, že zákonodarca do taxatívneho výpočtu nezahrnie všetky skutočnosti, ktoré sú relevantné z hľadiska právneho osudu určitej nehnuteľnosti, a ktoré by sa teda mali do katastra formou poznámky zapisovať.

Pri zápise poznámky na návrh „účastníka súdneho konania alebo iného konania“ v zmysle ustanovenia § 39 ods. 1 katastrálneho zákona sa žiada v záujme odstránenia interpretačných pochybností doplnenie normatívneho textu o bližšie vymedzenie predmetu súdneho alebo iného konania, ktorého účastník je oprávnený navrhnúť zápis poznámky. Začatie nie každého, resp. akéhokoľvek súdneho alebo iného konania je totiž dôvodom na zápis poznámky do katastra.

De lege lata katastrálny zákon a ani iný právny predpis neobsahuje ustanovenie o tom, v akom rozsahu má okresný úrad preskúmať verejnú listinu alebo inú listinu predloženú okresnému úradu na účely vykonania zápisu poznámky do katastra. Je na zváženie, či by katastrálny zákon v rámci právnej úpravy inštitútu poznámky nemal obsahovať ekvivalent ustanovenia § 36 katastrálneho zákona, ktorý upravuje skúmanie podmienok na vykonanie záznamu. Do pozornosti zákonodarcu tu možno taktiež odporučiť ako jednu z možných foriem vyplnenia predmetnej medzery v normatívnej úprave inštitútu poznámky ustanovenie § 26 českého katastrálneho zákona, podľa ktorého na zápis a výmaz poznámky sa primerane použijú ustanovenia o zápise a výmaze záznamom – český zákonodarca takto odkazuje na primerané použitie ustanovenia § 21 českého katastrálneho zákona aj na konanie

²⁶ Pozri § 6 českého katastrálneho zákona.

²⁷ Pozri § 23 českého katastrálneho zákona.

o poznámke, pričom v tomto ustanovení je vymedzený rozsah prieskumu „záznamovej“ listiny a „rozhodovanie“ v konaní o zázname.

Vo vzťahu k zrušeniu poznámky sa javí byť žiaducim podrobnejšie upraviť podmienky výmazu poznámky z katastra a výslovne ustanoviť, že okresný úrad poznámku zruší na návrh toho, v prospech koho bola zapísaná.

Napokon je potrebné precizovať aj ustanovenia § 40 katastrálneho zákona a to minimálne v tom zmysle, že správny poriadok sa nevzťahuje nie na zápis poznámky, ale na konanie o poznámke.

Použitá literatúra

1. BAREŠOVÁ, E., BAUDYŠ, P.: Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Komentář. Praha : C. H. Beck 2000.
2. BARICOVÁ, J., FEČÍK, M., ŠTEVČEK, M., FILOVÁ, A. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2017.
3. DRÁČOVÁ, J., POLÁK, A.: Katastrálny zákon. Komentár. Žilina : Eurokódex, s. r. o., 2019.
4. FAJNOR, V., ZÁTURECKÝ, A.: Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Šamorín : Heuréka, 1998.
5. FEČÍK, M.: Dozor prokurátora a výkon štátnej správy na úseku katastra nehnuteľností. In: Konferencia o katastri nehnuteľností. Zborník prednášok. Bratislava : Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, 2008.
6. FEČÍK, M., JAKUBÁČ, R.: Katastrálny zákon. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2021.
7. HALAMA, O.: Katastrálny zákon. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2014
8. HANZELOVÁ, I., RUMANA, I., ŠINGLIAROVÁ, I.: Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2016.
9. JAKUBÁČ, R., LENICKÁ, Z.: Oprava chyby v katastrálnom operáte. Bratislava : Wolters Kluwer SR s. r. o., 2021.
10. KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Svazek I. Praha : ASPI Publishing, s. r. o., 2002.
11. KOŠIČIAROVÁ, S.: Princípy dobrej verejnej správy a Rada Európy. Bratislava : Iura Edition, spol. s r. o., 2012.
12. POTASCH, P., HAŠANOVÁ, J.: Zákon o správnom konaní (správny poriadok). Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2015.
13. ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016.

Použité súdne rozhodnutia

1. Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 26.01.2022, sp. zn. 5Svk 6/2021.
2. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 23.11.2016, sp. zn. 2Sžr/108/2014.
3. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 24.11.2010, sp. zn. 6Sžo 191/2010.
4. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 17.06.2009, sp. zn. 6Sžo 221/2008.
5. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo 16.06.2008, sp. zn. 8Sžo 64/2008.
6. Rozsudok Krajského súdu v Bratislave z 15.03.2022, sp. zn. 5S/159/2019.

Recenzenti:

doc. JUDr. Radomír Jakab, PhD.

prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc.

SOCIOLOGICKÉ DÔVODY NAHRADENIA ORDÁLIÍ KÁNONICKOPRÁVNIMI PRÍSAHAMI V OBDOBÍ STREDOVEKU¹

prof. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho a cirkevného práva
vojtech.vladar@truni.sk

Sociologické dôvody nahradenia ordálií kánonickoprávnymi prísahami v období stredoveku

Inštitút prísahy bol do podoby, v ktorej sa historicky uplatňoval, respektíve stále uplatňuje vo viacerých súčasných právnych systémoch, tvorivo rozvinutý kánonistami v období stredoveku pri aplikovaní premis tzv. rímsko-kánonického procesu. Ten sa používal po celé stáročia na cirkevných súdoch a aj z toho dôvodu v ňom od začiatku dominovali kánonickoprávne prvky. I keď prísahy boli na jednej strane vymedzované ako svojský druh ordálií, na strane druhej zohrali jednu z najdôležitejších úloh pri prechode od sekulárnoprávnych ordálií staršieho typu smerom k štandardom rímsko-kánonického plného dôkazu vrátane zásady slobodného hodnotenia dôkazov sudcom. Svoj priestor však dostali i pôvodné starozákonné biblické náhľady vrátane elementov rímskoprávnych a germánskoprávnych. Prísaha ale bola i súčasťou viacerých starších nábožensko-právnych systémov, čo vyzdvihuje jej opodstatnenosť a dôležitosť aj z pohľadu prirodzenosti vývoja ľudskej society. Hlavným cieľom článku je stručne poukázať na spoločenské pozadie a dôvody nahrádzania ordálií staršieho typu kánonickoprávnymi prísahami, predovšetkým v období stredoveku.

¹ Článok je výstupom z vedeckého grantu APVV-17-0022 s názvom „Rímsko-kánonické vplyvy na slovenské verejné právo“. Prednesený bol 9. júna 2022 na medzinárodnej vedeckej konferencii Olomoucké právnické dny 2022, organizovanej Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci, v rámci sekcie s názvom „Normativita a fakticita v právu: ke dvěma výročím Eugena Ehrlicha“.

Soziologische Gründe für die Ersetzung der Ordalien durch kirchenrechtliche Eide im Mittelalter

Das Institut von Eid ist in die Form, in der es historisch angewandt wurde, bzw. in mehreren heutigen Rechtsordnungen bis heute angewandt ist, im Mittelalter von den Kanonisten bei der Verwendung von Prämissen des sog. Römisch-kanonischen Prozesses kreativ ausgestaltet worden. Dieser Prozess ist Jahrhunderte lang an kirchlichen Gerichten verwendet worden und auch aus diesem Grunde war er von vornherein von kanonisch-rechtlichen Elemente gekennzeichnet. Obwohl die Eide einerseits als eine eigenartige Art von Ordalien angesehen wurden, andererseits haben sie eine der wichtigsten Rollen beim Übergang von den säkular-rechtlichen Ordalien älterer Art zu den Standards des römisch-kanonischen vollkommenen Beweises einschließlich des Grundsatzes der freien Bewertung der Beweise seitens Richter gespielt. Doch es wurde sowohl den ursprünglichen alttestamentlichen Betrachtungen, als auch römischrechtlichen und germanisch-rechtlichen Elementen Rechnung getragen. Der Eid war aber Bestandteil auch mehrerer älterer religions-rechtlichen Systemen, was seine Rechtfertigung und Bedeutung auch hinsichtlich des natürlichen Charakters der Entwicklung der Menschheit befürwortet. Das Hauptziel des vorliegenden Aufsatzes ist, auf das gesellschaftliche Hintergrund und die Gründe des Ersetzens der Ordalien älterer Art durch kanonisch-rechtliche Eide, vor allem im Mittelalter, hinzuweisen.

Sociological Reasons of Replacement of the Ordeals by the Canon-Law Oaths in the Period of Middle Ages

The institution of oath was into the form historically, as well as on the present applied in several of contemporary legal systems creatively developed by the canonists while practically applying the so-called Roman-canonical procedure. Since it was utilized for the whole centuries in the Church courts, canon law elements dominated in it from the beginning. In spite of the fact that they were on the one hand defined as individual type of ordeals, on the other hand they played one of the most important tasks in transfer from secular-law ordeals of the older type towards the standards of Roman-canon full proof including the principle of free valuation of proofs by the judge. Its own role played also original Old Testament Biblical notions including the components of Roman law and German law. Nevertheless the oath was also the part of several older religious-legal systems that highlights its justness and significance from the naturalism point of view of the development of human society. The main goal of the article is to point out briefly the social background and reasons of the replacement of the ordeals of the older type by Canon-law oaths, especially in the period of Middle Ages.

Kľúčové slová: ordálie, prisahy, Štvrtý lateránsky koncil, kánonické právo, Sväté Písmo, rímsko-germánske vplyvy, procesnoprávny vývoj dokazovania, sociologické dôvody

Schlüsselbegriffe: Ordalien, Eide, Viertes Laterankonzil, kanonisches Recht, die Heilige Schrift, römisch-germanische Einflüsse, verfahrensrechtliche Entwicklung der Beweisführung, soziologische Gründe

Keywords: ordeals, oaths, Fourth Lateran Council, Canon law, Sacred Scripture, Roman-Germanic influences, procedural-law development of probation, sociological reasons

Úvod

Kánonické právo, ako najstarší platný právny systém vôbec, bolo po celé stáročia považované za jeden z najvplyvnejších elementov ovplyvňujúcich vývoj ľudstva. Najvýraznejšie sa uvedené skutočnosti prejavili v období stredoveku, keď Katolícka cirkev prakticky nastavila fungovanie vtedajšej society podľa svojich predstáv, čo našlo svoje vonkajšie vyjadrenie najmä vo výraznej klerikalizácii a sakralizácii spoločenského života a neskôr tiež v snahách o vytvorenie teokratickej kresťanskej republiky (*res publica Christiana*) s pápežstvom na čele. Keďže predpokladom riadneho výkonu práv je popri kvalitných hmotnoprávných normách predovšetkým skonštruovanie noriem práva procesného, kánonisti venovali osobitnú pozornosť aj im. Najmä na tomto pozadí sa v období stredoveku presadil všeobecne známy rímsko-kánonický proces (*processus Romanus canonicus*), ktorý vznikol na základe rozsiahleho používania rímskeho práva cirkevnými súdmi a predstavoval výsledok syntézy rímskoprávných (čiastočne i germánskoprávných) a kánonickoprávných prvkov.² Ten sa stal v stredovekej spoločnosti významným činiteľom, ktorý prekonával dovtedajšie súdne obyčaje národných práv a svojou dokonalosťou a precíznosťou značne ovplyvnil podobu procesného práva takmer všetkých kontinentálnych právnych systémov (vrátane anglo-amerického).³ Z dôvodu nedostatočného počtu i absentujúcej kvality procesných smerníc zahrnutých

---

² Svoje vyjadrenie v elaborovanej podobe našiel predovšetkým v diele *Speculum iudiciale*, zostavenom okolo roku 1271 neskorším biskupom z Mende Viliamom Durantisom († 1296). Podľa väčšiny bádateľov kánonisti pri jeho tvorbe preorganizovali a koncepčne znovu usporiadali zlomkovité pravidlá nájdené v starovekom rímskom práve a starších cirkevno-právnych prameňoch. Bližšie k tejto problematike pozri SCHULTE, J. F. von: *Geschichte der Quellen des kanonischen Rechts von Papst Gregor XI. bis zum Concil von Trient*. Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke, 1877, s. 144–156.

³ Inovatívny bol predovšetkým zavedením zásady rovnosti strán pred zákonom, prezumpcie nevinny, apelačných oprávnení a prioritným sledovaním polepšujúceho účelu trestu i otázok viny a úmyslu páchatel'a. Bližšie k tejto problematike pozri NÖRR, K. W.: *Romanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnisfahren erster Instanz in civilibus*. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012.

v justiniánskej kodifikácii v ňom pritom od začiatku dominovali elementy kánonického práva.⁴ K najdôležitejším procesnoprávnym inštitútom možno pritom zaradiť prisahy (*iusiuranda, iuramenta*), ktorých základy Cirkev našla vo Svätom Písme, aby ich upravila podľa vzorov rímskeho (sčasti germánskeho) práva, pokresťančila ich a vdýchla im nový život. Širšie dôvody pre ich presadenie sa na cirkevných, ale i svetských súdoch nachádzame najmä v snahách cirkevných predstavených nahradiť ordálie staršieho typu novým inštitútom, vystavaným na kresťanských základoch a vyznačujúcim sa i istými metafyzickými vlastnosťami apelujuúcimi na svedomie jednotlivcov.

1. Ordálie v sekulárnom práve

Ako je všeobecne známe, v období raného stredoveku vo viacerých krajinách pri dokazovaní dlhodobu dominovali starogermánske, respektíve slovanské náhľady, ktoré vychádzali z koncepcie, že božstvo (*vox dei*) musí zasiahnuť v prospech nevinných a na vyjavenie zločinu.⁵ Tieto tzv. božie sudy (ordálie) sa uplatňovali najčastejšie vo forme súdneho súboja, losovania a skúšky ohňom (vykonávanou najrozmanitejšími spôsobmi), vodou, podania posväteného kúska chleba, svätého prijímania, dotýkania már s mŕtvou zavraždeného a krížom.⁶ Keďže ich používanie bolo podporované i niektorými pasážami Svätého Písma, aj po prijatí kresťanského náboženstva boli považované za istú formu náhradných dôkazných prostriedkov, bežne však taktiež za dôkazné prostriedky riadne a procesne preferované.⁷ Najmä na tomto pozadí sa

---

⁴ Porov. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts*. Chicago : The University of Chicago Press, 2008, s. 152.

⁵ Zachované záznamy však zároveň potvrdzujú, že ordálie sa nepoužívali len pri trestných procesoch, ale taktiež napríklad pri súkromných sporoch týkajúcich sa nehnuteľností. Porov. BARTLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal*. Oxford: Clarendon Press, 1986, s. 79.

⁶ Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals. In *Speculum*. Vol. 36 (1961), s. 613–636. Keďže najdlhšie sa v praxi uplatňovali ordálie súbojom, pápežské dekretálie pri nich osobitne poukazovali na to, že prostredníctvom nich bolo oslobodených viacero zjavne vinných osôb, respektíve došlo k zabitiu osôb zjavne nevinných. Z toho dôvodu sa nariaďovalo, aby sa takéto ordálie a rozsudky na nich založené považovali za nulité a poškodené osoby boli náležite odškodnené. Obdobne sa zavrholo i ospravedlňovanie duelov starozákonným príkladom súboja Dávida s Goliášom s argumentom jeho zahrnutia do Božského Zjavenia. Samotné konanie Dávida sa pritom vysvetľovalo ako ospravedlnené na základe rozhodnutia samotného Boha. Porov. X 5,35; Hostiensis, *Lectura ad X 2, De sent. a Summa aurea ad X 5, De purg.* vulg.

⁷ Porov. napríklad Nm 5,12–28. Vo väčšine krajín sa navyše presadil náhľad, že ordálie majú požadovaný účinok len v prípade, ak im bolo požehnané kňazom. Z toho dôvodu sa častokrát konali priamo v kostole. Porov. CAENEGEM, R. C. van: *The Birth of the English Common*

proti nim zo strany Cirkvi tvrdo postavili najmä arcibiskup Agobard z Lyonu († 840) vrátane pápežov Mikuláša I. (858 – 867), Štefana VI. (885–891) a Alexandra II. (1061 – 1073), ktorí ho výslovne odmietli ako pokúšanie Boha.⁸ Ordálie však výslovne zapovedali i viaceré partikulárne synody, ako napríklad Remešský koncil z polovice 12. storočia.⁹ Celkom prirodzene, eliminovanie tohto inštitútu prichádzalo do úvahy len za predpokladu ponúknutia určitej alternatívy, ktorá by bola reálne akceptovateľná v teoretickej i praktickej rovine v celom západnom kresťanstve. Zároveň malo ísť o prostriedok, ktorý by korešpondoval s hodnotami vtedajšej spoločnosti, vystavanej prioritne na ideách kresťanského náboženstva a ideáli nájdenia pravdy požadovanej samotným Bohom. Pri riešení uvedeného problému si stredovekí teológovia a kánónisti na prvom mieste uvedomovali ohrozenie duše sudcu v prípade nesprávneho rozsudku a odsúdenia nevinného, popritom však neboli ochotní akceptovať rozhodnutia smrteľníkov, osobitne najmä v prípadoch zločinov trestaných kapitálnymi alebo zmrzačujúcimi trestami.¹⁰ Bežne sa totiž tradovalo, že každý sudca si sám stavia dom priamo v pekle, čo viedlo k prirodzenej neochote súdiť.¹¹ Najmä z toho dôvodu kánónisti reagovali na pápežský zákaz participovania kléru na ordáliách tak, že ako náhradu za ne ponúkli prísahu. Malo sa totiž za to, že za každou jednou stojí Božská autorita, a preto každá vykona-

---

Law. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 71. Na druhej strane treba uviesť, že tento inštitút sa najčastejšie používal v zmysle prostriedku *ultima ratio*, teda vtedy, keď boli vyčerpané všetky inštitúty ľudského práva, čiže nebolo formálneho žalobcu alebo svedkov, žalovaný sa nepriznal a záležitosť nemohla byť vyriešená prísahou osôb vyššieho statusu. Až za tých okolností sa malo za to, že sa treba obrátiť na Boha, ktorý v danom prípade prichádzal do úvahy ako jediný dostupný svedok. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HYAMS, P. R.: *Rancor and Reconciliation in Medieval England*. Ithaca: Cornell University Press, 2003.

⁸ Pápežské dekretálie zdôrazňovali, že všetky predmetné vynálezy boli vytvorené ľudskými rukami, a preto im nemožno automaticky priznať autoritou Božieho nástroja. Osobitne tiež poukazovali na ľudskú poverčivosť a pretrvávanie pohanských zvykov v niektorých krajinách. Porov. Grat., C. 22, q. 5, c. 7.

⁹ Porov. X 5,14,1. Aj keď sa od nich začalo od 10. storočia postupne upúšťať, v niektorých krajinách (vrátane Uhorska) sa udržali až do 13. storočia. Niektorí kánónisti o sekulárnych ordáliách výslovne hovorili ako o diablovom vynáleze. Porov. Summa aurea ad X 5, De purg. vulg.

¹⁰ Porov. Mt 7,1; Jn 3,15; Mt 26,52 a Rím 13,4. Bližšie k tejto problematike pozri LUHMANN, N.: *Legitimation durch Verfahren*. Neuwied am Rhein: Luchterhand, 1969.

¹¹ Aj mnohé knihy či príbehy z toho času obsahujú výjavy ako je sudca pokúšaný alebo priamo unesený démonmi, zasiahnutý bleskom a pod. V stredovekej Itálii boli navyše sudcovia za nesprávne rozsudky civilne i trestne zodpovední. Nesmieme taktiež zabúdať na riziká spojené s rodovou pomstou. Porov. NÖRR, K. W.: *Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit: Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat*. München: C. H. Beck, 1967, s. 51n.

ná na súde sa vyznačovala i náboženským rozmerom, ktorým priamo i nepriamo apelovala na svedomia prisahajúcich.¹²

Osobitné a výnimočné postavenie zaujali prisahy vo formujúcom sa rímsko-kánonickom procese najmä po roku 1215, keď Štvrtý lateránsky koncil svojim osemnástym kánonom výslovne zakázal ordálie horúcim železom, studenou i horúcou vodou a súbojom, do toho času nazývané ako *purgatio vulgaris*. Predmetný kánon klerikom výslovne zakazoval vynesenie alebo prednesenie rozsudku krvi, respektíve jeho vykonanie vrátane poskytovania pomoci pri ordáliách, a to najmä vo forme žehnania a posväcovania používaných nástrojov.¹³ Tento záver potvrdili i scholastickí teológovia a postupne ho akceptovali i predstavitelia svetskej moci. Prepojenie procesov opúšťania *purgationes vulgares* svetskými súdmi po ich odmietnutí Cirkvou s postupnou stratou viery v ne sa čoskoro prejavili najmä v skutočnosti, že sekulárni sudcovia bežne pristupovali v kauzách rozhodovaných pôvodne ordáliami k ich prenechávaniu na rozhodnutie duchovným tribunálom.¹⁴ Niektorí bádatelia dokonca zachádzajú tak ďaleko, že nahradenie ordálií týmito kresťanskými procesnými prostriedkami označujú za jeden z najdôležitejších faktorov pri upevňovaní kresťanskej viery, respektíve kristianizácii niektorých (celkom prirodzene, najmä germánskych a slovanských) národov. Uvedené spočiatku našlo svoju reflexiu predovšetkým v zavedení niektorých kresťanských typov ranostredovekých ordálií, z ktorých možno spomenúť najmä skúšku krížom, zaveseným žaltárom alebo hostiou. Pretrvávajúce staršie náhľady sa však dlhodobo prejavovali aj v požiadavke niektorých prameňov či procesných príručiek, aby sa prisahalo na miestach, na ktorých predtým dochádzalo k uskutočňovaniu ordálií.¹⁵ Uvedené možno ilustrovať aj nevyhnutnosťou zachovania presne stanoveného počtu spoluprisažníkov pri očistnej prisaha (*purgatio canonica*), respektíve neskôr svedkov, ktorí sa vyža-

¹² Porov. CAENEGEM, R. C. van: *The Birth of the English Common Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, s. 71.

¹³ Porov. Concilium Lateranense quartum, can. 18. Bližšie k tejto problematike pozri BALDWIN, J. W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals. In *Speculum*. Vol. 36 (1961), s. 613–636. Na ich označenie sa neskôr používal aj pojem *peregrinum iudicium*, keďže išlo o právne prostriedky rímsko-kánonickému procesu cudzie. Porov. MCAULEY, F.: Canon Law and the End of the Ordeal. In *Oxford Journal of Legal Studies*. Vol. 26 (2006), No. 3, s. 475 a 479.

¹⁴ Porov. LEA, H. Ch.: *A History of the Inquisition of the Middle Ages in Three Volumes. Vol. III*. New York – London: The Macmillan Company, 1906, s. 428.

¹⁵ Bližšie k tejto problematike pozri BARTLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal*. Oxford: Clarendon Press, 1986, s. 21n; LEA, H. Ch.: *Superstition and Force. Essays on the Wager of Law – the Wager of Battle – the Ordeal – Torture*. Philadelphia: Collins, 1866, s. 206n a ZIEGLER, L. V.: *Trial by Fire and Battle in Medieval German Literature*. New York: Camden House, 2004, s. 146n.

dovali pri očisťovaní sa.¹⁶ Ordálie staršieho typu však zo súdnej praxe celkom nevymizli, čoho dôkazom je predovšetkým ich používanie pri tzv. čarodejných procesoch na sklonku stredoveku a v novoveku.¹⁷

2. Prísahy v kánonickom práve

Pokiaľ ide o klasické kánonické právo, tak, ako pri mnohých iných inštitútoch, aj pri vymedzovaní prísah čerpali kánonisti nielen z premís Svätého Písma, ale zohľadňovali taktiež tradičné rímskoprávne (napríklad pri doplňujúcich prísahách) a sčasti aj germánskoprávne (napríklad pri spomenutých očistných prísahách) východiská. V prvom rade sa však museli vysporiadať so skutočnosťou, že viaceré novozákonné authority nezastávali k tomuto inštitútu práve pozitívne postoje. V tomto ohľade možno spomenúť najmä samotného Ježiša Krista, ktorý síce na jednej strane implicitne dovolil prisahať na seba, ale na strane druhej tento inštitút explicitne odmietol.¹⁸ Podobný záver je zrejmy i z Jakubovej epištoly, ktorá konštatovala, že zo všetkého najviac je potrebné vyhýbať sa prísahám.¹⁹ Najdôležitejšiu úlohu pri všeobecnom akceptovaní prísah napokon zohral prvý klasik z radu kánonistov, Gracián, ktorý vo svojom Dekréte (*Decretum Gratiani, Concordia discordantium canonum*) zostavenom okolo roku 1140 ich používanie odobril a postaral sa tak o ich rozsiahle aplikovanie na cirkevných súdoch prakticky až do 20. storočia. Jeho idey ďalej rozvíjali najvyšší cirkevní zákonodarcovia a o ich vymedzenie vo vede i aplikáčnej praxi sa definitívne postarali kánonisti pôsobiaci v akademickom prostredí, respektíve priamo na cirkevných súdoch.²⁰ I keď Gracián svoje detailné pojednanie o tomto inštitúte v 22. kauze druhej časti svojho diela (*De causis*) začal apelom na jeho nepoužívanie, odkazujúc, celkom priro-

¹⁶ Uvedené je zrejme taktiež zo skutočností, že výrazy *compurgatores* a *testes* sa vo viacerých právnych systémoch dlhodobo používali ako synonymá. K postupnému presadzovaniu prísah na úkor ordálií možno uviesť príklad muža podozrivého z lúpeže v noci, ktorý sa mal očistiť prísahou vykonanou položením prsta na rozpálené železo. Bližšie k tejto problematike pozri SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1335–1336, 1348 a 1363.

¹⁷ Bližšie k tejto problematike pozri GARCÍA Y GARCÍA, A.: *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis Glossatorum*. Vatican City: Bibliotheca apostolica Vaticana, 1981, s. 66n a DU CANGE, Ch.: *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*. Vol. 6. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1954, s. 643–664.

¹⁸ Porov. Mt 26,63–64 a 5,34–37.

¹⁹ Porov. Jak 5,12. Uvedené bolo zbierkou *Liber extra* z roku 1234 pápeža Gregora IX. (1227–1241) potom interpretované v tom duchu, že nik nemá byť k prísaha vedený spontánnou vôľou, ale aplikovať sa má len v prípade vážnej nutnosti. Porov. X 2,24,26.

²⁰ Porov. Thoma del Bene, *Tractatus de iuramento* 1,10,5.

dzene, na prvom mieste na autority Svätého Písma, zároveň poukázal na odlišnosť zakázaného prisahania z vlastnej vôle, od nevyhnutnosti jeho použitia v prípade potreby preukázania vlastnej nevinoty, potvrdenia mierovej zmluvy, respektíve presvedčenia neveriacich ohľadom pravdivosti svojho tvrdenia.²¹ Takéto konanie si totiž prisahu vyslovene žiadalo a z toho dôvodu sa jej zloženie neklasifikovalo ako hriechne alebo vyslovene zlé.²² Každé použitie tohto inštitútu tak malo byť v prvom rade myslené vážne a nemalo sa k nemu pristupovať ľahkovážne a bez náležitých dôvodov.²³ V nadväznosti na to Gracián zároveň zdôraznil, že hriechom je za každých okolností krivoprisažníctvo.²⁴

Možné široké používanie prisáh bolo potrebné odobriť aj s ohľadom na ich bežné označovanie za istý druh ordálií, a to najmä v zmysle ich ponímania ako bezvýhradne akceptovaného a pravdu dosvedčujúceho inštitútu rozhodujúceho kauzu.²⁵ Teológ Peter Lombardský († 1160) k tomu uviedol, že prisaha sa nevyznačuje Božským charakterom v zmysle odhalenia pravdy, keďže falošná prisaha nevyprovokuje okamžitý Božský zásah.²⁶ I vďaka nemu bolo napokon akceptované prepojenie tohto inštitútu s nadprirodzenosťou len v zmysle strachu z Božského trestu v metafyzickej rovine, ktorý mal obžalovaného alebo svedkov nútiť k vypovedaniu pravdy. I zachované pramene napokon poväčšine dosvedčujú, že apel na svedomie a výstraha pred pekelnými mukami boli bežnou súčasťou prisážných formúl.²⁷ V uvedených súvis-

---

²¹ Porov. Augustinus, Sermo 28 a 30. *Liber extra* potom s odkazom na staršiu pápežskú dekrétáliu dodala: *Hoc nimirum malo ac necessitate compellimur iuramentum pro fide, pro obedientia, pro unitate requirere.* X 1,6,4.

²² Porov. Grat., C. 22, q. 1, c. 1 a 5.

²³ Porov. Augustinus, Com. Gal. 1.

²⁴ Porov. Augustinus, Publ. 154 a Isidorus Hispalensis, Sent. 2,31. Oprávnenosť používania prisáh v nevyhnutnosti potom ilustroval viacerými biblickými výroky, aby nakoniec konštatoval, že po prisaha sa nemá bažiť ako po dobre, ale ani sa jej netreba za každých okolností vyhýbať ako zlu. Porov. Grat., C. 22, q. 1, c. 5. *Liber extra* neskôr pridala, že prisahanie nie je síce zlé samo o sebe, ale len vtedy, ak sa nekoná pričasto, z čoho poväčšine plynú zlá. Ako príklad uviedla táto zbierka pitie vína, ktoré nie je zlom samé o sebe, avšak vo väčšom množstve škodí. Porov. X 2,24,26. Stredovekí kánovníci obdobne zdôrazňovali, že prisaha by sa mala používať ako liek, ktorý sám o sebe nie je dobrý, ale pomáha pri chorobe. Porov. Gl. ord. ad X 2,24,26. Pokiaľ ide o oprávnenosť ich aplikovania, slávny kánovník a autor spomenutej zbierky Rajmund z Peňafortu († 1275) sa k prisaha *per salutem principis* vo svojej *Summa de poenitentia* vyjadril nasledovne: *... hoc tamen non est in usu nec multum approbo.* Sum. de poen. 1,1.

²⁵ Bližšie k tejto problematike pozri HELMHOLZ, R. H.: *The Spirit of Classical Canon Law.* Athens – London : The University of Georgia Press, 2010, s. 157.

²⁶ Bližšie k tejto problematike pozri DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches.* Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 13.

²⁷ Jedna z normanského prostredia znela nasledovne: *Recognoscite verum per fidem et credulitatem, quam in dominum Ihesum Christum habetis et quam in baptismo recepistis et super sacramentum, quod corporaliter in presentia nostra modo prestistis ita quod, si in aliquo de re ista mendaces fueritis vel veritatem celaveritis, quod anime vestre in perpetuum*

lostiach bolo rovnako dôležité zistiť, či bol sudca prisahou pri rozhodovaní bezvýhradne viazaný, bez toho, aby posúdil jej hodnotu, respektíve zhodu s objektívnou pravdou, čo napokon našlo svoju reflexiu nielen v kánonickom práve, ale taktiež v práve sekulárnom stredovekom i novovekom, moderné občianske právo nevynímajúc.²⁸ Kánonisti napokon odmietli náuku niektorých stredovekých teológov, podľa ktorej by mal sudca obžalovaného automaticky odsúdiť na základe usvedčujúceho svedectva dvoch právom kvalifikovaných očitých svedkov (tzv. plný kánonický dôkaz), hoci sám nadobudol presvedčenie o jeho nevine (napríklad aj na základe informácií získaných súkromným spôsobom).²⁹ Najmä na tomto pozadí sa začali formovať rôzne teórie, ktoré mali byť sudcovi pri konfliktoch v prisázných svedectvách nápomocné. Ak by sme ich zovšeobecnil, ten mal na prvom mieste posúdiť jednotlivé vyhlásenia v zmysle neexistencie skutočných protirečení. Ak tento prístup zlyhal, mal urobiť všetko pre diskvalifikovanie nedôveryhodných osôb spod možnosti svedčiť. Sudca vtedy musel osobitne zohľadňovať prípadné nekonzistentnosti a rôzne náznaky falošnosti vo výpovediach. Na záver prichádzala do úvahy aplikácia hierarchie prisah, pri ktorej mali vážnejšie prisahy prevahu nad ľahšími, pričom až toto pravidlo sa malo uplatňovať viac-menej mechanickým spôsobom.³⁰

I keď z celkového hľadiska možno tomuto inštitútu skutočne priznať viaceré charakteristiky ordálie (najmä pri uplatňovaní tzv. rozhodujúcich prisah), zároveň je potrebné dodať, že nikdy nenadobudol kontúry ordálií staršieho typu. Aj napriek častokrát prezentovanému opaku, tak najnovšie výskumy dokazujú, že i keď prijatie prisahy v rozmere dôkazného prostriedku zabezpečujúceho za splnenia ďalších podmienok plný kánonickoprávny dôkaz (*probatio plena*) v stredovekom inkvizičnom procese sčasti princíp voľného hodnotenia dôkazov ohrozilo, nikdy ho nenarušilo definitívnym spôsobom.³¹ Sudca tak mal v zásade vždy možnosť rozhodnúť sa podľa svojej *discretio* tak, aby vyhovел pravde, na

---

dampnentur et corpora vestra opprobriose perditioni apertissimae exponantur. TARDIF, E.-J.: *Summa de Legibus Normannie in curia laicali. Vol. II.* Rouen – Paris: Société de l'histoire de Normandie, 1896, s. 232.

²⁸ Porov. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1339–1340 a ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition.* Cape Town : Juta, 1990, s. 579.

²⁹ Netreba totiž zabúdať na to, že sudca mohol získať spoľahlivú informáciu od nekompetentných svedkov a použiť ju pri hodnotení dôkaznej sily tvrdení svedkov právom kvalifikovaných ako dôveryhodných. Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial.* New Haven – London: Yale University Press, 2008, s. 92n.

³⁰ Porov. NÖRR, K. W.: *Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit: Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat.* München: C. H. Beck, 1967, s. 13.

³¹ Porov. X 2,20,51.

základe čoho priamo či nepriamo hodnotil dôkaznú váhu tej-ktorej prísa-
hy. Cirkevný sudca ňou teda nebol nikdy viazaný definitívnym spôso-
bom, ale posudzoval ju v súlade so zásadou voľného hodnotenia dôka-
zov, na ktorej bol rímsko-kánonický proces vystavaný. Vo všeobecnosti
sa pritom zaužívalo, že sudcovia pristupovali k preneseniu bremena
na osoby, ktoré si toto riziko zasluhovali podstúpiť najviac, až vtedy,
keď nebolo možné vykonanie iných dôkazov a kauzu bolo potrebné
rozhodnúť.³² Sudcovia sa navyše postupom času úplne prestali spolie-
hať na prisážené výroky spoluprisažníkov svedčiacich o dôveryhodnosti
hlavného prisahajúceho (*testes de credulitate*) a začali preferovať sved-
kov s vedomosťami ohľadom relevantných faktov (*testes de scientia*).³³
Uprednostňovanie prísa-
hy k vypovedaniu pravdy (*de veritate dicenda*),
ktorú museli od toho času procesné strany (nie raz vrátane obžalovaného)
podstupovať, obdobne potvrdzovalo ideál riadneho vyšetrenia fak-
tov smerujúceho k objektívnemu zisteniu všetkých okolností prípadu.³⁴
K dosiahnutiu štandardu kánonickoprávneho dôkazu sa tak principiálne
vyžadovala kumulatívne hodnovernosť svedkov, ich počet a napokon
i zložená prísa-
ha vrátane presvedčenia sudcu o tom, že hovorili naozaj
pravdu.³⁵ Až takýmto spôsobom sa vlastne prísa-
he priznával charak-
ter formálneho dôkazného prostriedku, čo bolo napokon akceptované
takmer vo všetkých krajinách kontinentálneho právneho systému.³⁶ Je
teda zrejmé, že inštitút prísa-
hy naďalej zastával pri vývoji procesného

³² Bližšie k tejto problematike pozri MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts*. Washington : Catholic University of America Press, 1937, s. IX. Aj podľa platného kánonického práva zostáva ideálom rozhodovať na podklade získaného plného kánonického dôkazu. Tak ako v histórii, aj dnes však cirkevný sudca rozhoduje v prvom rade podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia, teda tak, aby vyhovel pravde, posudzujúc váhu každého dôkazného prostriedku (vrátane prísa-
hy) osobitne. Bližšie k tejto problematike pozri LEBIGRE, A.: *La Justice du Roi: La vie judiciaire de l'ancienne France*. Paris : Editions Complexe, 1995, s. 204.

³³ V tejto súvislosti netreba zabúdať ani na teologickú doktrínu bezpečnej cesty (*via tuta*), ktorá požadovala, aby sudca obžalovaného oslobodil, ak si nebol úplne istý jeho vinou (*in dubiis pars tutior est eligenda*). Niektorí autori sa z toho dôvodu domnievajú, že myšlienky Inocenta III. (1198–1126), ktoré stáli pri zrode inkvizičného procesu, možno označiť za determinujúce vo vzťahu k dnešnej požiadavke vynesenia rozsudku na základe dôkazu „nad všetky pochybnosti“ („beyond reasonable doubt“). Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London: Yale University Press, 2008, s. 143. Ešte v 13. storočí bola navyše do rímsko-kánonického procesu zavedená požiadavka, aby sudca svoje rozhodnutie riadne vysvetlil. Porov. *Sicut Nobis* 10,26.

³⁴ Porov. HUDSON, J.: *Formation of the English Common Law: Law and Society in England from the Norman Conquest to Magna Carta*. London: Longman, 1996, s. 125.

³⁵ Porov. DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 68.

³⁶ Zatiaľ čo tak napríklad rímske právo v kogničnom procese predpokladalo rozhodovanie sudcu *ex sententia animi tui*, svedecká prísa-
ha kánonického práva v skutočnosti kombinovala prvky právneho dôkazu so slobodným hodnotením dôkazov sudom. Porov. Cal. D. 22,5,3,2 a cann. 1791 a 1869 CIC 1917; 1573 a 1608 CIC 1983 a 1254 a 1291 CCEO 1990.

práva dôležitú úlohu, a to nielen pri preklenovaní výkonu spravodlivosti postavenej na Božskom rozhodnutí, ale taktiež pri príprave cesty k moderným spôsobom arbitrážneho nachádzania faktov.³⁷

Záver

Prísaha dovoľávajúca sa v akejkoľvek forme Božskej autority, a to či už v rozmere jeho vzyvania v pozícii strany sporu, respektíve svedka či garanta prísahy, sa vo Svätom Písme spájala s kľatbou, respektíve seba prekliatím.³⁸ Rovnakým spôsobom bolo možné charakterizovať tento inštitút aj v klasickom kánonickom práve, ktoré bolo minimálne z procesnoprávneho hľadiska prakticky vystavané na prísahách.³⁹ Celkom prirodzene sa nám v tejto súvislosti ponúka otázka, z akého dôvodu? V prvom rade je nevyhnutné uviesť teologicky koncipované ideály fungovania stredovekej spoločnosti (bezvýhradné akceptovanie autorít Svätého Písma) a potom aj trvanie na tradíciách (rímskoprávny kontext), zohľadňovanie ľudskej prirodzenosti (odveké prepojenie človeka s metafyzikou) a reálnu procesnoprávnu efektívnosť tohto inštitútu, spočívajúcu v rozhodovaní jednotlivých kázus definitívnym spôsobom (strach z krivoprisažníctva). Práve prísaha zároveň predstavovala jeden z najdôležitejších nástrojov na prepojenie vnútorného fóra, teda fóra svedomia, s oblasťou verejného fóra a opačne. Uvedené je zrejme najmä zo skutočnosti, že predmet prisazného sľubu nemusel byť splnený jedine za predpokladu, ak by ohrozoval dušu jednotlivca alebo verejné dobro. Rozsiahlosť používania prísah navyše dokazuje, že

³⁷ Od toho času tak bol, celkom prirodzene, nastúpený trend k tomu, aby boli svedkovia nútení svedčiť, žalobcovia žalovať a obžalovaní sa priznať. Už Gracián napokon vo svojom Dekréte zdôrazňoval, že svedkovia sú povinní svedčiť, pričom odmietnutie takto konať sa rovná krivoprisažníctvu. Porov. Grat., C. 11, q. 13, c. 80. Pretrvávajúce obavy z tohto deliktu sa pritom naďalej prejavovali v prísnych trestoch, keď vtedajšie svetské authority krivoprisažníkov bežne trestali vyrezaním jazyka alebo odseknutím prisahajúcej ruky. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad *The London Encyclopaedia or Universal Dictionary of Science, Art, Literature, and Practical Mechanics. Vol. XVII.* London: Thomas Tegg, 1845, s. 13n. O neochote svedčiť však vypovedajú napríklad už záznamy z raného 12. storočia, keď v Anglicku viacerí poddaní platili panovníkovi značné sumy len kvôli tomu, aby nemuseli svedčiť alebo súdiť. Celkový vývoj však bol reálne nasmerovaný k preneseniu ohrozenia duše zo sudcu na svedkov, a to najmä tých nižšieho statusu. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad HYAMS, P. R.: *Rancor and Reconciliation in Medieval England.* Ithaca: Cornell University Press, 2003.

³⁸ Porov. HIRZEL, R.: *Der Eid: Ein Beitrag zu seiner Geschichte.* Leipzig : B. G. Teubner, 1902, s. 13927.

³⁹ Porov. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2.* Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1754 a PRODI, P.: *Il sacramento del potere: Il giuramento politico nella storia costituzionale dell'Occidente.* Bologna : Il Mulino, 1992, s. 161.

kánonické právo predovšetkým reflektovalo spoločenské potreby vtedajšej society, ktorej život bol bez nich doslova nepredstaviteľný, na rozdiel napríklad od úrokov, bez ktorých spoločnosť zjavne napredovať mohla.⁴⁰ Pokiaľ išlo o ich procesnú aplikáciu, ani tá nebola len čírou formalitou, ale doslova riadili proces, neustále tak demonštrujúc Božiu prítomnosť na ňom.⁴¹ Precíznosť a šikovnosť klasických kánonistov sa prejavila i v skutočnosti, že prisahy sa dostali práve v podobe ako ich nastavili aj do sekulárneho práva, pričom, i keď v oveľa menšej miere, naďalej zostávajú aj súčasťou práva moderného.⁴² Najväčšie rozdiely však nachádzame v celkovom koncepčnom poňatí tohto inštitútu, ktorého účinnosť je v porovnaní s minulosťou viac než vlašná, ak nie priamo bezzubá.⁴³ Zo sociologického hľadiska možno preto konštatovať, že tento inštitút odzrkadľuje spoločenský vývoj a zatiaľ čo stredoveká i novoveká societa vystavaná na princípoch kresťanského náboženstva si uplatňovanie tohto inštitútu doslova žiadala, súčasná spoločnosť k nemu inklinuje najmä kvôli jeho prirodzenoprávnym základom a stáročia dlhej tradícii jeho aplikovania.

Ako zaujímavosť možno na záver uviesť, že zatiaľ čo rímsko-kánonické poňatie prisahy v stredovekom inkvizícnom procese zahájilo v kontinentálnom právnom systéme postup od nadprirodzeného smerom k *ratio*, nadväzujúci vývoj v „common law“ systéme prirovnávajú viacerí bádatelia k pokračovaniu v ordáliách.⁴⁴ Samotní členovia súdnej poroty totiž odjakživa skúmali nielen špecifiká prejednávaneho prípadu, ale poväčšine sa nevyhýbali ani úsudkom ohľadom osoby podozri-

---

⁴⁰ Detailnejšie sa touto problematikou z hmotnoprávnej i procesnoprávnej stránky zaoberal v štúdiách VLADÁR, V.: *Usura* v stredovekom kánonickom práve. In HIŠEMOVÁ, T. – KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018, s. 126–147 a VLADÁR, V.: Vymáhanie kánonickoprávneho zákazu úrokov v stredoveku a ranom novoveku. In *Studia theologica*. Roč. 21 (2019), č. 2, s. 43–74.

⁴¹ Porov. Grat., C. 2, q. 5, c. 20; C. 22, q. 1, c. 14 a cann. 1307–1315 CIC 1917.

⁴² Porov. napríklad § 265 Zákona č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok) v platnom znení. Tieto náhľady založené na doktríne formálneho dôkazu sa v modernej legislatíve prejavili napríklad v požiadavke nemožnosti vynesenia rozsudku na základe neprisažného svedectva, ak by si sudca bez zákonného dôvodu predmetnú prisahu nevyžiadal. Vo viacerých krajinách zároveň sudca nemohol dovoliť svedkovi neprisahať, hoci sa dalo veriť i jeho neprisažnému svedectvu. Blížšie k tejto problematike pozri LÖWENTHAL, E.: *Der Gerichtseid*. Frankfurt: Selbstverlag, 1929, s. 21 a SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1338.

⁴³ Uvedené možno demonštrovať príkladom z 19. storočia, keď sa pápež Pius IX. (1846–1878) ohradil proti znevažovaniu prisah a zľahčovaniu ich dopadu na ľudské svedomia na svetských fórach. Porov. Syllabus errorum 64. Z pohľadu platného svetského práva absentuje predovšetkým prepojenie tohto inštitútu s metafyzikou, ktoré bolo najdôležitejším už v rímskom práve a naďalej dominuje i v platnom kánonickom práve. Porov. cann. 1191–1198 CIC 1983 a 889–894 CCEO 1990.

⁴⁴ Porov. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London: Yale University Press, 2008, s. 125n.

vej zo spáchania trestného činu.⁴⁵ Viaceré kauzy sú tak príkladom toho, že porotcovia sú pripravení oslobodiť obžalovaného častokrát z dôvodov, ktoré by sme pre ospravedlnenie viny označili za absolútne irelevantné.⁴⁶ Obdobne, zatiaľ čo v Anglicku bolo rozhodnutie o nezrovnalostiach vo svedeckých výpovediach v rukách amatérov, ktorých verdikt mal byť v zásade jednohlasný, na kontinente boli predmetné kompetencie zverené profesionálom rozhodujúcim principiálne v grémiu väčšinou hlasov.⁴⁷ Okrem toho, porotcovia museli častokrát dospieť k verdiktu po krátkom jednodennom súde, ktorý objektívne neumožňoval dokonale zvážiť ani hodnovernosť svedkov. Rímsko-kánonickí sudcovia však postupovali pri vyšetrowaní metodicky, nariaďujúc opakované výsluchy vrátane konfrontovania svedkov si odporujúcich.⁴⁸ Postupne sa zväčšujúca pasivita sudcu a zníženie možnosti komunikácie medzi ním a porotou napokon reálne dospeli až k nastoleniu trendu, keď bol nevyspytateľný rozsudok božstva *de facto* nahradený nevyspytateľným rozsudkom miestnej komunity, ktorej zástupcovia pôsobiaci v porote v lepšom prípade vystupovali skôr v pozícii spoluprišačníkov pri očistnej prísahe.⁴⁹ Zaujímavosťou zostáva, že v zmysle starobyklých sľubov s prísahou bolo možné nahliadať i na „common law“ inštitút tzv. zmlúv pod pečaťou („contracts under seal“), na čo obdobne poukazujú viaceré vedecké diela zamerané na nachádzanie paralel medzi historickým právom a právom pozitívnym. Obdobne sa odkazuje i na stáročnú povinnosť svedkov vypovedať bezpodmienečne a výlučne pod prísahou, dovolávajúc sa božstva, či už kresťanského Boha alebo pohanských bohov.⁵⁰

---

⁴⁵ Porov. DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 130.

⁴⁶ Porov. SHOEMAKER, K. B.: *Criminal Procedure in Medieval European Law*. In *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*. Vol. 129 (1999), s. 184 a 193.

⁴⁷ Bližšie k tejto problematike pozri MACNAIR, M.: *Vicinage and the Antecedents of the Jury*. In *Law and History Review*. Vol. 17 (1999), s. 537–590.

⁴⁸ I keď vo viacerých „common law“ systémoch je pravidlo ohľadom jednohlasnosti stále zachovávané, napríklad Anglicko, Wales a Írsko sa od dlhej tradície napokon odklonili a v súčasnosti umožňujú súdne verdikty na základe väčšiny hlasov. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad BAKER, J. H.: *An Introduction to English Legal History*. London: Butterworths, 2002.

⁴⁹ Porov. SILVING, H.: *The Oath. I*. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7, s. 1364.

⁵⁰ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad CLARK, H. B.: *Biblical Law*. Portland: Binforde & Mort, 1943, s. 82, 26815 a 26917.

Bibliografia

Pramene, preklady prameňov a komentáre

1. Sväté Písmo. Jeruzalemská Biblia. Trnava : Dobrá kniha, 2017.
2. Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Fridberg. Pars prior. Decretum Magistri Gratiani. Liepzig: Tauchnitz, 1879–1881.
3. Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Fridberg. Pars secunda. Decretalium Collectiones. Liepzig: Tauchnitz, 1879–1881.
4. HOSTIENSIS, H.: *Summa aurea*. Venetiae: Ad cadentis Salamandrae insigne, 1670.
5. DEL BENE, Th.: *Tractatus de iuramento*. Lugdunum: Sumptibus Ioannis-Antonii Huguetani & Guillielmi Barbieri, 1679.
6. TANNER, N. P.: *Decrees of the Ecumenical Councils. Volume One. Nicaea I to Lateran V*. London – Washington : Sheed & Ward – Georgetown University Press, 1990.
7. KOP, F.: *Překlad Kodexu kanonického práva. I. – III*. Text komise pro překlad Kodexu. Olomouc : Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze, pobočka v Olomouci, 1968/69.
8. THE 1917 PIO-BENEDICTINE CODE OF CANON LAW. Translated by Edward Peters. San Francisco : Ignatius Press, 2001.
9. CODEX IURIS CANONICI – KÓDEX KÁNONICKÉHO PRÁVA. Latinsko-slovenské vydanie. Bratislava : Spolok sv. Vojtecha, 1996.
10. MARZOA, Á./MIRAS, J./RODRÍGUEZ-OCAÑA, R./CAPARROS, E.: *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law. Vol. III/2*. Montreal : Wilson & Lafleur, 2004, s. 1754 a PRODI, P.: *Il sacramento del potere: Il giuramento politico nella storia costituzionale dell'Occidente*. Bologna : Il Mulino, 1992.
11. PAZOUREK, M.: *Manuál pro Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium aneb Úvod do Kodexu kánonů východních církví*. Praha : Karolinum, 1998.
12. KÓDEX KÁNONOV VÝCHODNÝCH CIRKVI. Neoficiálny slovenský preklad (dostupné na http://cirkevny_sud1.artisys.sk/wp-content/kkvce.pdf).
13. CORPUS IURIS CIVILIS – CODEX IUSTINIANUS. Ed. Paul Krüger. Berlin : Keip Verlag, 1998.
14. CORPUS IURIS CIVILIS. Editio stereotypa tertia decima, Volumen primum. Institutiones recognovit Paulus Krueger, Digesta recognovit Theodorus Mommsen retractavit Paulus Krueger. Berlin : Weidmann, 1920.

15. TARDIF, E.-J.: *Summa de Legibus Normannie in curia laicali. Vol. II.* Rouen – Paris: Société de l'histoire de Normandie, 1896.
16. Zákon č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok).

Literatúra

1. BAKER, J. H.: *An Introduction to English Legal History.* London: Butterworths, 2002.
2. BALDWIN, J. W.: The Intellectual Preparation for the Canon of 1215 against Ordeals. In *Speculum.* Vol. 36 (1961).
3. BARTLETT, R.: *Trial by Fire and Water: The Medieval Judicial Ordeal.* Oxford: Clarendon Press, 1986.
4. BRUNDAGE, J. A.: *The Medieval Origins of the Legal Profession: Canonists, Civilians, and Courts.* Chicago : The University of Chicago Press, 2008.
5. CAENEGEM, R. C. van: *The Birth of the English Common Law.* Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
6. CLARK, H. B.: *Biblical Law.* Portland: Binford & Mort, 1943.
7. DAMAŠKA, M.: *Evaluation of Evidence. Pre-Modern and Modern Approaches.* Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
8. DU CANGE, Ch.: *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis. Vol. 6.* Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1954.
9. GARCÍA Y GARCÍA, A.: *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis Glossatorum.* Vatican City: Biblioteca apostolica Vaticana, 1981.
10. HELMHOLZ, R. H.: *The Spirit of Classical Canon Law.* Athens – London : The University of Georgia Press, 2010.
11. HIRZEL, R.: *Der Eid: Ein Beitrag zu seiner Geschichte.* Leipzig : B. G. Teubner, 1902.
12. HUDSON, J.: *Formation of the English Common Law: Law and Society in England from the Norman Conquest to Magna Carta.* London: Longman, 1996.
13. HYAMS, P. R.: *Rancor and Reconciliation in Medieval England.* Ithaca: Cornell University Press, 2003.
14. LEA, H. Ch.: *Superstition and Force. Essays on the Wager of Law – the Wager of Battle – the Ordeal – Torture.* Philadelphia: Collins, 1866.
15. LEA, H. Ch.: *A History of the Inquisition of the Middle Ages in Three Volumes. Vol. III.* New York – London: The Macmillan Company, 1906.
16. LEBIGRE, A.: *La Justice du Roi: La vie judiciaire de l'ancienne France.* Paris : Editions Complexe, 1995.
17. LÖWENTHAL, E.: *Der Gerichtseid.* Frankfurt : Selbstverlag, 1929.
18. LUHMANN, N.: *Legitimation durch Verfahren.* Neuwied am Rhein: Luchterhand, 1969.

19. MACNAIR, M.: Vicinage and the Antecedents of the Jury. In *Law and History Review*. Vol. 17 (1999).
20. MCAULEY, F.: Canon Law and the End of the Ordeal. In *Oxford Journal of Legal Studies*. Vol. 26 (2006), No. 3.
21. MORIARTY, E. J.: *Oaths in Ecclesiastical Courts*. Washington : Catholic University of America Press, 1937.
22. NÖRR, K. W.: *Zur Stellung des Richters im gelehrten Prozess der Frühzeit: Iudex secundum allegata non secundum conscientiam iudicat*. München: C. H. Beck, 1967.
23. NÖRR, K. W.: *Romanisch-Kanonisches Prozessrecht. Erkenntnis-fahren erster Instanz in civilibus*. Berlin – Heidelberg : Springer, 2012.
24. SHOEMAKER, K. B.: Criminal Procedure in Medieval European Law. In *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*. Vol. 129 (1999).
25. SCHULTE, J. F. von: *Geschichte der Quellen des kanonischen Rechts von Papst Gregor XI. bis zum Concil von Trient*. Stuttgart : Verlag von Ferdinand Enke, 1877.
26. SILVING, H.: The Oath: I. In *Yale Law Journal*. Vol. 68 (1959), No. 7.
27. *The London Encyclopaedia or Universal Dictionary of Science, Art, Literature, and Practical Mechanics. Vol. XVII*. London: Thomas Tegg, 1845.
28. VLADÁR, V.: *Usura v stredovekom kánonickom práve*. In HIŠEMOVÁ, T. – KMECOVÁ, D. (eds.): *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – rímskoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018.
29. VLADÁR, V.: *Vymáhanie kánonickoprávneho zákazu úrokov v stredoveku a ranom novoveku*. In *Studia theologica*. Roč. 21 (2019), č. 2.
30. WHITMAN, J. Q.: *The Origins of Reasonable Doubt. Theological Roots of the Criminal Trial*. New Haven – London: Yale University Press, 2008.
31. ZIEGLER, L. V.: *Trial by Fire and Battle in Medieval German Literature*. New York: Camden House, 2004.
32. ZIMMERMANN, R.: *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Cape Town : Juta, 1990.

Recenzenti:

prof. doc. PaedDr. JCDr. Róbert Brtko, CSc.

Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.

ODBORNÉ ČLÁNKY

KOMPARÁCIA PRÁVNEJ ÚPRAVY VO VYBRANÝCH ČLENSKÝCH ŠTÁTOCH V OBLASTI POŠKODZOVANIA FINANČNÝCH ZÁUJMOV EURÓPSKEJ ÚNIE¹

prof. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
tomas.stremy@flaw.uniba.sk

Komparácia právnej úpravy vo vybraných členských štátoch v oblasti poškodzovania finančných záujmov Európskej únie

Ochrana finančných záujmov Európskej únie je dôležitým cieľom opatrení orgánov a inštitúcií na úrovni EÚ a národných inštitúcií. Hneď na úvod je však potrebné poznamenať, že finančné záujmy Európskej únie nie sú vždy finančnými záujmami jednotlivých členských štátov. Záujem EÚ je nepochybne širší pojem ako pojem finančný záujem Únie. Finančný záujem Únie nemožno považovať za súhrn finančných záujmov jednotlivých členských štátov vzhľadom na skutočnosť, že na národnej úrovni nie sú finančné záujmy štátu súčtom záujmov jeho občanov. Môže nastať situácia, že finančné záujmy konkrétnej krajiny sa nebudú úplne zhodovať s finančnými záujmami Európskej únie. V tejto súvislosti je veľmi dôležité, aby členské štáty vo fáze stanovovania finančného rámca pre konkrétne finančné perspektívy mohli vyjadriť svoje očakávania a v priebehu rokovanií dosiahnuť kompromis, ktorý umožní predpoklady rozpočet Únie sa zhoduje so záujmami jednotlivých členských štátov.

Comparison of legislation in selected Member States in the field of damage to the financial interests of the European Union

Protecting the financial interests of the European Union is an important objective of the actions of the authorities and institutions at EU and

¹ Tento príspevok vznikol s podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-19-0102 - „Efektívnosť prípravného konania - skúmanie, hodnotenie, kritériá a vplyv legislatívnych zmien“.

national level. However, it should be noted at the outset that the financial interests of the European Union are not always the financial interests of individual Member States. The EU interest is undoubtedly a broader concept than the Union's financial interest. The Union's financial interest cannot be considered as the sum of the financial interests of individual Member States, given that at national level the financial interests of a State are not the sum of the interests of its citizens. It may be the case that the financial interests of a particular country do not coincide fully with the financial interests of the European Union. In this context, it is very important that the Member States, at the stage of setting the financial framework for the specific financial perspectives, are able to express their expectations and, in the course of the negotiations, to reach a compromise that allows the assumptions of the Union's budget to coincide with the interests of the individual Member States.

Vergleich der Gesetzgebung in ausgewählten Mitgliedsstaaten im Bereich Schäden an den finanziellen Interessen der Europäischen Union

Der Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Union ist ein wichtiges Ziel der Maßnahmen von Einrichtungen und Institutionen auf EU- und nationaler Ebene. Vorab sei jedoch darauf hingewiesen, dass die finanziellen Interessen der Europäischen Union nicht immer die finanziellen Interessen der einzelnen Mitgliedstaaten sind. Das Interesse der EU ist zweifellos ein weiter gefasster Begriff als der Begriff des finanziellen Interesses der Union. Das finanzielle Interesse der Union kann nicht als Summe der finanziellen Interessen der einzelnen Mitgliedstaaten angesehen werden, da auf nationaler Ebene die finanziellen Interessen des Staates nicht die Summe der Interessen seiner Bürger sind. Es kann vorkommen, dass die finanziellen Interessen eines bestimmten Landes nicht vollständig mit den finanziellen Interessen der Europäischen Union übereinstimmen. In diesem Zusammenhang ist es sehr wichtig, dass die Mitgliedstaaten in der Phase der Festlegung des Finanzrahmens für spezifische finanzielle Vorausschau ihre Erwartungen zum Ausdruck bringen und während der Verhandlungen einen Kompromiss erzielen können, der die Annahme zulässt, dass der Unionshaushalt den Interessen entspricht der einzelnen Mitgliedstaaten.

Kľúčové slová: ochrana finančných záujmov EÚ, komparácia, Slovenská republika, Cyperská republika, Španielske kráľovstvo, Luxemburské veľkovevodstvo, Portugalská republika

Keywords: protection of EU financial interests, comparison, Slovak Republic, Republic of Cyprus, Kingdom of Spain, Grand Duchy of Luxembourg, Portuguese Republic

Schlüsselwörter: Schutz der finanziellen Interessen der EU, Vergleich, Slowakische Republik, Republik Zypern, Königreich Spanien, Großherzogtum Luxemburg, Republik Portugal

Úvod

Podľa čl. 317 ZFEÚ² rozpočet Európskej únie plní Komisia v spolupráci s členskými štátmi. Článok 325 ZFEÚ³ ukladá Únii aj členským štátom povinnosť bojovať proti podvodom a akejkol'vek inej nezákonnej činnosti poškodzujúcej finančné záujmy Únie, pričom členské štáty, ktoré bojujú proti podvodom, ktoré majú vplyv na finančné záujmy Únie, prijímú rovnaké opatrenia, aké prijímajú na boj proti podvodom porušujúcim ich vlastné finančné záujmy. Tu treba zdôrazniť, že orgány členských štátov predstavujú približne 80 % výdavkov celej Európskej únie. Fungovanie systému dohľadu v každom členskom štáte by malo byť účinným prvkom účinného boja proti podvodom. Zároveň je rovnako vhodné koordinovať kroky inštitúcií zodpovedných za boj proti zneužívaniu voči EÚ a boj proti nemu na úrovni EÚ aj na vnútroštátnej úrovni, čo je rovnako dôležité v účinnom boji proti podvodom.⁴

V nasledujúcich riadkoch sme analyzovali trestné činy, ktorých sankcionovanie má za cieľ zabezpečiť trestnoprávnu ochranu poškodzovania finančných záujmov EÚ vo vybraných členských štátoch (*in concreto* Španielske kráľovstvo, Luxemburské veľkvojvodstvo, Portugalská republika a Cyperská republika) v komparácii s trestným činom poškodzovania finančných záujmov zakotveného v slovenskom právnom poriadku. Dané členské krajiny sme vybrali z dôvodu ich odlišnej právnej úpravy, ktorú prezentuje náš právny poriadok ako aj

---

² V zmysle čl. 317 ZFEÚ: „Komisia v spolupráci s členskými štátmi plní rozpočet v súlade s ustanoveniami nariadení vydaných podľa článku 322 na vlastnú zodpovednosť a v medziach určených prostriedkov, a to podľa zásad riadneho finančného hospodárenia. Členské štáty spolupracujú s Komisiou tak, aby zabezpečili využívanie rozpočtových prostriedkov v súlade so zásadami riadneho finančného hospodárenia.“

³ V zmysle čl. 325 ZFEÚ: „Únia a členské štáty zamedzia podvody a iné protiprávne konanie poškodzujúce finančné záujmy Únie prostredníctvom opatrení, ktoré sa prijímú v súlade s týmto článkom, čo má pôsobiť odradzujúco a tak, aby to poskytlo, v členských štátoch, inštitúciách, orgánoch, úradoch a agentúrach Únie účinnú ochranu. Členské štáty prijímú rovnaké opatrenia na zamedzenie podvodov poškodzujúcich finančné záujmy Únie, aké prijímajú na zamedzenie podvodov poškodzujúcich ich vlastné finančné záujmy. Členské štáty, bez toho, aby boli dotknuté ostatné ustanovenia zmlúv, koordinujú svoju činnosť zameranú na ochranu finančných záujmov Únie proti podvodom. Za týmto účelom organizujú s pomocou Komisie úzku a pravidelnú spoluprácu medzi príslušnými orgánmi štátnej správy. Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom a po porade s Dvorom audítorov prijímú nevyhnutné opatrenia v oblastiach prevencie a boja proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy Únie s cieľom zabezpečiť v členských štátoch, inštitúciách, orgánoch, úradoch a agentúrach Únie účinnú a rovnocennú ochranu. Komisia v spolupráci s členskými štátmi predkladá každoročne Rade a Európskemu parlamentu správu o opatreniach prijatých na vykonanie tohto článku.“

⁴ CHOCIEJ, A. P.: SELECTED ISSUES ON THE PROTECTION OF THE EUROPEAN UNION'S FINANCIAL INTERESTS, 2018, s. 158.

z dôvodu nízkej pozornosti venovanej dotknutým krajinám a ich právnej úprave v prostredí publikačnej činnosti v Slovenskej republike.

1. Slovenská republika

V podmienkach Slovenskej republiky povinnosť ochrany finančných záujmov EÚ zákonodarca splnil prostredníctvom uvedenia trestného činu poškodzovania finančných záujmov Európskej únie, ktorý sa nachádza v druhom diely piatej hlavy Trestného zákona.⁵ Tu nachádzame v ust. § 261 až 263 TZ tri skutkové podstaty, naplnením ktorých sa páchatel' dopustil trestného činu poškodzovania finančných záujmov EÚ.

Medzi tzv. „*corecrimes*“, ktoré svojou povahou najviac ohrozujú záujmy Európskej únie a jej občanov vo vzťahu k štyrom slobodám, na ktorých je EÚ postavená zaraďujeme práve aj trestný čin poškodzovania finančných záujmov EÚ. Objektom tohto trestného činu je predovšetkým ochrana finančných záujmov EÚ ako aj záujem na riadnom výkone povinností vyplývajúcich určitej osobe z jej zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie vo vzťahu k riadeniu a kontrole jemu podriadených osôb pri poskytovaní prostriedkov z príslušných rozpočtov.⁶

Objektívna stránka v zmysle §261 TZ spočíva v rôznych spôsoboch. Jednak môže ísť o použitie alebo predloženie falšovaného, nesprávneho alebo neúplného výkazu alebo dokladu. Tak isto sa môže jednať o neposkytnutie povinných údajov a neposlednom rade ide o použitie prostriedkov zo všeobecného rozpočtu Európskej únie, z rozpočtu spravovaného EÚ alebo v zastúpení EÚ na iný účel ako boli pôvodné určené, čím (jedným z alternatívne vyššie vymedzených spôsobov konania) sa umožní spôsobenie sprenevery alebo protiprávne zadržanie prostriedkov z niektorého z uvedených rozpočtov. Tým sa v príčinnej súvislosti s jeho konaním spôsobí protiprávny škodlivý následok v podobe spôsobenia sprenevery alebo protiprávneho zadržania prostriedkov z uvedených rozpočtov.⁷

Pri skutkovej podstate ust. § 262 TZ spočíva objektívna stránka v takom konaní páchatel'a, ktorým nesplní alebo poruší povinnosť vyplývajúcu z jeho zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie v riadení alebo kontrole činnosti osôb ním riadených, a tým umož-

---

⁵ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, v platnom a účinnom znení (ďalej len ako „Trestný zákon“ alebo „TZ“).

⁶ KORDÍK, M. In: BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon II. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 711 – 712.

⁷ Ibidem, s. 712.

ní spáchanie trestného činu podľa §261 ods. 1 TZ. Skutková podstata upravená v § 263 TZ napokon spočíva v poškodení finančných záujmov EÚ konaním uvedeným v §261 ods.1 TZ.⁸

Subjektom v prípade naplnenia skutkovej podstaty upravenej v §261 a §263 môže byť ktorákoľvek trestne zodpovedná osoba, čiže ide o subjekt všeobecný. Naproti tomu však pri ust. § 262 hovoríme o subjekte špeciálnom. V trestnoprávnej teórii pod špeciálnym subjektom rozumieme osobu, ktorej vyplýva určitá povinnosť z jej zamestnania, povolania, postavenia alebo funkcie v riadení alebo kontrole činnosti osôb ňou riadených. Vo všetkých troch prípadoch je však možné vyvodit' trestnoprávnu zodpovednosť aj voči právnickej osobe a to s odkazom na ust. § 3 zákona č. 91/2016 Z .z. o trestnej zodpovednosti právnických osobe v znení neskorších predpisov.⁹

V prípade právnickej osoby ako páchatel'a nachádzame špecifikum v otázke uloženia trestu. Ide konkrétne o trest zákazu prijímať dotácie alebo subvencie podľa § 17 a trest zákazu prijímať pomoc a podporu poskytovanú z fondov Európskej únie podľa § 18 zákona č. 91/2016 Z. z. v platnom znení o trestnej zodpovednosti právnických osôb.

Čo sa týka naplnenie subjektívnej stránky nachádzame tu rozdiel medzi skutkovou podstatou vyjadrenou v § 261 spolu s § 262 a § 263 TZ. Ustanovenia § 261 a §262 totiž neobsahujú priamo v texte vyjadrenie formy zavinenia a tým pádom sa aplikuje pravidlo upravené v § 17 TZ a t. j.: „*Pre trestnosť činu spáchaného fyzickou osobou treba úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti.*“ Na rozdiel od toho § 263 má jednak priamo v texte vyjadrenú formu zavinenia, pričom sa jedná o nedbanlivosť'.

Subjektívnu stránku trestného činu poškodzovania finančných záujmov EÚ sa zaoberal aj Najvyšší súd Slovenskej republiky a to z toho hľadiska aký je vzťah medzi ust. § 261 ods.1 TZ a § 263 TZ.

2. Španielske kráľovstvo

Právna úprava ochrany finančných záujmov EÚ sa nachádza v španielskom Trestnom zákone (šp. Código Penal). Stretávame sa tu pritom s dvoma druhmi podvodu a to subvenčným podvodom a podvodu proti rozpočtu EÚ.

⁸ KORDÍK, M. In: BURDA, E., ČENTĚŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon II. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 716.

⁹ Ibidem, s. 714 – 719.

Skutkovú podstatu subvenčného podvodu nachádzame v čl. 308 Trestného zákona, pričom v intenciách odseku 1 dotknutého článku sa tohto typu podvodu dopustí ten: „*Kto získa dotácie alebo pomoc od orgánov verejnej moci vrátane Európskej únie vo výške alebo v hodnote vyššej ako stotisíc eur tým, že uvádza nepravdivé údaje o splnení podmienok, ktoré je potrebné na ich udelenie alebo zatajuje skutočnosti, ktoré by bránili ich poskytnutiu.*“

Trestným sa tak isto považuje konanie osoby vykonávajúcej činnosť, ktorá je úplne alebo čiastočne hradená z prostriedkov orgánov verejnej moci vrátane Európskej únie, pokiaľ ich použije na iné účely, než na ktoré bola dotácia alebo pomoc poskytnutá, a urobí tak v rozsahu vyššom ako stotisíc eur, pokiaľ poskytnutá dotácia alebo pomoc nebude refundovaná.¹⁰

V zmysle čl. 308 odseku 3 Trestného zákona okrem hrozby trestu odňatia slobody stráca zodpovedná osoba možnosť poberať štátne dotácie a pomoc a právo požívať daňové výhody alebo výhody a stimuly sociálneho zabezpečenia po dobu troch až šiestich rokov.

V oboch prípadoch sa pritom na účely určenia sumy uvedenej v tomto ustanovení sa bude brať do úvahy celková získaná, spreneverená alebo nesprávne použitá suma bez ohľadu na to, či pochádza od jednej alebo viacerých verejných orgánov alebo subjektov. V prípade, ak získaná, spreneverená alebo neoprávnene použitá suma nepresiahne stotisíc eur, ale presiahne desaťtisíc eur, uloží sa trest odňatia slobody na tri mesiace až jeden rok alebo peňažný trest vo výške trojnásobku vyššie uvedenej sumy a strata možnosti získať dotácie alebo pomoc a právo požívať daňové výhody alebo výhody a stimuly sociálneho zabezpečenia po dobu šiestich mesiacov až dvoch rokov, pokiaľ sa neuskutoční refundácia.¹¹

V prípade podvodu proti rozpočtu EÚ ide o situáciu kedy osoba konaním alebo opomenutím konania spreneverí všeobecný rozpočet Európskej únie alebo rozpočet iných rozpočtov spravovaných Európskou úniou, a to v rozsahu prevyšujúcom päťdesiatitisíc eur, pričom sa vyhýba zaplateniu súm, ktoré treba zložiť, alebo použije získa-

---

¹⁰ Pozri bližšie čl. 308 ods.2 Código Penal.

¹¹ Refundáciou sa rozumie, ak príjemca vráti neoprávnene prijaté alebo uplatnené dotácie alebo pomoc vrátane úroku z omeškania použiteľného na dotácie a to od momentu, kedy bola dotácia alebo pomoc poskytnutá, skôr ako mu bude oznámené začatie inšpekcie a kontrolných úkonov, alebo ak k takýmto krokom nedošlo, skôr ako prokurátor alebo štátny zástupca alebo zástupca regionálnej alebo miestnej správy podajú na neho žalobu alebo obžalobu, alebo skôr, ako prokurátor alebo vyšetrovací sudca vykonajú úkony, na základe ktorých by mohol získať formálnu vedomosť o začatí konania. Refundácia bráni tomu, aby bol ten istý páchatel' stíhaný za nepravdivo poskytnutú dokumentáciu, výlučne vo vzťahu k dlhu, na ktorý sa vzťahuje uskutočnená refundácia, a ktorého sa páchatel' dopustil pred vykonaním refundácie.

né peňažné prostriedky na iné ako určené účely, okrem prípadov uvedených v článku 308, alebo získala peňažné prostriedky na základe uvádzania nepravdivých skutočností o plnení podmienok potrebných na ich získanie alebo na základe zatajenia skutočností, ktoré by bránili ich získaniu.¹²

V prípade, ak spreneverená alebo neoprávnene použitá suma nepresiahne päťdesiat tisíc eur, ale presiahne štyritisíc eur, uloží sa trest odňatia slobody na tri mesiace až jeden rok alebo peňažný trest vo výške trojnásobku uvedenej sumy a strata možnosti získať verejné dotácie alebo pomoc a nárok na daňové alebo sociálne výhody alebo stimuly na obdobie od šiestich mesiacov do dvoch rokov.

3. Luxemburské veľkovoľvodstvo

Čo sa týka právnej úpravy v podmienkach Luxemburska, tá sa tak isto nachádza v Trestnom zákone (fr. Code pénal). Tak isto ako je to v prípade Belgicka, aj tu nachádzame najmä právnu úpravu podvodu, ktorý obsahuje štyri variácie skutkových podstatí.

V prvom rade o situáciu, keď osoba vedome urobí nepravdivé alebo neúplné vyhlásenie s cieľom získať alebo ponechať si dotáciu, pomoc alebo iný príspevok, ktorý je úplne alebo čiastočne poskytovaný z rozpočtu štátu, inej právnickej osoby spravujúcej sa verejným právom alebo medzinárodnou inštitúciou, pričom bude potrestaná odňatím slobody na štyri mesiace až päť rokov a peňažným trestom od 251 eur do 30 000 eur.¹³

Rovnako sa potrestá každý, kto na základe vyhlásenia uvedeného v predchádzajúcom článku získa dotáciu, pomoc alebo iný príspevok, na ktorý nemá nárok alebo na ktorý má nárok len čiastočne. Rovnaká sankcia sa pritom aplikuje aj v prípade, ak osoba vedome použije dotáciu, pomoc alebo príspevok na iné účely, než na ktoré boli pôvodne poskytnuté.¹⁴

Trestného činu podvodu sa tak isto dopustí každý, kto prijme alebo si ponechá dotáciu, pomoc alebo iný príspevok alebo časť dotácie, pomoci alebo iného príspevku, vediač, že naň nemá nárok, ako aj každý kto vedome urobí nepravdivé alebo neúplné vyhlásenie alebo opomenie oznámiť povinné informácie, s cieľom vyhnúť sa zaplateniu prí-

---

¹² Pozri bližšie čl. 306 Código Penal.

¹³ Pozri bližšie §496 ods.1 Code pénal.

¹⁴ Pozri bližšie § 496 ods.2Code pénal.

spevku do zdrojov rozpočtu medzinárodnej inštitúcie alebo s cieľom znížiť ho.¹⁵

4. Portugalská republika

Právnu úpravu nachádzame v osobitnom zákone č. 28/84 (Decreto-Lei n.º 28/84, de 20 de Janeiro). Ten obsahuje jednak právnu úpravu trestného činu podvodu pri získaní dotácie a grantu ako aj zneužitia dotácií, grantov alebo nízko úročených pôžičiek.

V prípade, ak osoba, ktorá získa dotáciu alebo grant:

- a) poskytnutím nepresných alebo neúplných informácií o sebe alebo o tretích stranách orgánom alebo príslušným orgánom, ktoré sa týkajú skutočností, ktoré sú dôležité pre udelenie dotácie alebo grantu;
- b) vynechaním informácií o skutočnostiach, ktoré sú dôležité pre udelenie dotácie alebo grantu, čím dochádza k rozporu s ustanoveniami právneho rámca pre ich poskytovanie;
- c) použitím akéhokolvek dokumentu získaného prostredníctvom nepresných alebo neúplných informácií, ktoré odôvodňujú buď nárok na dotáciu alebo grant, alebo informácií o skutočnostiach dôležitých pre udelenie dotácie alebo grantu, dopustí sa trestného činu podvodu pri získaní dotácie a grantu a to v zmysle čl. 36 dotknutého zákona.¹⁶

Ak sa vyššie uvedené konanie vykonáva v mene a v záujme právnickej osoby alebo spoločnosti, ktorá bola výlučne alebo prevažne založená na spáchanie uvedeného konania, súd nariadi okrem uloženia pokuty aj jej zrušenie.

Portugalská právna úprava v prípade tohto typu podvodu upravuje aj formy liberácie páchatel'a a to v prípadoch kedy sa:

- a) dobrovoľne zabráni udeleniu dotácie alebo grantu,
- b) vynaložilo značné úsilie, aby zabránilo udeleniu dotácie alebo grantu, ak keď dotácia alebo grant nebola udelená a na jej neudelenie nemala intervencia páchatel'a žiadny vplyv.¹⁷

Čo sa týka zneužitia dotácií, grantov alebo nízko úročených pôžičiek, dopustí sa tohto trestného činu osoba, ktorá použije platby prijaté ako súčasť dotácie alebo grantu na iné účely, než na ktoré sú zákonne určené, bude potrestaná odňatím slobody na dobu nie dlhšiu ako

¹⁵ Pozri bližšie § 496 ods. 3 a 4 Code pénal.

¹⁶ Pozri bližšie čl. 36 ods. 1 zákona č. 28/84.

¹⁷ Pozri bližšie čl. 36 ods. 7 zákona č. 28/84.

2 roky alebo pokutou najmenej 100 dní. Trestné je aj konanie osoby, ktorá použije platbu prijatú v rámci pôžičky s nízkym úrokom na iný účel, ako je ten, ktorý je stanovený v úverovom rámci určenom príslušným orgánom. V prípade, ak sa tieto konania vykonávajú opakovane v mene a v záujme právnickej osoby alebo spoločnosti a spôsobená škoda nebola dobrovoľne napravená, súd nariadi zrušenie takejto právnickej osoby alebo spoločnosti.¹⁸

5. Cyperská republika

Cyperský trestný zákonník zakotvuje trestný čin všeobecného podvodného konania v článku 297 a nasl. Naproti tomu osobitný zákon – zákon č. 69(I)/2020 upravuje trestné činy osobitného podvodného konania s ohľadom na ochranu finančných záujmov EÚ, pričom koncipuje tri kategórie takéhoto konania a to podľa článku 4 Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371.

V prvom rade je trestný podvod súvisiaci s výdavkami, ktoré nesúvisia s verejným obstarávaním, ktorého sa páchatel' dopustí úmyselným konaním alebo opomenutím konania, ktoré sa týka používania alebo predkladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných výkazov alebo dokladov, ktoré majú za následok spreneveru alebo neoprávnené zadržovanie finančných prostriedkov alebo aktív z rozpočtu Únie alebo z rozpočtov spravovaných Úniou, alebo v jej mene; neposkytnutie informácií v rozpore s konkrétnou povinnosťou, a to s rovnakým následkom; alebo zneužitia takýchto finančných prostriedkov alebo aktív na iné účely, než na ktoré boli pôvodne poskytnuté.

Ďalšia varianta spočíva v podvode v súvislosti s výdavkami súvisiacimi s verejným obstarávaním, pokiaľ k nemu došlo v úmysle získať pre páchatel'a alebo inú osobu neoprávnený prospech, a to poškodením finančných záujmov Únie, akékoľvek konanie alebo opomenutie týkajúce sa:

- a) používania alebo predkladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných výkazov alebo dokladov, ktoré majú za následok spreneveru alebo neoprávnené zadržovanie finančných prostriedkov alebo aktív z rozpočtu Únie alebo z rozpočtov spravovaných Úniou, alebo v jej mene;
- b) neposkytnutie informácií v rozpore s konkrétnou povinnosťou, a to s rovnakým následkom; alebo

---

¹⁸ Pozri bližšie čl. 37 zákona č. 28/84 .

- c) zneužitia takýchto finančných prostriedkov alebo aktív na iné účely, než na ktoré boli pôvodne poskytnuté, ktoré poškodzuje finančné záujmy Únie.

Posledným typom sú podvody v súvislosti s inými príjmami, než sú príjmy z vlastných zdrojov založených na DPH, akékoľvek konanie alebo opomenutie týkajúce sa:

- a) používania alebo predkladania falšovaných, nesprávnych alebo neúplných výkazov alebo dokladov, ktoré majú za následok protiprávny úbytok zdrojov rozpočtu Únie alebo rozpočtov spravovaných Úniou alebo v jej mene;
- b) neposkytnutia informácií v rozpore s konkrétnou povinnosťou, a to s rovnakým následkom;
- c) alebo zneužitia legálne nadobudnutého prospechu s rovnakým následkom.

Záver

Existencia účinného prostriedku nápravy poškodenia finančných záujmov Únie v právnom poriadku dotknutého členského štátu, či už v rámci trestného, správneho, alebo občianskoprávneho konania, postačuje na splnenie povinnosti efektivity, ktorú ukladá článok 325 ZFEÚ, pokiaľ tento prostriedok umožňuje vymáhať neoprávnene vyplatené príspevky a trestné sankcie umožňujú bojovať proti prípadom závažných podvodov. V tejto súvislosti treba na úvod uviesť, že koexistencia odlišných prostriedkov nápravy, ktoré sledujú odlišné a vlastné ciele v správnom, občianskom alebo trestnom práve, nemôže sama osebe ohroziť účinnosť boja proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, pokiaľ vnútroštátna právna úprava ako celok umožňuje vymáhanie neoprávnene vyplatených príspevkov z rozpočtu Únie.

Použitá literatúra

1. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. Trestný zákon II. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-394-3.
2. CHOCIEJ, A. P.: SELECTED ISSUES ON THE PROTECTION OF THE EUROPEAN UNION'S FINANCIAL INTERESTS, 2018.
3. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L. a kol.: Trestný zákon. Komentár., I. zväzok, 1. vydanie. Praha: Wolters Kluwer, 2022, 904s. ISBN 978-80-7676-429-3.

4. ŠANTA, J. – SZABOVÁ, E.: Trestná zodpovednosť právnických osôb v Slovenskej republike – pohľadnutie sa za piatimi rokmi právnej úpravy a aplikačnej praxe; Justičná revue, 74, 2022, č. 6-7, s. 782 – 795.
5. Código Penal.
6. Code pénal.
7. Zákon č.° 28/84, z 20. januára
8. Zákon č. 69(I)/2020

Recenzenti:

doc. JUDr. Tomáš Lálík, PhD.

doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.

